

Vlaanderen
is open ruimte

HET VLAAMSE PLATTELAND IN CIJFERS

Plattelandsrapport 2024

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

VLM.be

COLOFON

Uitvoerder:

Vlaamse Landmaatschappij
Hendrik Consciencegebouw
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel
www.vlm.be

Redactie:

Dit rapport werd opgemaakt door:
Stephanie Van Opstal, beleidsmedewerker platteland
Goele Vercammen, beleidsmedewerker platteland
Nadine Vervaet, beleidsmedewerker platteland

Eindredactie

Uw Tekst

Omslagfoto: Vlaamse Landmaatschappij, Wim Van Isacker
Houtave (Zuierenkerke)

Datum Rapport: juni 2024

Met dank aan

De lectoren:

Annelies Jacques – Statistiek Vlaanderen
Ann Pisman – Departement Omgeving
Brecht Vandekerckhove – Atelier Romain
Charlotte Vanpoucke – Vlaamse Milieumaatschappij
Jan Van Winghem – Provincie West-Vlaanderen
Lieven Janssens – Burgemeester Vorselaar, onderzoeker UAntwerpen
Peter Vervoort – Departement Omgeving
Pierre-Bernard Van Acker – Leadercoördinator Hageland
Stijn Vanacker – Departement Omgeving

En alle deelnemers aan het beleidsforum in kader van het Plattelandsrapport 2024

INHOUD

1	Inleiding.....	5
2	Situering, opbouw en structuur	6
2.1	Methodologie en gegevensbronnen	7
2.1.1	Indeling van de gemeenten in 3 types van gebieden	7
2.1.2	Gegevensbronnen en verwerking	9
2.1.3	Bemerkingen bij de methodologie en databronnen	10
2.2	Recente evoluties in het plattelandsbeleid	11
2.2.1	Nieuw Europees kader voor het plattelandsbeleid	11
2.2.2	Ondersteuning voor lokale, gebiedsgerichte visies met LEADER	13
3	Bevolking.....	15
3.1	Bevolkingsontwikkeling	15
3.1.1	Natuurlijke aangroei	16
3.1.2	Intern migratiesaldo	18
3.1.3	Extern migratiesaldo	19
3.1.4	Verhuisbewegingen tussen de 3 types van gebieden en vernieuwing in de plattelandsgemeenten	20
3.2	Vergrijzing en ontgroening op het platteland	22
3.2.1	Dubbele vergrijzing	23
3.2.2	Kinderen, jongeren en jongvolwassenen in de bevolking	26
3.3	Gezinsverdunding	27
3.4	Diversiteit	32
3.5	Armoede	34
3.5.1	Kansarmoede-index	34
3.5.2	Groep van mensen met een uitkering als indicator voor risico op armoede	36
3.6	Samenvatting	38
4	Economie.....	39
4.1	Macro-economische gegevens en geproduceerde welvaart	39
4.2	Aantal vestigingen volgens NACE-CODE	41
4.3	Werkgelegenheid	43
4.3.1	Tewerkstelling in loondienst	43
4.3.2	Zelfstandigen in hoofdberoep	44
4.3.3	Jobratio	46
4.3.4	Werkloosheid en arbeidsongeschiktheid	47
4.3.5	Pendel	48
4.4	Gemiddeld netto belastbaar inkomen per inwoner	50

1 INLEIDING

Vlaanderen staat voor een heel aantal maatschappelijke opgaven die zich voor een belangrijk deel afspelen op het lokale niveau: in de steden en gemeenten. Denk maar aan ruimtelijke ordening, de energietransitie of de woningmarkt. Afhankelijk van waar je bent, zien die kwesties er heel verschillend uit. Steden en gemeenten vormen dan ook een centrale schakel tussen de Vlaamse overheid en de burgers.

Hoe die vraagstukken zich precies voordoen op het lokale niveau, loopt sterk uiteen. Gemeenten moeten rekening houden met hun specifieke ruimtelijke, economische en organisatorische situatie. En de mensen die er wonen, hebben verschillende verwachtingen van de overheden waarop ze een beroep doen. Bijvoorbeeld:

- De regionale vergrijzing bepaalt hoe gemeenten met zorg omgaan.
- Regio's die meer of minder met migratie te maken krijgen, worden geconfronteerd met andere uitdagingen op het vlak van samenleven.
- Economische kansen hangen sterk samen met het aanwezige menselijke kapitaal.

De dienst Plattelandsbeleid van de Vlaamse Landmaatschappij analyseert zulke onderwerpen in dit rapport op basis van 3 gebieden: stedelijk, verstedelijkt en platteland. Dit rapport wil zo een genuanceerd, evenwichtig en herkenbaar beeld schetsen van de maatschappelijke vraagstukken voor die 3 gebieden. Dat doet het aan de hand van relevante statistieken, indicatoren en analyses op basis van economische, sociale en ecologische gegevens. De data komen uit verschillende bronnen en zijn ingedeeld voor de 3 gebieden (stedelijk, verstedelijkt en platteland), met nadruk op het platteland.

Dit rapport staat in functie van de langetermijnvisie voor de plattelandsgebieden die de Europese Commissie lanceerde in juni 2021. Daarin streeft de Europese Commissie ernaar om plattelandsgebieden en hun gemeenschappen sterker, meer verbonden, veerkrachtiger en welvarender te maken. Ze hanteert daarvoor 10 gemeenschappelijke ambities. Die worden uitgevoerd in het ‘Actieplan voor het platteland’ en het ‘Plattelandspact’. 1 van de punten in het actieplan is de oprichting van een Europese ‘waarnemingspost voor het platteland’ voor de ondersteuning van kennisproductie. De waarnemingspost heeft als taak om de verzameling en verspreiding van gegevens over de Europese plattelandsgebieden te verbeteren.

Op die manier wil dit rapport meer inzicht geven in het Vlaamse platteland en beleidsvoorbereiding.

2 SITUERING, OPBOUW EN STRUCTUUR

Dit plattelandsrapport bestaat uit 4 hoofdstukken:

1. Bevolking:
 - o algemeen beeld van de bevolkingsontwikkeling
 - o bekende veranderingen zoals vergrijzing, ontgroening en diversiteit
 - o gegevens over armoede.
2. Economische vergelijking tussen platteland, verstedelijkt gebied en steden in Vlaanderen:
 - o economische ontwikkeling aan de hand van macro-economische gegevens zoals toegevoegde waarde, werk en inkomen
 - o een blik op de landbouwsector, de detailhandel en de toeristische sector.
3. Ruimtegebruik:
 - o de impact van verstedelijking op de afbakening van het platteland
 - o analyse van de ruimtelijke ontwikkelingen met focus op de open ruimte, wonen en mobiliteit.
4. Lokale besturen:
 - o data en informatie over de middelen en de capaciteit die lokale besturen ter beschikking hebben
 - o de tevredenheid over de loketfunctie en digitale dienstverlening.

Het Vlaamse plattelandsbeleid is sinds 2005 een opdracht van de Vlaamse Landmaatschappij¹. Sindsdien zijn zowel het Vlaamse platteland zelf als de stakeholders die ermee te maken hebben veranderd. Het blijft belangrijk om een specifiek plattelandsbeleid te hanteren dat de verschillende niveaus van bestuur en beleid overkoepelt en dat zijn eigen instrumenten en samenwerkingsvormen gebruikt.

In de beleidsvorming komt regelmatig de vraag terug hoe we het 'platteland' precies afbakenen. Het type van het gebied bepaalt immers de beleidsdoelen en de keuze voor de meest geschikte beleidsinstrumenten. In dit rapport gebruiken we het schaalniveau van de Vlaamse steden en gemeenten en komen we zo tot een indeling in platteland, verstedelijkt gebied en centrumsteden.

¹ Platteland in beweging. 15 jaar Vlaams plattelandsbeleid. Raadpleegbaar op <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/32557>.

2.1 METHODOLOGIE EN GEGEVENSBRONNEN

2.1.1 Indeling van de gemeenten in 3 types van gebieden

In 2011 zocht de UGent² naar een omschrijving van het platteland in Vlaanderen die kan dienen als houvast voor het Vlaamse plattelandsbeleid. De onderzoekers stelden vast dat er verschillende mogelijke criteria zijn om af te bakenen wat het ‘platteland’ precies is. De keuze hangt af van de beleidscontext en het thema. Het resultaat is dat 9 tot 93% van de oppervlakte van Vlaanderen ‘platteland’ is, afhankelijk van de omschrijving.

Dit rapport past in de langetermijnvisie voor de plattelandsgebieden die de Europese Commissie lanceerde in juni 2021. Daarom is het nuttig om een gebiedsindeling te gebruiken die internationaal gangbaar is. We delen de steden en gemeenten van Vlaanderen daarom in aan de hand van de inwonersdichtheid en het ruimtebeslag en gebruiken het onderscheid tussen ‘verstedelijkt gebied’ en ‘centrumstad’. Die keuze hangt samen met het beleidsvoorbereidende werk om de LEADER-gebieden te bepalen in 2023. LEADER (‘Liaisons entre actions de développement de l’économie rurale’) is een Europees subsidieprogramma voor plattelandontwikkeling en maakt deel uit van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2023-2027.

Volgens deze methode behoort een gemeente tot het platteland op basis van haar:

- **inwonersdichtheid:** ze telt niet meer dan 350 inwoners per vierkante kilometer op basis van de bevolkingscijfers van 2021, of
- **ruimtebeslag:** ze telde niet meer dan 30% ruimte-inname door menselijke activiteit in 2019³.

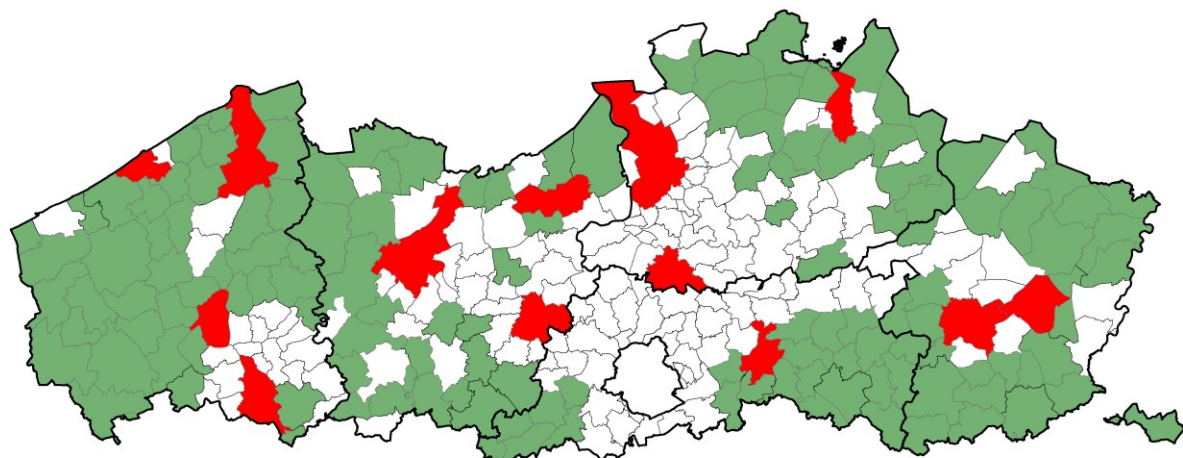
Het ruimtebeslag geeft weer hoeveel procent van de ruimte ingenomen is door huisvesting, industriële en commerciële doeleinden, wegen en andere transportinfrastructuur, en recreatieve doeleinden. In 2019 was het gemiddelde Vlaamse ruimtebeslag 33,3%.

Op basis van de indeling die zo ontstaat, telt Vlaanderen:

- 140 plattelandsgemeenten
- 147 verstedelijkte gemeenten
- 13 centrumsteden.

2 Pisman, A., Verbeek, T., Hanegreefs, G., Leus, W., & Allaert, G. (2011). Eindrapport onderzoek Omschrijving Platteland: Besteknummer APL/DGP/2010/1. <https://biblio.ugent.be/publication/1844654/file/1844662.pdf>.

³ Ruimtebeslag is het aandeel van de ruimte dat is ingenomen door huisvesting, industriële en commerciële doeleinden, transportinfrastructuur of recreatieve doeleinden. Het Vlaamse gemiddelde ligt op 33,3% in 2019.

Plattelandsgemeenten in Vlaanderen

- Plattelandsgemeenten
- Verstedelijkte gemeenten
- Centrumsteden

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Vlaanderen
is open ruimte

Figuur 1: kaartweergave van plattelandsgemeenten (groen), verstedelijkte gemeenten (wit) en centrumsteden (rood).

De 140 plattelandsgemeenten waren het uitgangspunt om de LEADER-gebieden samen te stellen in 2023.

In heel Vlaanderen wonen er gemiddeld 498 inwoners per vierkante kilometer. In plattelandsgebied is dat gemiddeld 263 inwoners per vierkante kilometer volgens cijfers uit 2023. Maar bij de plattelandsgemeenten verschilt de inwonersdichtheid ook onderling nog sterk.

Het ruimtebeslag geeft goed weer hoeveel van de beschikbare ruimte ingenomen is door menselijke activiteit. Een laag ruimtebeslag betekent dus veel open ruimte, en dat is kenmerkend voor het platteland. Een ruimtebeslag van minder dan of gelijk aan 30% betekent dat een gemeente tot het platteland gerekend wordt, maar tussen de plattelandsgemeenten onderling zijn de verschillen opnieuw groot.

Op Figuur 1 is de verstedelijking van de Vlaamse ruit tussen Gent, Brussel, Leuven en Antwerpen duidelijk te zien. We spreken van een proces van suburbanisatie. Aan de landsgrenzen en de taalgrens zijn er grotere aaneengesloten gehelen van plattelandsgebied te vinden. Er zijn ook 'eilandjes': een enkele plattelandsgemeente in een groter verstedelijkt gebied, of een enkele verstedelijkte gemeente omringd door plattelandsgebied.

2.1.2 Gegevensbronnen en verwerking

Dit rapport gebruikt vooral data uit:

- [Gemeente-Stadsmonitor \(GSM\)](#): een database in het beheer van het Agentschap Binnenlands Bestuur met data uit verschillende andere bronnen
- [Provincies in Cijfers \(PriC\)](#): een overkoepelende database van alle Vlaamse provinciale diensten voor data en analyse.

Beide databases vermelden welke primaire gegevensbronnen er gebruikt zijn voor elke indicator. In dit rapport verwijzen we naar de primaire bron in plaats van naar de GSM of PriC.

Andere data werden beschikbaar gemaakt door:

- Statbel
- Departement Omgeving
- Agentschap Opgroeien
- Agentschap Landbouw en Zeevisserij
- Agentschap Binnenlands Bestuur
- Toerisme Vlaanderen
- Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing.

De indicatoren in dit rapport zijn gekozen op basis van hun signaalfunctie: welke indicatoren zijn het meest geschikt om een toestand, verschijnsel of aspect weer te geven? De gekozen indicatoren geven een zo goed mogelijke, essentiële beschrijving van de Vlaamse steden en gemeenten op het vlak van:

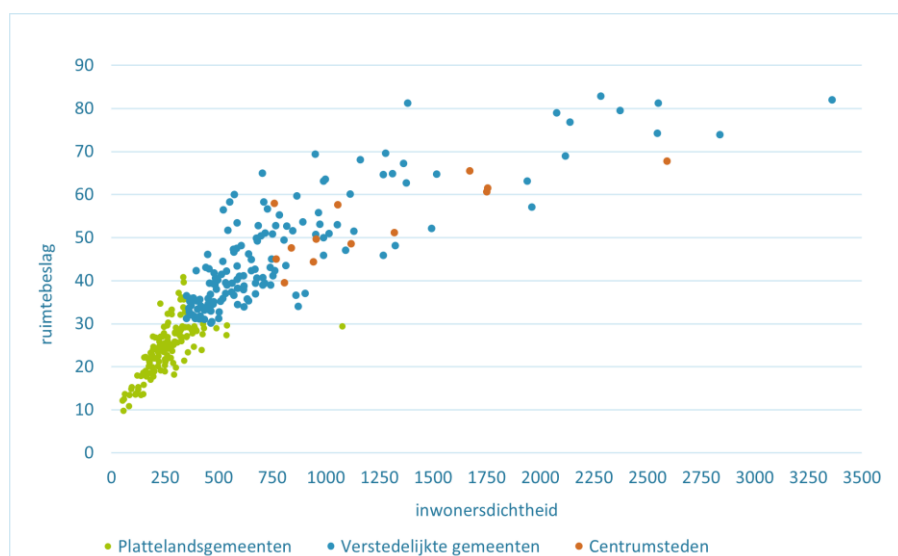
- demografie
- economie
- ruimte
- bestuur.

De Vlaamse Landmaatschappij heeft de beschikbare gegevens samengevoegd volgens de indeling in de 3 types van gebieden. Waar mogelijk geven de data ook een evolutie weer in de tijd. De grafieken in dit rapport geven de data visueel weer samen met een tabel. In het hoofdstuk 'Fysieke leefomgeving, mobiliteit en woonomgeving' vindt u ook kaartmateriaal. Dat materiaal komt uit verschillende bronnen, zoals jaarrapporten, onderzoeksrapporten en Geopunt⁴.

⁴ www.geopunt.be

2.1.3.1 Beperkingen van de onderverdeling in 3 types van gebieden

Een brede groep van belanghebbenden kon feedback geven op een ontwerpversie van dit rapport. Op basis van die feedback werd beslist om de indeling van de gemeenten in 3 groepen opnieuw te bekijken.

Figuur 2 leidt tot een aantal inzichten:

- In de plattelandsgemeenten is er een goede correlatie tussen bevolkingsdichtheid en ruimtebeslag. De plattelandsgemeenten clusteren zich duidelijk samen met een lage score voor beide criteria. Een groot deel van de plattelandsgemeenten heeft dus zowel een lager dan gemiddeld ruimtebeslag als een lagere inwonersdichtheid. Bij de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden zijn zulke clusters niet zichtbaar.
- Er zijn uitschieters bij de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten. Door 1 of beide criteria scherper te formuleren, zou er een duidelijker verschil zichtbaar kunnen worden bij de indicatoren waar nu weinig verschil te zien is tussen de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten.
- De centrumsteden liggen erg verspreid op de assen inwonersdichtheid en ruimtebeslag. Dat heeft ermee te maken dat die steden afgebakend zijn in functie van het stedenbeleid en op basis van hun

uitrustingsniveau, en niet op basis van de 2 parameters die we hanteren om de plattelandsgemeenten af te bakenen.

Ook in de toekomst zullen we regelmatig opnieuw moeten analyseren wat de beste manier is om het platteland af te bakenen. De informatie in het plattelandsrapport kan daarbij als onderbouwing dienen.

2.1.3.2 Beschikbaarheid van data

Niet voor alle indicatoren zijn gegevens beschikbaar op het niveau van de gemeente. Macro-economische data zijn bijvoorbeeld alleen beschikbaar tot op het niveau van het arrondissement. Op het gemeenteniveau zijn er ook alleen beperkte toerismegegevens beschikbaar. Daarom gebruikt dit rapport soms een minder signalerende indicator om een toestand weer te geven.

De indicatoren zijn geselecteerd op basis van hun accuraatheid, relevantie en beschikbaarheid. Dit rapport gebruikt zowel indicatoren om maatschappelijke ontwikkelingen in kaart te brengen, als indicatoren die gaan over de lokale omgeving.

2.2 RECENTE EVOLUTIES IN HET PLATTELANDSBELEID

2.2.1 Nieuw Europees kader voor het plattelandsbeleid

Het Vlaamse plattelandsbeleid is traditioneel sterk verankerd in het Europese beleid via het gemeenschappelijk landbouwbeleid. De langetermijnvisie voor plattelandsgebieden van de Europese Commissie geeft de richting aan voor een plattelandsbeleid dat ruimer gaat dan het landbouwbeleid.

In juni 2021 lanceerde de Europese Commissie haar ‘Langetermijnvisie voor de plattlandsgebieden van de EU – Naar sterkere, verbonden, veerkrachtige en welvarende plattlandsgebieden in 2040’. Met die plattlandsvisie wil de Europese Commissie een nieuw momentum creëren voor plattlandsgebieden. De tijd is daar rijp voor dankzij de digitale en groene transitie en de geleerde lessen uit de COVID 19-crisis.

De visie van de Europese Commissie was het resultaat van onder meer een publieke consultatie, analytisch werk en een vooruitblikkende analyse door het Joint Research Centre met alternatieve scenario's voor de toekomst. Zo stelde de Europese Commissie vast welke factoren bepalend zullen zijn voor de toekomst van de Europese plattelandsgebieden. Demografie en bestuur bleken de belangrijkste te zijn. De langetermijnvisie wijst 4 complementaire actiegebieden aan:

1. **sterkere plattelandsgebieden:** de leefbaarheid van platteland versterken door gemeenschappen te betrekken bij het beleid, diensten beter te ontsluiten en te zoeken naar een rol voor sociale innovatie
2. **verbonden plattelandsgebieden:** de verdere ontwikkeling van plattelandsgebieden verbeteren door ze fysiek én digitaal beter te ontsluiten, zowel onderling als met voorstedelijke en stedelijke gebieden
3. **veerkrachtige plattelandsgebieden:** het platteland weerbaarder maken tegen klimaatverandering, natuurrampen en economische crisissen met een sociaal rechtvaardige transitie naar natuurbehoud, de herstelling van ecosystemen en landschappen, en een vergroening van de landbouw
4. **welvarende plattelandsgebieden:** de economische activiteiten duurzaam en lokaal diversifiëren met een rol voor land- en bosbouw, maar ook voor de sociale economie.

De Europese Commissie stelde een actieplan voor het platteland en een Plattelandspact voor om haar visie te implementeren met 9 centrale en 15 begeleidende acties, gelinkt aan de 4 actiegebieden, waaronder:

- de creatie van een revitaliseringsplatform
- investeringen in plattelandsonderzoek via het Horizon Europe-programma
- de ontwikkeling van duurzame multimodale mobiliteit
- ondersteuning voor de digitale transitie en de energietransitie van plattlandsgebieden
- een aanpak met koolstoflandbouw om om te gaan met de klimaatverandering
- de Europese bodemdeal
- ondersteuning voor ondernemerschap en sociale economie op het platteland.

Daarnaast zijn er 6 horizontale acties, waaronder de oprichting van de Waarnemingspost voor het platteland die data over het platteland verzamelt en ter beschikking stelt voor het beleid.

Met het Plattelandspact creëert de Europese Commissie een kader voor samenwerking tussen overheden, organisaties met een maatschappelijk doel, bedrijven, academici en burgers op 4 niveaus: Europees, nationaal, regionaal en lokaal. De speerpunten van het Plattelandspact zijn:

1. **een sterke stem voor het platteland:** de belangen van plattelandsgemeenschappen versterken en hoger op de politieke agenda plaatsen met participatie van burgers en belanghebbenden
2. **netwerken en samenwerken:** de economische, sociale en territoriale samenhang bevorderen om zo gezamenlijke doelstellingen te behalen
3. **vrijwillige verbintenissen aanmoedigen:** projecten, acties en maatregelen ondersteunen die vrijwillig tot stand komen en die bijdragen aan een betere levenskwaliteit en evenwichtige ontwikkeling en economische groei voor plattelandsgebieden.

Het Europees Parlement⁵ en het Europees Comité van de Regio's⁶ hebben een resolutie uitgewerkt op basis van de langetermijnvisie voor de plattelandsgebieden. Het Europees Sociaal en Economisch Comité heeft er een opinie over uitgewerkt⁷.

Op 9 november 2023 publiceerde ook de Europese Raad zijn conclusies over de plattelandsvisie. Daarin erkennen de lidstaten het belang van plattelandsgebieden. Ze geven aan dat er een holistische aanpak nodig is in samenwerking met de lokale overheden en gemeenschappen om de complexe uitdagingen aan te pakken waarmee plattelandsgebieden kampen, en om opportuniteiten aan te grijpen. De raadsconclusies roepen de

⁵ Resolutie van het Europese Parlement van 13 december 2022 over de langetermijnvisie voor de plattelandsgebieden van de EU: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0436_EN.html.

⁶ Opinie van het Europees Comité van de Regio's bij de lange termijnvisie voor de plattelandsgebieden van de EU: <https://cor.europa.eu/en/our-work/Pages/OpinionTimeline.aspx?opId=CDR-3533-2021>.

⁷ Opinie van het Europees Sociaal en Economisch Comité bij de lange termijnvisie voor de plattelandsgedieden van de EU: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/eu-long-term-vision-rural-areas>.

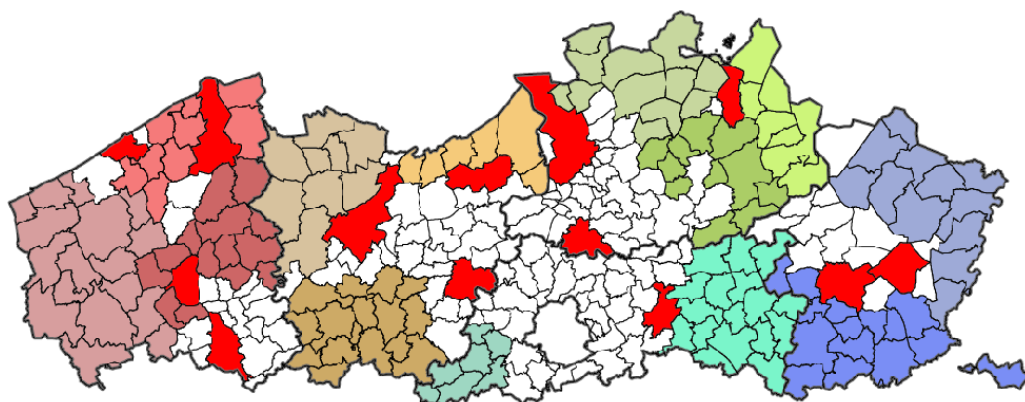
Op 27 maart 2024 publiceerde de Europese Commissie een rapport over de voornaamste resultaten van de langetermijnvisie voor plattelandsgebieden en de volgende stappen. Het rapport omvat een overzicht van nieuwe indicatoren en recente gegevens over plattelandsgebieden. Het blikt terug op 30 maanden implementatie van de plattelandsvisie en geeft een aantal mogelijke richtingen voor de toekomst. De Europese Commissie wil voortbouwen op de behaalde resultaten van het Plattelandsactieplan en het Plattelandspact en zoeken naar manieren om de steun aan plattelandsgebieden te verbeteren.

LEADER ('Liaisons entre actions de développement de l'économie rurale') is een Europees subsidieprogramma voor plattelandontwikkeling en maakt deel uit van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid 2023-2027. Europa, Vlaanderen en de provincies investeren met dit programma in totaal meer dan 50 miljoen euro in plattelandontwikkeling.

1. innovatieve en duurzame lokale landbouwproductie en -afzet en valorisatie van biomassa-resten
2. leefbare en levendige dorpen
3. biodiversiteit en landschapskwaliteit.

Op 20 oktober 2023 erkende de Vlaamse Regering 15 LEADER-gebieden voor de programmaperiode 2023-2027 (Figuur 3). Ze keurde daarbij ook de lokale ontwikkelingsstrategieën goed.

pagina 13 van 149

LEADER 2023-2027

Centrum- en grootsteden

Leidergebieden 2023-2027

Westhoek

Noord-West-Vlaanderen

Midden-West-Vlaanderen

Moeijesland

Waasland

Vlaamse Ardennen

MarkAante Kempen

Kempen Oost

Kempen Zuid

Hageland

Hageland

Kempen Maasland

Haspengouw

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Vlaanderen
is open ruimte

Figuur 3: LEADER-gebieden voor de periode 2023-2027.

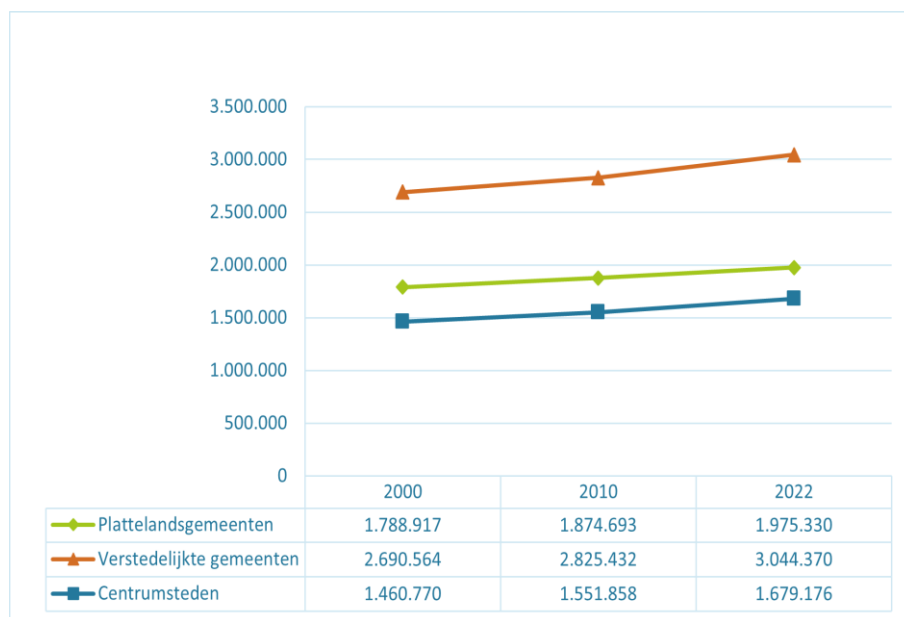
Meer informatie over de LEADER-gebieden vindt u terug op de [website van het Vlaams Ruraal Netwerk](#).

3 BEVOLKING

3.1 BEVOLKINGSONTWIKKELING

De Vlaamse bevolking groeit. Hieronder leest u:

- hoe de bevolkingsgroei evolueert in de tijd
- hoe die aangroei verdeeld is over de 3 types gebieden
- welke factoren leiden tot de bevolkingsgroei.

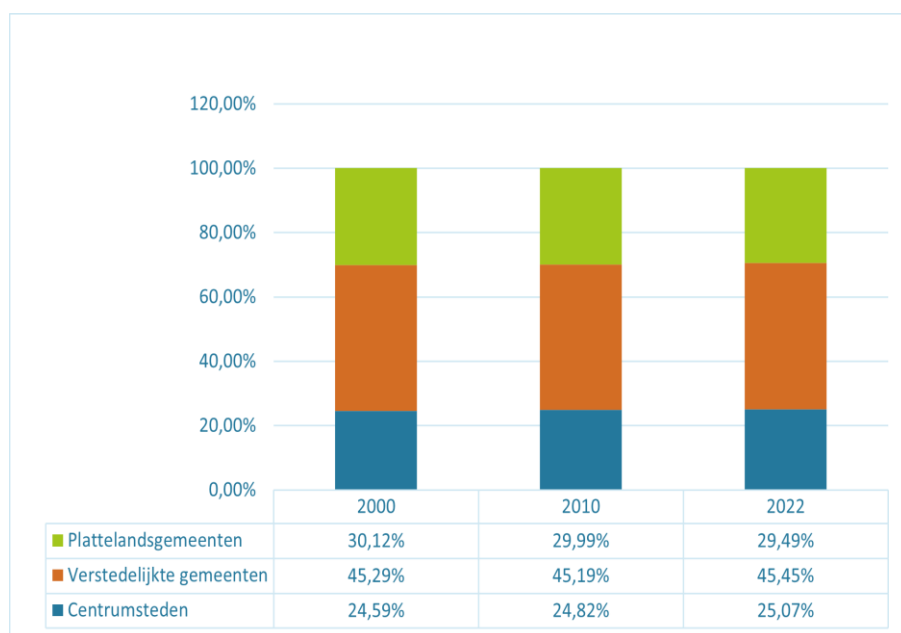

Figuur 4: Evolutie van de bevolkingsgroei in Vlaanderen in absolute cijfers – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

Figuur 4 toont aan dat er in elk van de 3 types gebieden een bevolkingsgroei geweest is tussen 2000 en 2022. De meeste mensen woonden in 2022 in de verstedelijkte gemeenten (3.044.370 inwoners), vervolgens in de plattelandsgemeenten (1.975.330 inwoners) en ten slotte in de 13 centrumsteden (1.679.176 inwoners). De bevolking groeide tussen 2000 en 2022 met:

- 10,42% in de plattelandsgemeenten
- 13,15% in de verstedelijkte gemeenten
- 14,9% in de centrumsteden.

De bevolking groeide dus het minst snel aan in de plattelandsgemeenten.

Figuur 5: Verdeling van de bevolking over de 3 types van gebieden als percentage van de totale bevolking in Vlaanderen – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

Figuur 5 toont een procentuele daling van het aandeel van de bevolking dat in de plattelandsgemeenten woont tussen 2000 en 2022. In 2000 was dat nog 30,12% van de totale bevolking. Dat aandeel daalde naar 29,49% in 2022. Er is een stijgende trend in de centrumsteden en de verstedelijkte gemeenten. De procentuele verschillen tussen 2000, 2010 en 2022 zijn eerder klein, maar de absolute aantallen zijn groot. De plattelandsgemeenten kennen dus een minder grote bevolkingstoename dan de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden.

De totale bevolkingsgroei is de som van 3 factoren:

- **natuurlijke aangroei:** het aantal geboorten min het aantal overlijdens
- **intern migratiesaldo:** het aantal nieuwe inwoners dat verhuist vanuit een ander gewest in België min het aantal inwoners dat uit Vlaanderen verhuist naar een ander gewest
- **internationaal migratiesaldo:** het aantal immigraties vanuit het buitenland min het aantal emigraties naar het buitenland.

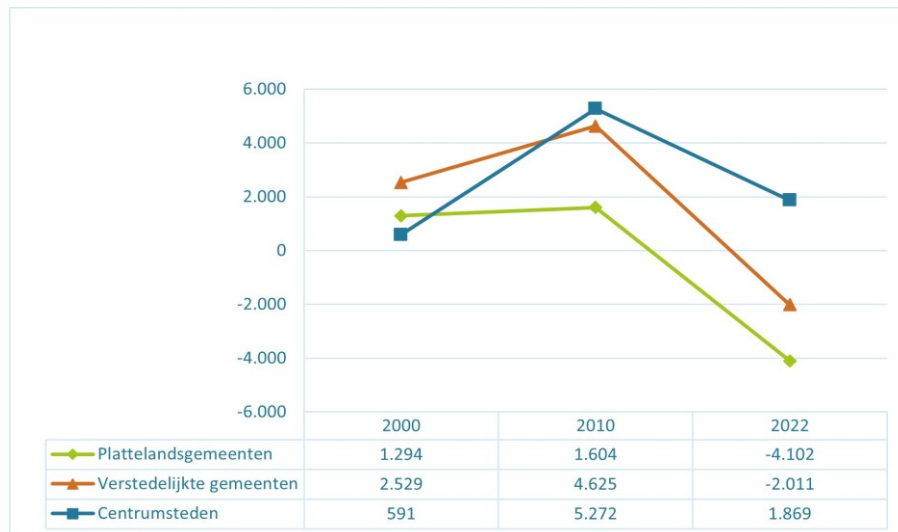
We houden die 3 factoren tegen het licht om de bevolkingsgroei in de 3 types van gebieden beter te begrijpen.

3.1.1 Natuurlijke aangroei

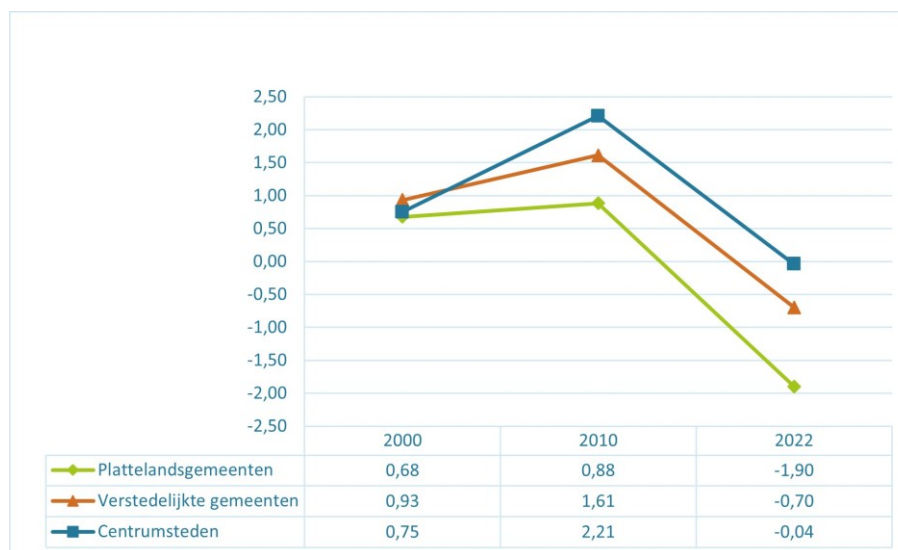
De natuurlijke aangroei in de loop van de tijd is gelijkaardig voor de 3 types van gebieden (figuur 6). In 2022 was de natuurlijke aangroei alleen nog positief in de centrumsteden. In de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten waren er meer overlijdens dan geboorten en was de natuurlijke aangroei dus negatief.

////////////////////////////////////

Het is normaal dat de geboorte- en sterftcijfers jaarlijks fluctueren en dus de natuurlijke aangroei beïnvloeden. Het absolute negatieve cijfer (-4.102 inwoners) in de plattelandsgemeenten in 2022 verdient meer aandacht. Daarbij is het interessant om de natuurlijke aangroei te bekijken in verhouding tot het inwonersaantal. Die indicator ziet u in Figuur 6.

Figuur 6: Natuurlijke aangroei in absolute cijfers – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

Figuur 7: Natuurlijke aangroei per 1.000 inwoners – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

Figuur 7 berekent de natuurlijke aangroei per 1.000 inwoners door het aantal sterftes af te trekken van het aantal geboorten, vermenigvuldigd met 1.000 en gedeeld door het totale aantal inwoners.

////////////////////////////////////

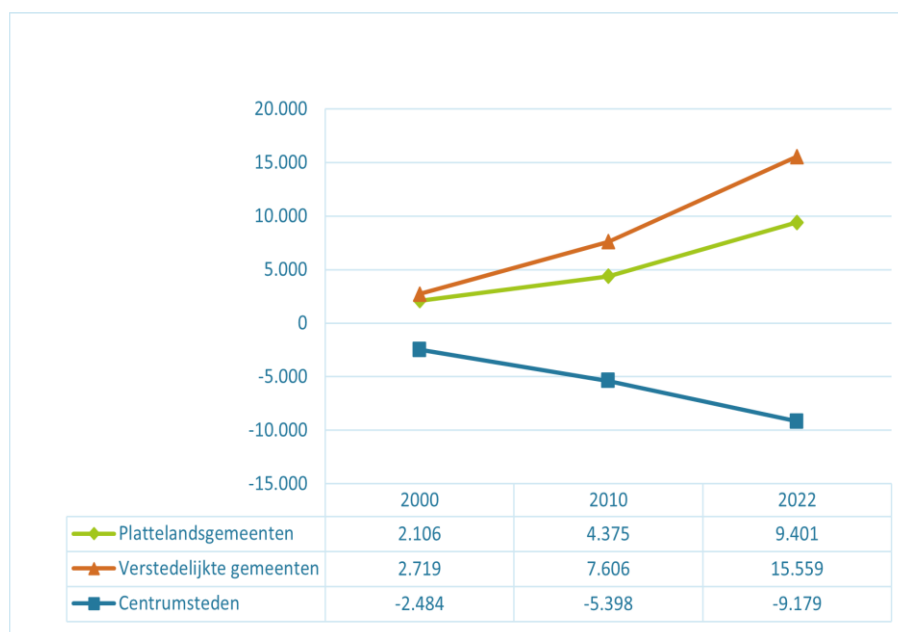
De gemiddelde natuurlijke aangroei per 1.000 inwoners verschilt weinig tussen de 3 types van gebieden in 2000. In de loop van de tijd nemen de verschillen toe. De natuurlijke aangroei in 2000, 2010 en 2022 is telkens het kleinste in de plattelandsgemeenten. In 2022 was de natuurlijke aangroei in elk van de 3 types van gebieden negatief.

Ook in de publicaties van Statistiek Vlaanderen over het brutogeboortecijfer is er een dalende trend in de natuurlijke aangroei per 1.000 inwoners. Statistiek Vlaanderen stelt vast dat het brutogeboortecijfer in Vlaanderen over het algemeen daalt sinds 2010⁸. Dat heeft een effect op de natuurlijke aangroei. Er zijn onderlinge verschillen tussen gemeenten van hetzelfde type. In de periode 2020-2022 lag het brutogeboortecijfers in 70% van de Vlaamse gemeenten onder het Vlaamse gemiddelde. Het brutogeboortecijfer in 9 van de 13 centrumsteden lag in dezelfde periode boven het gemiddelde⁹.

Er is duidelijk een verschil tussen de plattelandsgemeenten en de andere 2 types van gebieden. Alleen in de centrumsteden is de natuurlijke aangroei positief en draagt ze dus bij aan de bevolkingsgroei. Op het platteland zijn vooral de interne en internationale migratie verantwoordelijk voor de bevolkingsgroei.

3.1.2 Intern migratiesaldo

Het interne migratiesaldo komt overeen met het nettosaldo van de verhuisbewegingen van Belgische inwoners uit een ander gewest naar Vlaanderen, of van Vlaanderen naar een ander gewest (Figuur 8).

Figuur 8: Intern migratiesaldo in absolute cijfers (inwijking uit een ander gewest naar Vlaanderen min de uitwijking uit het Vlaamse Gewest naar een ander gewest) – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

Er is een duidelijk verschillende trend tussen de 3 types van gebieden:

⁸ <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/geboorten>

⁹ <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/geboorten>

////////////////////////////////////

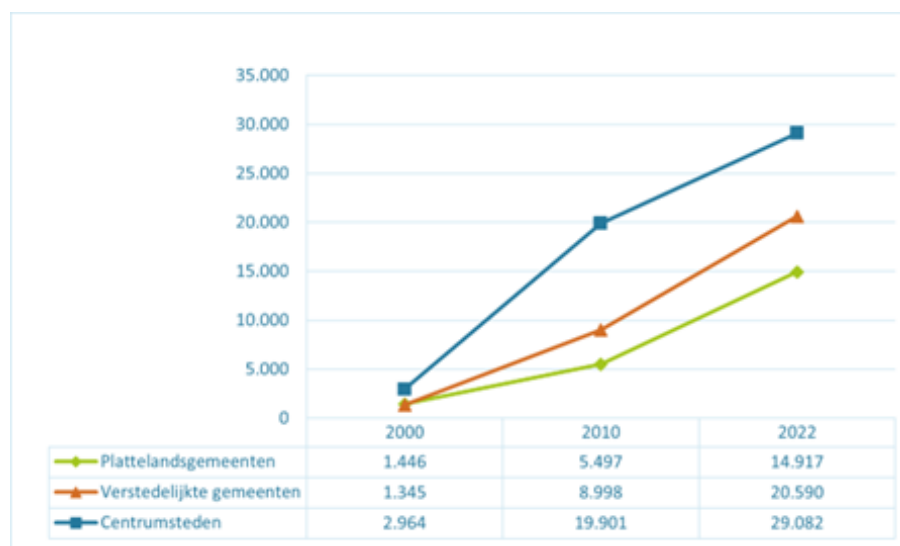
- Het interne migratiesaldo naar de plattelandsgemeenten verdubbelt elke 10 jaar.
- De absolute toename is nog groter in de verstedelijkte gemeenten.
- Het interne migratiesaldo in de centrumsteden was in 2000, 2010 en 2022 negatief. Er weken in de centrumsteden dus meer inwoners uit naar een ander gewest dan dat er nieuwe (interne) inwijkelingen bij kwamen.

De meeste Belgische inwoners die naar een Vlaamse plattelandsgemeente of verstedelijkte gemeente verhuizen, komen uit het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest¹⁰.

Het positieve interne migratiesaldo draagt dus bij aan de bevolkingsgroei in de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten. In de centrumsteden is dat niet het geval: daar zijn er meer vertrekkers naar andere gewesten dan inwijkelingen uit die andere gewesten.

3.1.3 Extern migratiesaldo

Het externe migratiesaldo is het nettosaldo van inwoners die verhuizen naar het buitenland en inwoners uit het buitenland die zich vestigen in een Vlaamse stad of gemeente (Figuur 9).

Figuur 9: Extern migratiesaldo in absolute cijfers (aantal immigranten vanuit het buitenland min het aantal emigranten uit Vlaanderen naar het buitenland) - eigen verwerking op basis van data van Statbel

Het saldo van de externe migratie tussen 2000 en 2022 was altijd positief met een sterk stijgende trend in elk van de 3 types van gebieden. Er kwamen dus meer verhuizers uit het buitenland in Vlaanderen wonen, dan dat er Vlaamse inwoners naar het buitenland vertrokken. Het positieve saldo van 2022 is deels het gevolg van de oorlog in Oekraïne: van de 64.589 immigranten uit het buitenland naar Vlaanderen hadden er dat jaar 33.565

¹⁰ Saldo intergewestelijke migraties, Vlaams Gewest, 1992-2022 op <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/interne-migratie#meer-inwijking-vanuit-brussels-gewest-dan-vanuit-waals-gewest>.

de Oekraïense nationaliteit. De herkomst van (nieuwe) inwoners komt verder aan bod in hoofdstuk 3.4 over diversiteit.

De verdeling van het totale externe migratiesaldo van 64.589 inwoners in 2022 was:

- 23% in de plattelandsgemeenten
- 32% in de verstedelijkte gemeenten
- 45% in de centrumsteden.

De centrumsteden trekken het grootste aantal internationale migranten aan. Uit figuur 9 wordt duidelijk dat de externe migratie in de centrumsteden versnelde tussen 2000 en 2010. Sinds 2010 is die versnelling te merken in de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten, terwijl er opnieuw een vertraging is in de centrumsteden.

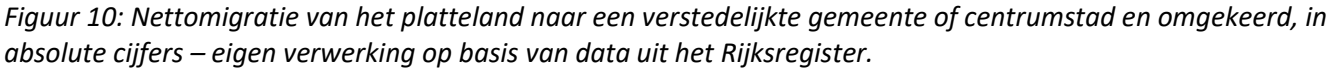
De totale bevolkingsgroei is vooral het gevolg van het externe migratiesaldo. Dat geldt voor elk van de 3 types van gebieden. In de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten draagt ook het interne migratiesaldo bij aan de bevolkingsgroei. In de centrumsteden is het interne migratiesaldo negatief. Er is wel een beperkte natuurlijke aangroei in de centrumsteden, ondanks het lage gemiddelde brutogeboortecijfer in Vlaanderen.

3.1.4 Verhuisbewegingen tussen de 3 types van gebieden en vernieuwing in de plattelandsgemeenten

Statistiek Vlaanderen stelt vast dat er in de loop van de tijd meer interne verhuisbewegingen zijn in het Vlaamse Gewest: interne immigratie naar een gemeente of interne emigratie vanuit een gemeente. Tussen 2000 en 2019 nam de interne immigratie met 48% toe en de interne emigratie met 44%. Die toename was veel groter dan de algemene bevolkingstoename in die periode, die 12% bedroeg¹¹. De interne verhuisintensiteit ligt dus hoger en dat creëert dynamiek binnen leefgemeenschappen. Die dynamiek onderzoeken we meer specifiek voor de groep van plattelandsgemeenten.

Figuur 10 toont de interne verhuisbewegingen tussen de groep van plattelandsgemeenten en de groep van verstedelijkte gemeenten en centrumsteden samen, dus van mensen die van een plattelandsgemeente naar een verstedelijkte gemeente of centrumstad verhuizen, of omgekeerd. De verhuisbewegingen binnen de groepen worden niet meegeteld, bijvoorbeeld inwoners die verhuizen van 1 plattelandsgemeente naar een andere.

¹¹ Interne migratie in het Vlaamse Gewest op <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/interne-migratie>.

- 36% meer verhuizers van het platteland naar de centrumsteden en de verstedelijkte gemeenten
- 49% meer verhuizers van de centrumsteden en de verstedelijkte gemeenten naar het platteland.

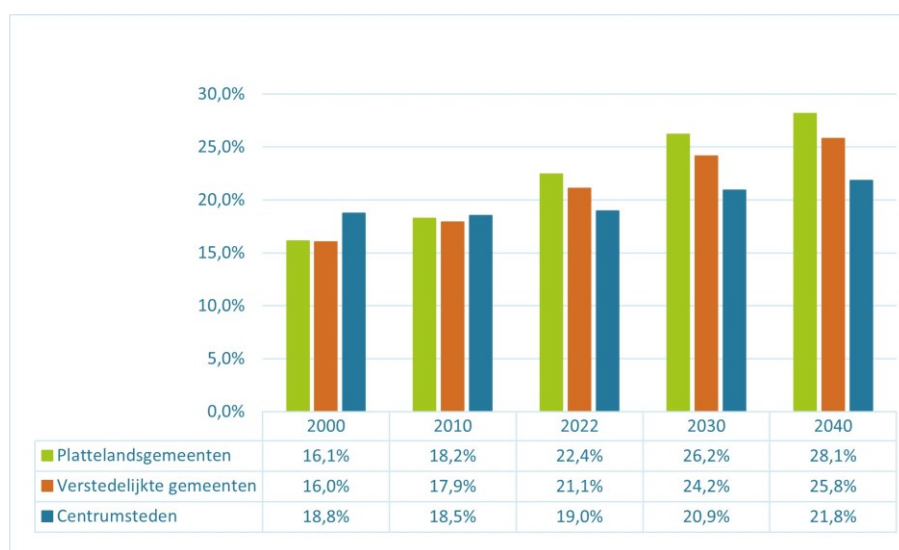
- inwijking uit de centrumsteden en het verstedelijkte gebied in het Vlaamse Gewest (Figuur 9)
- inwijking uit de andere gewesten (intern migratiesaldo, Figuur 7)
- inwijking uit het buitenland (extern migratiesaldo, Figuur 8).

3.2.1 Dubbele vergrijzing

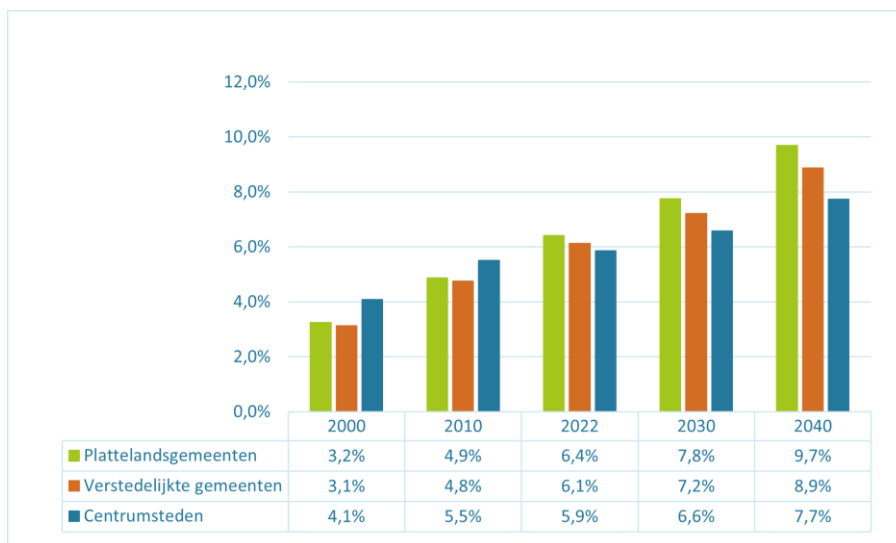
De bevolking in Vlaanderen vergrijst en verzilvert. De vergrijzing heeft betrekking op het aandeel van de 65-plussers in de totale bevolking, terwijl de verzilvering betrekking heeft op het aandeel van de 80-plussers. Dat fenomeen heet ‘dubbele vergrijzing’.

Een analyse van de leeftijdsgroepen van de 65- en 80-plussers geeft aan hoe die 2 demografische evoluties verlopen op het platteland en in de centrumsteden en verstedelijkte gemeenten (Figuur 11). Een aantal indicatoren geeft meer inzicht in:

- het potentieel van familiale solidariteit en mantelzorg
- de aanwezige voorzieningen voor de ouder wordende bevolking.

Figuur 11: Procentueel aandeel van de 65-plussers in de totale bevolking en prognose van de evolutie – eigen verwerking op basis van data uit het Rijksregister en van Statistiek Vlaanderen.

Figuur 12: Procentueel aandeel van de 80-plussers in de totale bevolking en prognose van de evolutie – eigen verwerking op basis van data van het Rijksregister en Statistiek Vlaanderen.

Figuur 11 en Figuur 12 tonen duidelijk dat het aandeel van de 65-plussers en de 80-plussers in de totale bevolking sinds 2000 toeneemt in elk van de 3 types van gebieden. In 2000 en 2010 was het aandeel van de 65- en 80-plussers het grootst in de centrumsteden, maar in 2022 was het duidelijk dat de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten duidelijk een inhaalbeweging maakten. Die trend zet zich door in de prognose voor 2030 en 2040. De realiteit kan natuurlijk afwijken van de prognose, maar wellicht wonen 3 van de 10 Vlaamse 65-plussers in 2040 op het platteland. 1 op de 10 van hen is een 80-plusser.

In 2018 voerden de KU Leuven, Atelier Romain en SumResearch een studie uit over vergrijzing op het platteland op vraag van de Vlaamse Landmaatschappij¹². De bedoeling was om te onderzoeken hoe geschikt het Vlaamse platteland is om oud te worden met een hoge levenskwaliteit. De studie is nu nog steeds relevant omdat ze sociodemografische gegevens bekijkt in combinatie met de concrete realiteit van de ruimtelijke ordening in Vlaanderen. De plaats waar mensen ouder worden, heeft een grote impact op hun levenskwaliteit op verschillende manieren:

- een aangepaste woning
- publieke ruimte op een afstand van minder dan 500 meter die leeftijdsvriendelijk is ingericht
- de nabijheid van basisvoorzieningen en informele en formele zorg.

¹² Volckaert, E., De Decker, P., & Schillebeeckx, E. (2016). Vergrijzing op het platteland. <https://lirias.kuleuven.be/handle/123456789/574288>

Een aantal indicatoren geeft een beeld van het maatschappelijke potentieel voor informele zorg en de mogelijkheid om in de buurt zorg en sociaal contact te vinden:

Figuur 13 toont aan dat de groep mensen die mogelijk mantelzorg kan geven aan 80-plussers afneemt in de loop van de tijd, en dat terwijl het aandeel 80-plussers toeneemt. Dat geldt voor elk van de 3 types van gebieden. In 2000 en 2010 lag de mantelzorgratio hoger in de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten dan in de centrumsteden, maar dat verschil leek minder aanwezig in 2022.

Figuur 13: Mantelzorgratio als verhouding tussen de leeftijdsgroepen van 40- tot 79-jarigen ten opzichte van de leeftijdsgroep van 80-plussers – eigen verwerking op basis van data uit het Rijksregister.

Lokale dienstencentra zijn woonzorgvoorzieningen die preventief en buurtgericht werken zodat mensen langer in hun vertrouwde omgeving kunnen wonen. Ze benaderen niet alleen de doelgroep van ouderen, maar werken verbindend op buurniveau om informele hulp te stimuleren. Daarnaast versterken ze de linken met formele welzijnsvoorzieningen. Mensen die toegang hebben tot een lokaal dienstencentrum, hebben meer toegang tot laagdrempelige voorzieningen en maken een grotere kans om kwaliteitsvol ouder te worden in hun eigen omgeving.

Figuur 15 toont een dalende trend van het aandeel van kinderen en jongeren in de totale bevolking in de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten. In de centrumsteden blijft hun aandeel stabiel. De ontgroening is vandaag duidelijker aanwezig op het platteland. Kinderen en jongeren gaan over het algemeen naar school en verhuizen niet zelfstandig. Ze volgen de leefstijl van hun ouders.

In de volgende fase van hun leven, als jongvolwassene, gaan ze bijvoorbeeld studeren, vinden werk en worden financieel onafhankelijk. Vaak vertrekken ze dan uit het ouderlijke huis en verhuizen ze.

Het rapport 'Verhuisbewegingen van jongvolwassen thuisverlaters'¹³ volgt de groep van 18- tot 39-jarige nestverlaters in de loop van 2017 en 2018. Het ging om een populatie van 81.360 inwoners. Uit die studie blijkt dat meer jonge thuisverlaters van het platteland naar de stad trekken dan omgekeerd. De centrumsteden kennen dus een positief saldo van nestverlaters. Vooral hooggeschoolde jongeren maken die beweging. Behalve opleidingsniveau spelen ook leeftijd, nationaliteit en andere factoren een rol. De studie kijkt alleen naar de eerste verhuisbeweging van jongeren die het ouderlijke huis verlaten.

Uit de studie blijkt ook dat maar een klein aandeel van de jongvolwassenen ver weg verhuist:

- 45% van de nestverlaters blijft binnen een straal van 5 kilometer van het ouderlijke huis.
- 42% gaat 5 tot 30 kilometer verder wonen.

Een aantal jongeren keert in een volgende verhuisbeweging terug naar de streek van herkomst. Dat blijkt ook uit een oudere studie van Willems uit 2008¹⁴ die vaststelt dat het interne migratiesaldo in de centrumsteden negatief is voor de leeftijdsgroep van +28-jarigen.

3.3 GEZINSVERDUNNING

Door de demografische evolutie veranderde de samenstelling van gezinnen de afgelopen 2 decennia fundamenteel:

- Vlaanderen ziet een sterke stijging van het aantal echtscheidingen en het aandeel alleenwonenden.
- Het aandeel gezinnen met kinderen wordt kleiner.
- Het traditionele gezin is steeds meer een kerngezin.
- Huishoudens worden kleiner en het aantal koppels dat kinderen krijgt, daalt.

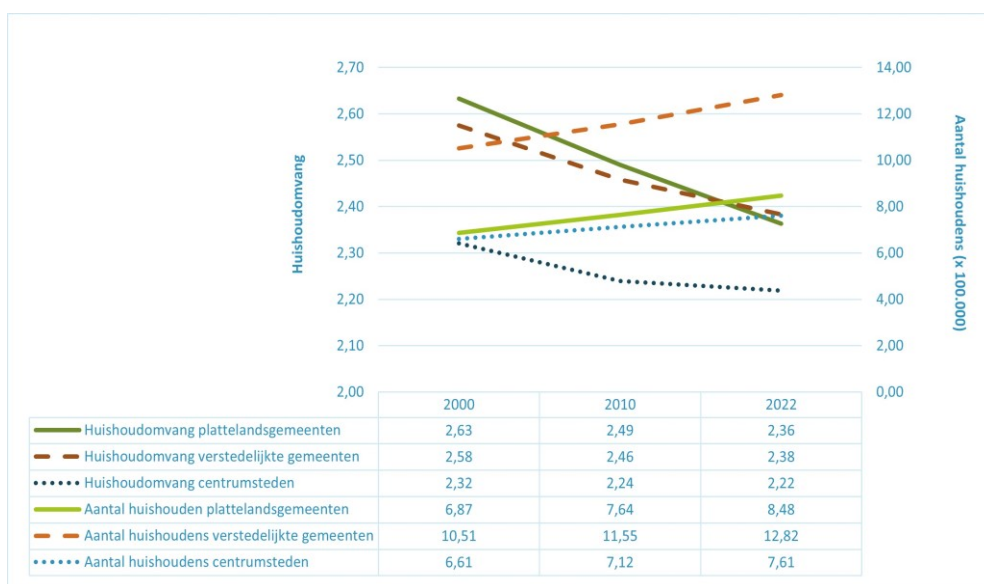
Er is dus een sterke stijging in het aantal huishoudens, maar die huishoudens worden stelselmatig kleiner¹⁵.

Het valt op dat de grootte van het gemiddelde huishouden het snelste daalde en het aantal huishoudens het snelste steeg in de plattelandsgemeenten tussen 2000 en 2022.

¹³ Bliki, L., Pickery, J., Statistiek Vlaanderen (2023). Verhuisbewegingen van jongvolwassen schoolverlaters. In <https://www.vlaanderen.be/publicaties/verhuisbewegingen-van-jongvolwassen-thuisverlaters>.

¹⁴ Willems, P. (2008). SVR-Rapport 2008/2 - Migratiebewegingen in het Vlaamse Gewest in de periode 1997-2006. Brussel: Studiedienst Vlaamse Regering.

¹⁵ Van Peer, C. (2016). SVR-rapport 2016/15 – Toenemende gezinsverdunning: niet alleen een Vlaams fenomeen.

Figuur 16: Evolutie van de grootte van huishoudens (linkse as) en het aantal huishoudens (rechtse as) in de 3 types van gebieden – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

Het aantal huishoudens op het platteland steeg tussen 2000 en 2022 met:

- 21% op het platteland
- 20% in de verstedelijkte gemeenten
- 14% in de centrumsteden.

Naar verwachting zal het aantal huishoudens in de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten met 36% stijgen tegen 2040 (Tabel 2). De grootte van de huishoudens neemt het sterkst af op het platteland: met 10%. In de verstedelijkte gemeenten is dat 7% en in de centrumsteden 4%.

Aantal huishoudens	2000	2010	2020	2030	2040
Plattelandsgemeenten	687.481	+11%	+21%	+30%	+36%
Verstedelijkte gemeenten	1.051.081	+10%	+20%	+29%	+36%
Centrumsteden	661.417	+ 8%	+14%	+18%	+22%

Tabel 2: Evolutie van het aantal huishoudens – eigen verwerking op basis van data van Statistiek Vlaanderen.

De laatste jaren zijn er in Vlaanderen een groot aantal nieuwe samenlevingsvormen bij gekomen. De LIPRO-typologie ('Lifestyle Projections') geeft meer inzicht in de socio-economische situatie van die huishoudens. Die typologie:

- bekijkt de nieuwe samenlevingsvormen naast de klassieke
- maakt een optimale samenvatting van de nieuwe samenlevingsvormen
- verbindt de begrippen ‘huishoudenstype’ en ‘huishoudenspositie’ om een zicht te krijgen op de relatie van de personen binnen een huishouden.

Op die manier wordt duidelijk dat er grote verschillen bestaan tussen het platteland en de verstedelijkte gemeenten en centrumsteden. Op het platteland was er tussen 2000 en 2022 een sterke stijging van het aantal alleenwonenden (+47,7%) en koppels zonder kinderen (+21,1%) (Tabel 3). Het aantal koppels met kinderen daalde in dezelfde periode met 17,7%.

Samenstelling huishoudens	2000	2010	2020	2022
Plattelandsgemeenten				
Alleenwonenden	153.788	+21,9%	+42,49%	+47,7%
Koppel zonder kind(eren)	403.709	+11,8%	+20,4%	+21,1%
Koppel met thuiswonend(e) kind(eren)	1.054.071	-9,5%	-16,4%	-17,7%
Alleenstaande ouder	122.574	+16,2%	+22,1%	+23,8%
Verstedelijkte gemeenten				
Alleenwonenden	246.865	+19,6%	+26,0%	+38,3%
Koppel zonder kind(eren)	627.851	+7,6%	+9,7%	+9,5%
Koppel met thuiswonend(e) kind(eren)	1.556.424	-8,7%	-13,1%	-13,9%
Alleenstaande ouder	199.457	+19,6%	+27,6%	+28,4%

1 persoon	247.193	+48,85%	+94,11%	479.815
2 personen	356.812	+24,14%	+37,03%	488.949
3 personen	196.826	-5,68%	-3,92%	189.104
4 personen of meer	250.250	+4,04%	+7,37%	189.104
Centrumsteden				
1 persoon	257.548	+17,72%	+26,17%	324.957
2 personen	205.342	+11,29%	+15,11%	236.365
3 personen	89.563	-0,35%	+8,62%	97.286
4 personen of meer	108.964	+21,39%	+36,00%	148.191

Tabel 4: Evolutie van de grootte van huishoudens – eigen verwerking op basis van data van Statbel en Statistiek Vlaanderen.

De gezinsverdunning is duidelijk te zien in Tabel 4, die de grootte van huishoudens weergeeft. Een aantal elementen vallen op:

- De verstedelijkte gemeenten blijven de koploper bij de huishoudens met meerdere personen.
- Het aantal 3-persoonshuishoudens in de plattelandsgemeenten en de centrumsteden daalde in de periode 2000-2020, maar stijgt opnieuw tegen 2040.
- Het aantal huishoudens met 4 of meer personen daalde in de plattelandsgemeenten, maar steeg in de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden.

De gezinsverdunning zal dus het sterkst merkbaar zijn in de plattelandsgemeenten en minder in de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden.

////////////////////////////////////

3.4 DIVERSITEIT

In 2013 introduceerde de socioloog Dirk Geldof het concept 'superdiversiteit' in zijn boek 'Superdiversiteit: hoe migratie onze samenleving verandert'¹⁶. Superdiversiteit is volgens hem een basiskenmerk van de 21ste eeuw. Geldof wijst naar Antwerpen, Brussel, Vilvoorde en Genk als plaatsen waar de meerderheid van de inwoners vandaag een migratieachtergrond heeft. Maar etnische herkomst is maar 1 van de factoren van 'superdiversiteit'. Ook sociaal-economische positie, woonplaats, gender, scholing en levensbeschouwing zijn factoren die door migratie gedreven worden en die een maatschappelijk effect hebben.

Het Departement Omgeving publiceerde in 2023 de 'Atlas superdiversiteit'¹⁷ die weergeeft hoe de superdiverse samenleving zich ontwikkelt op het lokale en regionale niveau, en welke ruimtelijke impact die ontwikkeling heeft. De studie gebruikt de transitie naar superdiversiteit als theoretisch kader.

Hieronder gebruiken we de evolutie van de niet-Belgische herkomstnationaliteit als indicator om (super)diversiteit in kaart te brengen in elk van de 3 types van gebieden.

De indicator 'herkomstnationaliteit' maakt het mogelijk om een groep van inwoners te volgen die de Belgische nationaliteit gekregen heeft, bij de geboorte of later, maar die in de generatie ervoor een andere nationaliteit had. Zo brengen we de diversiteit van de bevolking in kaart als bewegingen in de tijd en herkomst uit verschillende landen.

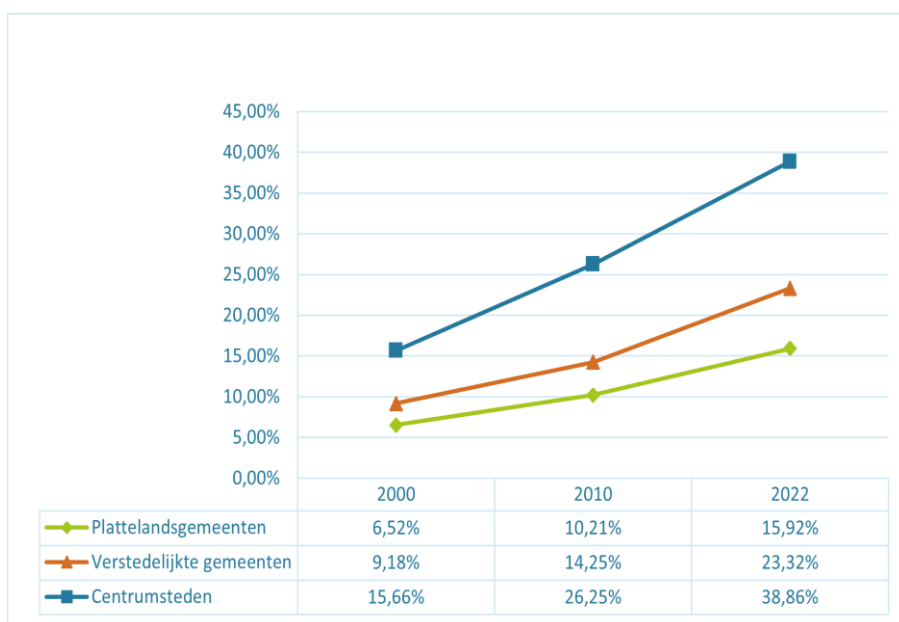
De indicator houdt rekening met de:

- huidige nationaliteit en geboortenationaliteit van de persoon zelf
- geboortenationaliteit van de vader
- geboortenationaliteit van de moeder.

¹⁶ Geldof, D. (2013). Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert. <https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:002072082>

¹⁷ Vandekerckhove B., Geldof D., De Decker P., Vanhaeren R., Van Damme W., Van Hulle M., Schillebeeckx E., Balcaen R., (2022), Atlas Superdiversiteit Vlaanderen - Toekomstverkenningen: Ruimtelijke verkenning van een superdiverse samenleving; uitgevoerd in opdracht van Departement Omgeving.

Figuur 17: Procentueel aandeel van inwoners met buitenlandse herkomst in de totale bevolking – eigen bewerking op basis van het Rijksregister en data uit PriC.

Figuur 17 toont dat het aandeel van Belgen met buitenlandse herkomst sinds 2000 stijgt in elk van de 3 types van gebieden. In heel Vlaanderen had 26% van de inwoners een buitenlandse herkomst in 2023. De diversiteit op het platteland nam toe, maar bleef onder dat gemiddelde. In 2022 ging het om bijna 16% van de totale bevolking: ongeveer hetzelfde aandeel als in de centrumsteden in 2000.

In sommige delen van het platteland is er meer grensmigratie uit Frankrijk en Nederland. Er is ook een uitwaaiing van superdiversiteit zichtbaar in:

- kleinere steden zoals Ronse, Eeklo, Geel, Herentals en Diest, rond de vroegere mijngebieden
- de kernen in de Vlaamse Ruit
- het zuidelijke deel van West-Vlaanderen
- het zuidelijke deel van Limburg.

Diversiteit verspreidt zich in de loop van de tijd langs de assen van het openbaar vervoer en de uitvalswegen.

De impact van de transitie naar (super)diversiteit hangt samen met de snelheid waarmee die transitie gebeurt. In de regio rond de Limburgse mijngebieden is er een lange geschiedenis van migratie en heeft de maatschappelijke diversifiëring dus een heel andere impact dan bijvoorbeeld in de Denderstreek, waar ze een recenter fenomeen is.

Superdiversiteit is geen kenmerk van het platteland als geheel. Toch wijst de 'Atlas superdiversiteit' erop dat er belangrijke transitieprocessen bezig zijn in de plattelandsgemeenten. Het aantal herkomstnationaliteiten neemt toe en de groeiende diversiteit gaat samen met een verjonging van de bevolking.

3.5 ARMOEDE

Het is niet eenvoudig om armoede en het risico op armoede te meten. Er zijn een aantal indicatoren beschikbaar om te proberen dat te doen. Bij Europese vergelijkingen gebruikt Statbel onder andere een monetaire risicogrens voor armoede. Die grens is gebaseerd op een enquête¹⁸. De onderzoeksliteratuur¹⁹ over armoede maakt duidelijk dat het interessant kan zijn om de monetaire indicator te combineren met andere indicatoren, zoals lage werkintensiteit binnen het gezin, sociale deprivatie of opleidingsniveau. Academics omschrijven armoede weleens als een ‘wicked problem’²⁰ omdat het veel dimensies heeft die op elkaar inspelen en elkaar versterken.

Door het schaalniveau van de beschikbare gegevens kunnen we niet werken met de meest robuuste indicatoren om het risico op armoede weer te geven. We hebben ons beperkt tot 2 indicatoren om de data voor te stellen per type van gebied:

- de kansarmoede-index
- het aantal mensen dat leeft van een vervangingsinkomen in verhouding tot de beroepsactieve bevolking.

Die laatste indicator is gekozen omdat Statistiek Vlaanderen vaststelt dat werklozen en niet-actieve mensen die niet gepensioneerd zijn, het grootste aandeel uitmaken van de bevolking in armoede²¹. Opleidingsniveau en een Belgische herkomst zijn factoren die beschermen tegen armoede.

3.5.1 Kansarmoede-index

De kansarmoede-index is het resultaat van beoordelingen van medewerkers van Kind en Gezin bij gezinnen met een pasgeboren baby. Een gezin is voor Kind en Gezin ‘kansarm’ als het onder een bepaalde grens scoort op minstens 3 van 6 criteria:

- het maandinkomen van het gezin
- de opleiding van de ouders
- het stimulatieniveau van de kinderen
- de arbeidssituatie van de ouders
- de huisvesting
- de gezondheidssituatie.

18 Risico op armoede of sociale uitsluiting volgens subrisico's monetair armoederisico, geconfronteerd met ernstige materiële en sociale deprivatie en personen in een huishouden met lage werkintensiteit.

19 Coene J., Ghys T., Hubeau B., Marchal S., Raeymaekers P., Remmen R., Van Doren W., Vandenholde W., Van Regenmortel H., (2023), Armoede en Ongelijkheid. Jaarboek 2023, Universitaire Stichting voor armoedebestrijding raadpleegbaar op <https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/usab/onderzoek-usab/jaarboek-armoede/>.

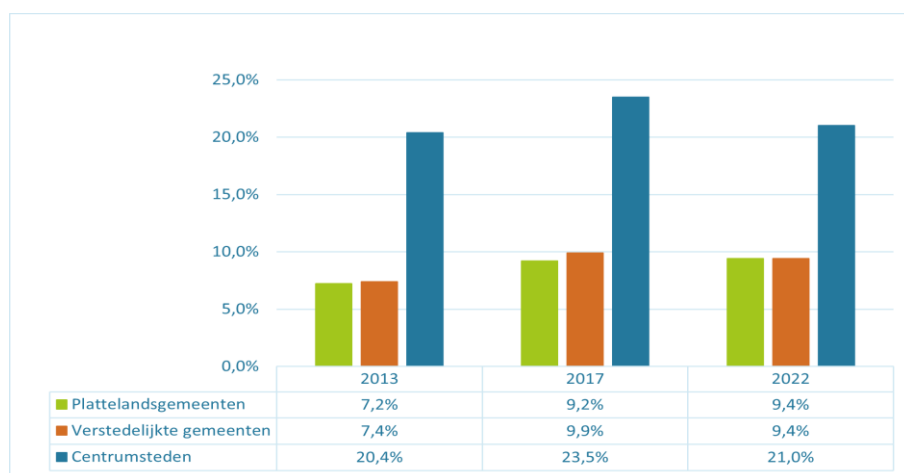
²⁰ Spicker, P. (2016). Poverty as a wicked problem. CROP Poverty Brief, 35. CROP Secretariat, geraadpleegd via <http://www.crop.org/viewfile.aspx?id=1062>.

21 Bevolking in armoede of sociale uitsluiting (14/04/2023) raadpleegbaar op <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/inkomen-en-armoede/bevolking-in-armoede-of-sociale-uitsluiting#hoogste-aandeel-persoonen-in-armoede-of-sociale-uitsluiting-bij-werklozen>.

De beoordeling gebeurt dus door experts en maakt gebruik van andere data dan alleen financiële. Ze benadert armoede als een beperking in meerdere levensdomeinen. De kansarmoede-index geeft aan welke jonge kinderen opgroeien in een minder kansrijke omgeving.

Er zijn ook nadelen aan de index en de interpretatie ervan²²:

- De beoordeling gebeurt tijdens een eenmalig bezoek aan het gezin en is dus een momentopname.
- De indicator geeft geen informatie over gezinnen zonder pasgeboren kinderen.

Figuur 18: Kansarmoede-index – data van het agentschap Opgroeien

Figuur 18 geeft de ratio weer van het aantal kinderen dat geboren wordt in een kansarme omgeving tegenover het totale aantal geboren kinderen in het jaar van meting en 2 jaar daarvoor. De vergelijking tussen de 3 gebieden toont dat de trend van de kansarmoede-index steeg in de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten tussen 2013 en 2022. In de centrumsteden bleef ze in die periode stabiel. Het is duidelijk dat het aandeel van kansarme gezinnen met jonge kinderen op de totale bevolking veel hoger ligt in de centrumsteden dan op het platteland en in de verstedelijkte gemeenten. De kansarmoede-index ligt in de centrumsteden ongeveer dubbel zo hoog als in de andere types van gebieden.

Het is belangrijk om er rekening mee te houden dat andere demografische factoren een invloed kunnen hebben op de interpretatie van die cijfers. Het brutogeboortecijfer ligt bijvoorbeeld lager dan het Vlaamse gemiddelde in 70% van de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten, terwijl het in 7 van de 13 centrumsteden boven het Vlaamse gemiddelde ligt. De kansarmoede-index heeft dus zijn verdienste voor de analyse van armoede op het platteland, maar ook beperkingen.

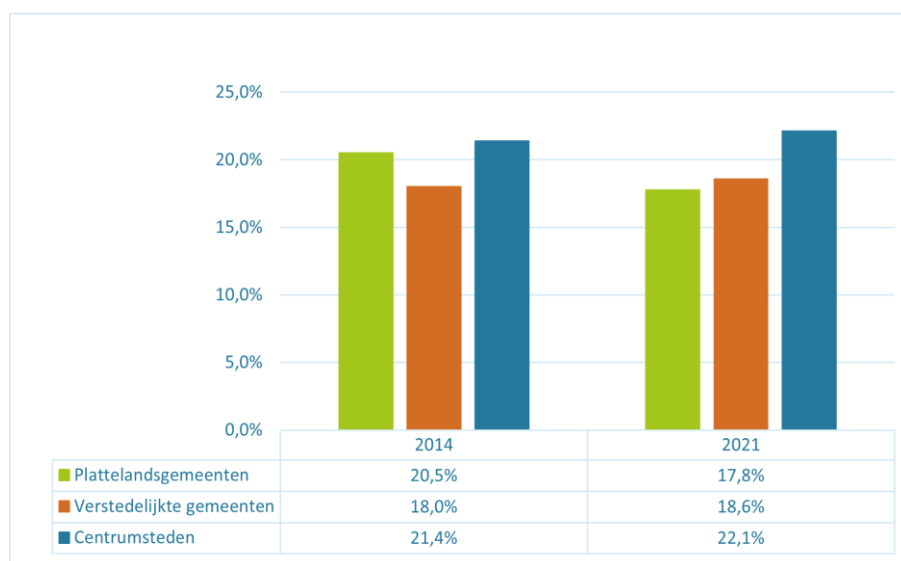
²² Belangrijke info voor de interpretatie van evoluties van de kansarmoede-index raadpleegbaar op <https://www.opgroeien.be/kennis/cijfers-en-onderzoek/gezinsinkomen-en-kansarmoede/achtergrondinformatie-en-documentatie#:~:text=De%20kansarmoede%20index%20wordt%20berekend,van%20kansarmoede%20op%206%20domeinen.>

Werk biedt bescherming tegen armoede. Niet alleen financieel, maar ook op het vlak van maatschappelijke integratie. Daarom is het nuttig om de groep mensen die geen beroep uitoefent verder te analyseren. Dat is een diverse groep mensen die voor een korte of lange tijd een vervangingsinkomen krijgt of een (aanvullende) uitkering, namelijk:

- Die laatste factor is vanaf 2009 opgenomen in de cijfers.

- de werkende bevolking
- werkzoekenden.

Voor deze indicator combineren we de groep van werkzoekenden met die van mensen die geen beroep uitoefenen in de leeftijdsklasse van 15- tot 64-jarigen. De leeftijdsklasse sluit het merendeel van de mensen die een pensioen krijgen uit. Er is dus een groep mensen die een laag pensioen krijgt en daarom een risico loopt op armoede, die buiten beschouwing blijft bij deze indicator.

Figuur 19: Aandeel van het aantal 15- tot 64-jarigen met een vervangingsinkomen ten opzichte van de totale bevolking van 15- tot 64-jarigen – eigen bewerking op basis van data van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid en het Rijksregister.

Figuur 19 toont aan dat zowel in 2014 als 2021 en voor elk van de 3 gebieden ongeveer 1 op de 5 inwoners een risico op armoede liep. Het aandeel was in 2021 het laagste in de plattelandsgemeenten. Die data geven niet weer hoelang mensen een uitkering krijgen of hoe ze hun inkomen eventueel aanvullen.

De indicatoren van de kansarmoede-index en de groep mensen die een uitkering krijgt, geven maar een beperkt inzicht in het maatschappelijke probleem van armoede in de 3 types van gebieden. De socio-economische kenmerken voor armoede zijn persoonsgebonden en daarom is ook het beleid rond welzijn en hulpverlening doelgroepgericht georganiseerd. Het 'Jaarboek Armoede en Ongelijkheid' van 2023²⁴ pleit voor een aanpak in meerdere lagen van het bestuur die een invloed kunnen hebben op armoede. Veel beleidsdomeinen raken aan armoede, zoals onderwijs, wonen, werk, justitie, gezondheid en cultuur. En ook veel actoren komen ermee in aanraking, waaronder de lokale besturen met de integratie van de OCMW's en allerlei samenwerkingsverbanden. Er zijn steeds meer 'onderbeschermde' mensen: inwoners die geen beroep doen op hun rechten zoals een verwarmingstoelage, leefloon, inkomensgarantie voor ouderen of andere hulpmiddelen.

²⁴ Coene, J., Ghys, T., Hubeau, B., Marchal, S., Raeymaeckers, P., Remmen, R., Van Doren, W., Vandenhole, W., Van Regemortel, H. (2023) Armoede en sociale uitsluiting - jaarboek 2023.

<https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/usab/onderzoek-usab/jaarboek-armoede/>

3.6 SAMENVATTING

Demografische transitie zoals bevolkingsontwikkeling, vergrijzing, gezinsverdunding en diversiteit zijn voelbaar in elk van de 3 types van gebieden. Er zijn een aantal opmerkelijke vaststellingen voor het platteland:

- De bevolking in de plattelandsgemeenten groeit. Dat is niet het resultaat van natuurlijke aangroei, maar van verhuisbewegingen uit het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en vooral uit het buitenland. De grootte van de huishoudens daalt en er komen steeds meer alleenwonenden bij op het platteland. Er komt een verdere daling van het aantal huishoudens van 4 en meer personen, in combinatie met de vergrijzing en de ontgroening op het platteland. In de centrumsteden komt er juist een toename van het aantal grote huishoudens.
- De superdiversiteit is nog niet algemeen aanwezig in de plattelandsgemeenten, maar verdient aandacht voor een betere differentiatie en beleidsvorming.
- De bevolkingsmix op het platteland neemt in de afgelopen 10 jaar toe. Bijna 4% van de plattelandsbevolking is vandaag afkomstig uit de centrumsteden, het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest of het buitenland. Dat is dubbel zoveel als 10 jaar geleden. In de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden ligt dat anders. Daar is er al een algemenere diversiteit van de bevolking.

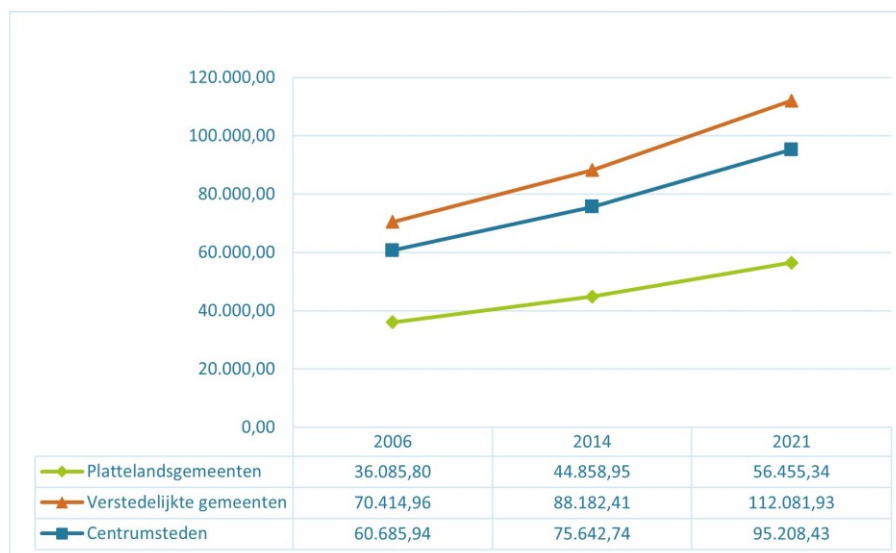
Het risico op armoede verschilt voor elk van de 3 types van gebieden. De kansarmoede-index stijgt in de plattelandsgemeenten in de loop van de tijd. Het aandeel van de bevolking dat een vervangingsinkomen krijgt, was in 2021 dan weer het kleinste op het platteland.

4 ECONOMIE

4.1 MACRO-ECONOMISCHE GEGEVENS EN GEPRODUCEERDE WELVAART

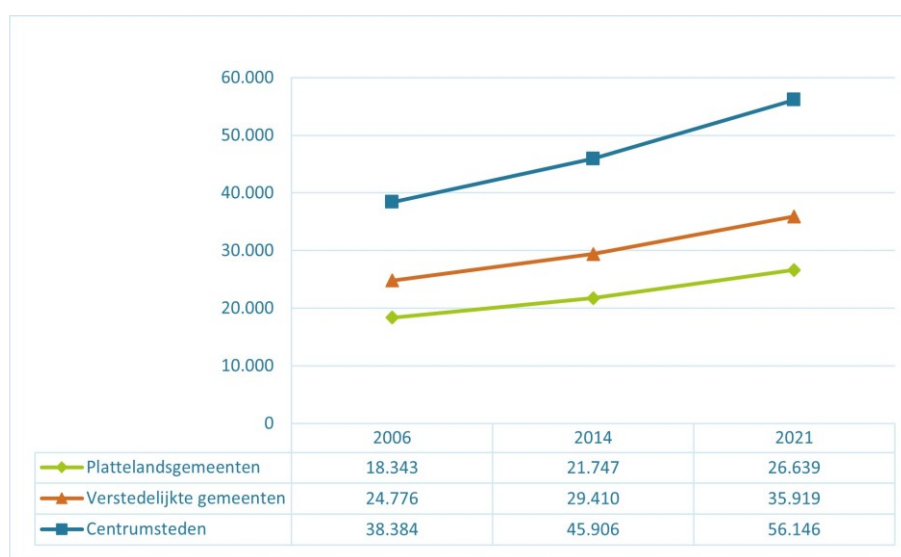
De toegevoegde waarde en het bruto binnenlands product geven een indicatie van de welvaart van een gebied of sector. De toegevoegde waarde is het verschil tussen de marktwaarde van een economische activiteit en de aankoop prijs van de grondstoffen en arbeid die daarvoor nodig zijn. Die indicator wordt berekend voor een bepaalde periode, meestal een jaar, en geeft de economische productiviteit van een sector of gebied weer. De totale toegevoegde waarde van alle sectoren in een jaar tijd vormt het bruto binnenlands product. Dat is een maatstaf voor de omvang van de economie.

Figuur 20 toont de evolutie van de bruto toegevoegde waarde voor de 3 types van gebieden in 2006, 2014 en 2021. Figuur 21 toont dezelfde indicator per inwoner.

Figuur 20: Bruto toegevoegde waarde in miljoen euro²⁵ – eigen verwerking op basis van data van Statistiek Vlaanderen. De cijfers voor 2021 zijn voorlopig en gebaseerd op ramingen voor de gemeenten op basis van het arrondissement waar ze liggen.

²⁵ De cijfers voor 2021 zijn voorlopig en gebaseerd op ramingen voor de gemeenten en gebaseerd op de indeling in arrondissementen.

Figuur 21: Bruto toegevoegde waarde in euro per inwoner – eigen verwerking op basis van data van Statistiek Vlaanderen.

Uit Figuur 20 blijkt een gestage groei van de bruto toegevoegde waarde in elk van de 3 types van gebieden tussen 2006 en 2021:

- +56% in de plattelandsgemeenten
- +59% in de verstedelijkte gemeenten
- +57% in de centrumsteden.

De bruto toegevoegde waarde van het platteland lag op alle tijdstippen duidelijk lager dan die van de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden. In 2021 bedroeg de bruto toegevoegde waarde op het platteland de helft van die in de verstedelijkte gemeenten. De gegevens over het pendelverkeer verklaren dat: veel mensen pendelen van het platteland naar de centrumsteden voor hun werk (zie 4.3.5 Pendel).

Figuur 21 bevestigt dat de plattelandseconomie zich vertaalt naar een kleiner bedrag per inwoner dan de economische activiteiten in de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden. De bruto toegevoegde waarde per inwoner bedraagt op het platteland minder dan de helft dan in de centrumsteden.

De bruto toegevoegde waarde wordt berekend op basis van de plaats van de economische activiteit. Het is interessant om de plattelandseconomie meer in detail te bekijken, maar op het schaalniveau van de gemeenten zijn er weinig indicatoren beschikbaar. Gegevens per economische sector over de toegevoegde waarde, omzet en investeringen zijn er alleen op het niveau van het arrondissement, de provincie of het gewest.

Daarom doen we verder alleen een beroep op gegevens die onrechtstreeks een indicatie geven van de toegevoegde waarde. Aangezien toegevoegde waarde het resultaat is van arbeid, bekijken we:

- het aantal vestigingen dat mensen in loondienst tewerkstelt
- het aantal ingevulde arbeidsplaatsen van werknemers en zelfstandigen.

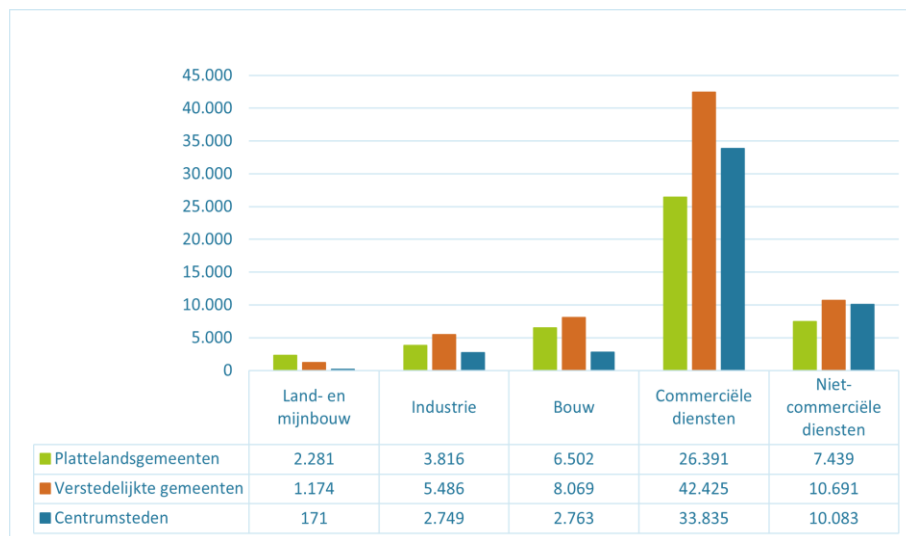
4.2 AANTAL VESTIGINGEN VOLGENS NACE-CODE

NACE-codes dienen om een indeling te maken van economische sectoren. Dat is nuttig om een beeld te krijgen van de activiteiten die belangrijk zijn voor de economische ontwikkeling en evolutie. Ze zijn dus een goed ijkpunt voor de berekening van macro-economische indicatoren.

Er bestaat een eenvoudige indeling van sectoren in 5 hoofdsectoren, die dan weer meer gedetailleerd kunnen worden ingedeeld tot 88 sectoren. Om de evolutie in de 3 gebieden te bekijken, kiezen we voor de eenvoudige indeling:

- landbouw en visserij, delfstofwinning: NACE 01-09
- industrie: NACE 10-32 en 35-39
- bouw: NACE 41-43
- handel en diensten: NACE 35, 45-82 en 95-98
- niet-commerciële activiteiten waaronder de publieke sector, gezondheidszorg, cultuur en sport: NACE 84-94 en 99.

Figuur 22 geeft de vestigingen weer die mensen tewerkstelden in loondienst in 2017 in elk van de 3 types van gebieden. Figuur 23 doet hetzelfde voor het jaar 2022. De indicator toont alleen de vestigingen die mensen in loondienst tewerkstellen. Meer info over de effectieve arbeid van loontrekkenden en zelfstandigen staat in hoofdstuk 4.3.

Figuur 22: Aantal vestigingen van ondernemingen die mensen tewerkstellen per hoofdsector in 2017 – eigen verwerking op basis van data van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid.

De indicator geeft geen inzicht in de schaalgrootte van de vestigingen, en ook zelfstandigen worden niet meegeteld. Dat verklaart de lage cijfers in de sectoren landbouw, visserij en delfstofwinning op het platteland.

Ten slotte is het duidelijk dat de loontrekkende tewerkstelling op het platteland het resultaat is van een mix van economische activiteiten, met de commerciële dienstensector voorop. Zoals te verwachten is, zijn er in de plattelandsgemeenten meer vestigingen in de landbouw dan in de verstedelijkte gemeenten en centrumsteden.

4.3 WERKGELEGENHEID

4.3.1 Tewerkstelling in loondienst

Figuur 24: Aantal jobs in loondienst per hoofdsector in 2008, 2015 en 2022 – eigen verwerking op basis van gegevens van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid.

Op Figuur 24 valt op dat de sector van de commerciële diensten het grootste aantal jobs telde in elk van de 3 types van gebieden in 2022.

In 2022 waren er in totaal 2.402.485 jobs in loondienst in alle sectoren samen. Tussen 2008 en 2022 bleef de verhouding tussen de 3 gebieden hetzelfde. De verdeling van de totale tewerkstelling voor 2008 en 2022 ziet er zo uit:

////////////////////////////////////

Figuur 25: Aantal zelfstandigen in hoofdberoep per hoofdsector in 2009, 2015 en 2022 – eigen verwerking op basis van data van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid.

Er werkten in 2022 totaal 476.806 zelfstandigen in hoofdberoep in alle sectoren en types van gebieden samen. De meeste zelfstandigen werken in de commerciële diensten in zowel 2009 als 2015 als 2022. De toename van het aantal zelfstandigen in de hele periode is het grootst in de verstedelijkte gemeenten. In 2022 waren daar in totaal 219.265 zelfstandigen actief, in vergelijking met 158.247 in de plattelandsgemeenten. De verhouding tussen de 3 types van gebieden ziet er zo uit:

////////////////////////////////////

Figuur 26: Aantal ingevulde arbeidsplaatsen per 100 inwoners tussen de 15 en 64 jaar oud – eigen verwerking op basis van data van het Steunpunt Werk.

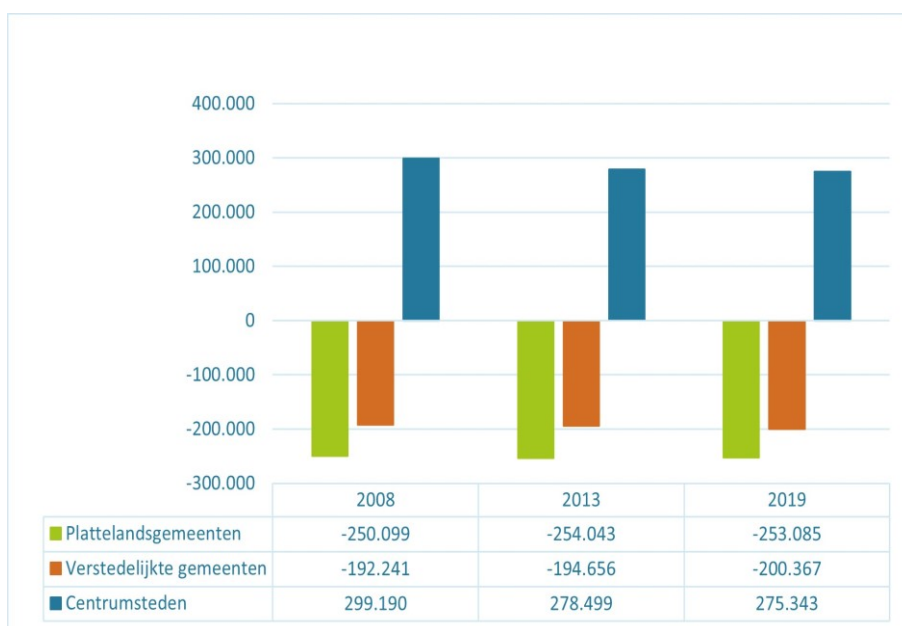
4.3.4 Werkloosheid en arbeidsongeschiktheid

Tabel 7 geeft de werkloosheidscijfers voor het jaar 2014 en 2023. De vergelijking tussen de 2 is indicatief omdat de methodiek voor dataverzameling gewijzigd is in 2021. Voor juli 2021 hanteerde men de term ‘niet-werkende werkzoekende’. Dat werd daarna ‘werkzoekenden zonder werk’ of WZW: mensen zonder job die ingeschreven zijn bij de VDAB. Mensen die een ziekte- of invaliditeitsuitkering krijgen maar wel zijn ingeschreven bij de VDAB, worden dubbel geteld. De data over arbeidsongeschiktheid vindt u in Tabel 8. Tabel 7 en Tabel 8 geven ook het percentage weer van WZW en arbeidsongeschikte mensen ten opzichte van de totale bevolking.

	2014		2023	
Plattelandsgemeenten	58.293	14,3%	39.778	2,4%
Verstedelijke gemeenten	94.311	5,8%	66.989	3,0%
Centrumsteden	88.960	8,0%	67.979	4,9%

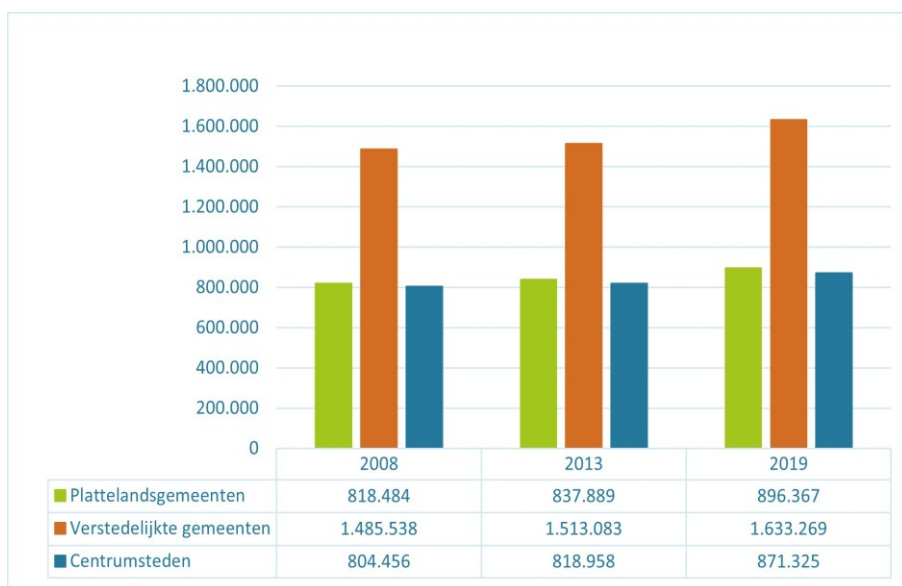
Tabel 7: Aantal werkzoekenden zonder werk in absolute cijfers en procentueel ten opzichte van de totale bevolking tussen de 25 en 64 jaar oud – eigen verwerking op basis van data van de VDAB.

////////////////////////////////////

Figuur 27: Pendelsaldo voor de 3 types van gebieden – eigen verwerking op basis van het Rijksregister en data van het Steunpunt Werk - Vlaamse Arbeidsrekening.

Zoals te verwachten is, is het pendelsaldo op het platteland negatief. Er zijn ongeveer 250.000 méér werknemers in loondienst die elders gaan werken, dan inkomende pendelaars. In de verstedelijkte gemeenten tekent hetzelfde fenomeen zich af, maar minder sterk. De centrumsteden tellen duidelijk meer inkomende dan uitgaande pendelaars: het positieve pendelsaldo bedraagt ongeveer 275.000. Dat saldo daalt wel in de tijd.

Figuur 28: Totaal pendelvolumen – eigen verwerking op basis van het Rijksregister en data van het Steunpunt Werk - Vlaamse Arbeidsrekening.

////////////////////////////////////

Figuur 28 toont het totale pendelvolumen: de som van de inkomende en uitgaande pendel. Dat volume neemt in de loop van de tijd toe voor elk van de 3 gebieden. Dat weerspiegelt de stijging van het aantal werknemers in loondienst in die periode (zie 4.3.1 Tewerkstelling in loondienst).

Het pendelvolumen is opvallend hoog in de verstedelijkte gemeenten: bijna het dubbele van het platteland en de centrumsteden. Hier woont dan ook 45% van de bevolking en werkt 40% van de werknemers in loondienst. Het pendelvolumen in de plattelandsgemeenten en de centrumsteden is dan weer bijna gelijk. Dat kan te maken hebben met het verschil in gebiedsomvang. In de centrumsteden verloopt pendel mogelijk efficiënter en met alternatieven voor de auto. Een gelijkaardig pendelvolumen op het platteland ziet er anders uit omdat het pendelvolumen gespreid wordt over een groter gebied.

4.4 GEMIDDELD NETTO BELASTBAAR INKOMEN PER INWONER

Het gemiddelde belastbaar inkomen per inwoner bestaat uit de som van:

- alle inkomsten uit onroerende goederen: huuropbrengsten en inkomsten uit woningen
- inkomsten uit en opbrengsten van roerende goederen en kapitaal zoals dividenden en intresten
- beroepsinkomsten: wedden en lonen, ziekte-uitkeringen, werkloosheidsuitkeringen, (brug)pensioenuitkeringen, winsten, baten, wedden van bedrijfsleiders en meewerkende echtgenoten na aftrek van de beroepskosten
- andere inkomsten...

...verminderd met de aftrekbare uitgaven zoals kinderopvang, onderhoudsuitkeringen en giften. Die gegevens zijn gebaseerd op de aangiften van de personenbelasting die de FOD Financiën aanlevert aan Statbel.

Figuur 29: Gemiddeld netto belastbaar inkomen per inwoner in euro – eigen verwerking op basis van data van de FOD Financiën en Statbel.

Figuur 29 toont dat het gemiddelde netto belastbaar inkomen per inwoner steeg tussen 2000 en 2021 in elk van de 3 types van gebieden. Er zijn geen grote verschillen tussen de types van gebieden. Toch is het opmerkelijk dat het platteland in 2021 eerder de evolutie van de verstedelijkte gemeenten volgde terwijl het gemiddelde netto belastbaar inkomen per inwoner wat lager lag in de centrumsteden. In 2000 had het platteland het laagste gemiddelde netto belastbaar inkomen van de 3 types van gebieden.

4.5 LANDBOUW

De land- en tuinbouw blijft een belangrijke sector op het platteland. Hieronder leest u meer over:

- het profiel van de landbouwsector
- het economische belang van de sector en het agrobusinesscomplex
- de leeftijd en het geslacht van landbouwers en de generatievernieuwing in de sector.

4.5.1 Profiel van de landbouwsector

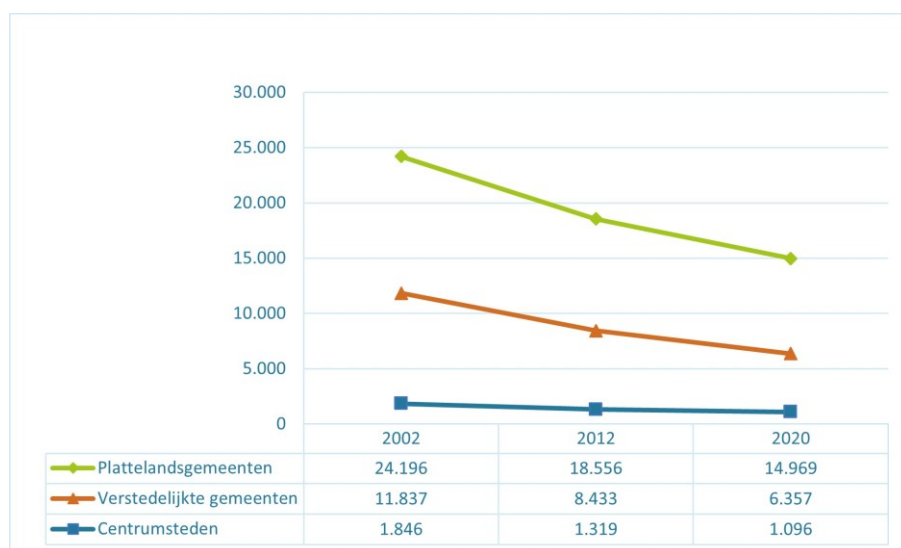
4.5.1.1 Aantal land – en tuinbouwbedrijven

In 2022 telde Vlaanderen in totaal 22.449 landbouwbedrijven volgens het Agentschap voor Landbouw en Zeevisserij²⁶. De cijfers per gemeente op basis van de landbouwtellingen van Statbel, wijken een beetje af. Dat komt doordat gemeenten met een beperkte landbouwactiviteit niet worden opgenomen in de statistieken vanwege de privacy.

Ongeveer 2/3 van de Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven is gevestigd in de plattelandsgemeenten. 28% ligt in een verstedelijkte gemeente en 5% in een centrumstad.

In 2002 telde Vlaanderen nog 37.895 bedrijven met landbouwproductie. Dat aantal is met 41% gedaald in 20 jaar tijd. In de verstedelijkte gemeenten was die daling het meest voelbaar. Daar nam het aantal land- en tuinbouwbedrijven af met 46% in die periode, van 11.837 tot 6.357. De procentuele daling is kleiner in de plattelandsgemeenten. Daar daalde het aantal land- en tuinbouwbedrijven van 24.196 in 2002 tot 14.969 in 2022: een daling van 38%. Het valt op dat de afname sterker was tussen 2002 en 2012 dan tussen 2012 en 2022. In die laatste periode vertraagde de afname van het aantal bedrijven met landbouwproductie tot ongeveer 1% per jaar volgens cijfers van het Agentschap voor Landbouw en Zeevisserij.

²⁶ Agentschap Landbouw en Zeevisserij (2024) Landbouwrapport 2024 (LARA). Vlaamse landbouw in cijfers, Brussel.

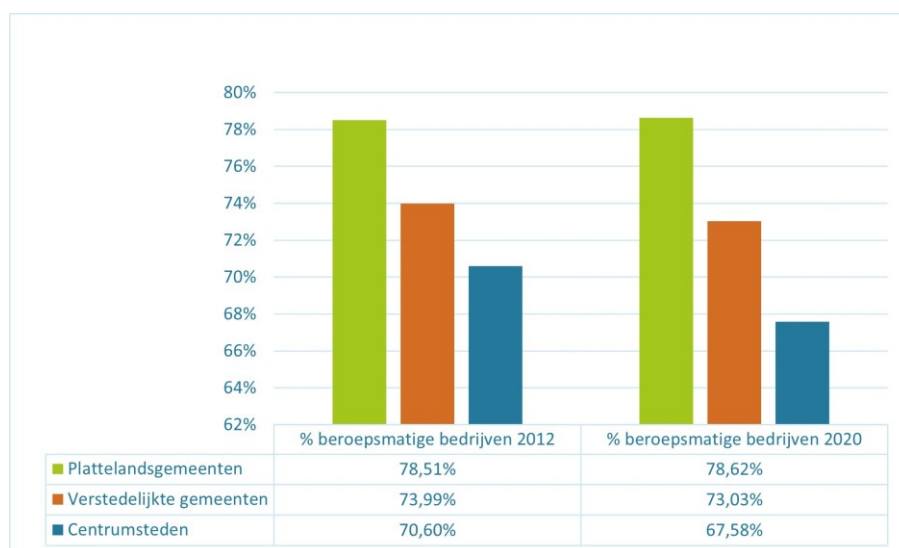
Figuur 30: Evolutie van het aantal land- en tuinbouwbedrijven – eigen verwerking op basis van data uit het Rijksregister en van het Steunpunt Werk - Vlaamse Arbeidsrekening en Statbel.

4.5.1.2 Beroepsmatige landbouw

Land- en tuinbouwbedrijven worden beschouwd als ‘beroepsmatig’ als hun standaardoutput hoger ligt dan 25.000 euro. De standaardoutput is de geldwaarde van de brutolandbouwproductie per eenheid (oppervlakte of dier) ten opzichte van de prijzen af boerderij, exclusief btw. Het is mogelijk om de standaardoutput van een bedrijf te berekenen op basis van de standaardoutput per product en het belang van de producten in een bedrijf²⁷.

Op basis van die definitie was 72% van de land- en tuinbouwbedrijven in Vlaanderen een beroepsmatig bedrijf in 2022. Figuur 31 geeft het aandeel beroepsmatige landbouwbedrijven weer ten opzichte van het totale aantal land- en tuinbouwbedrijven per type van gebied.

²⁷ De Samber, J. (2023). Standaardoutput en standaardverdien capaciteit. Methodologisch achtergrondrapport, Brussel.

Figuur 31: Aandeel beroepsmatige landbouwbedrijven ten opzichte van het totale aantal land- en tuinbouwbedrijven per type van gebied – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

Het aandeel beroepsmatige land- en tuinbouwbedrijven was:

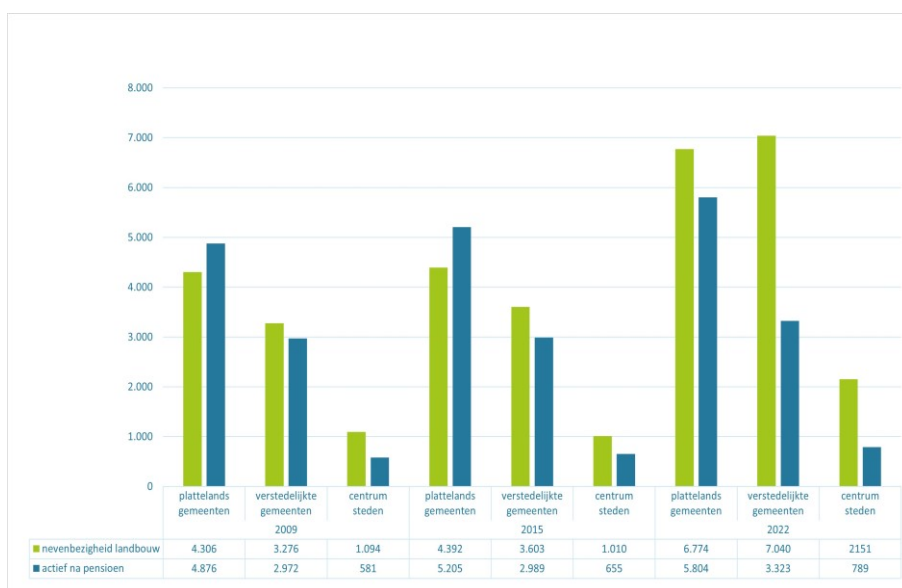
- 78,5% in de plattelandsgemeenten
- 73% in de verstedelijke gemeenten
- 67,5% in de centrumsteden.

Het aandeel beroepsmatige land- en tuinbouwbedrijven bleef relatief stabiel tussen 2010 en 2020 in elk van de 3 types van gebieden.

4.5.1.3 Landbouw als nevenactiviteit en na pensioen

De meeste landbouwers hebben een statuut als zelfstandige. De gemiddelde leeftijd van de landbouwer steeg van bijna 52 jaar in 2009 tot 56 jaar in 2022²⁸. Daarom is het interessant om ook te kijken naar de cijfers over de landbouwactiviteiten als nevenactiviteit en het aantal landbouwers dat actief blijft na hun pensioen.

²⁸ Agentschap Landbouw en Zeevisserij (2024) Landbouwrapport 2024 (LARA). Vlaamse landbouw in cijfers, Brussel.

Figuur 32: Aantal landbouwers in nevenactiviteit en actief na hun pensioen in absolute cijfers – eigen verwerking op basis van data uit het Rijksregister en van het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming.

Het valt op dat bijna evenveel mensen landbouw beoefenen als nevenactiviteit als in loondienst (zie Figuur 25). Het aantal mensen dat aan landbouw doet als nevenactiviteit steeg tussen 2009 en 2022. Vooral tussen 2015 en 2022 versnelde die stijging nog. Het aantal mensen dat landbouw beoefent als nevenactiviteit is in absolute cijfers ongeveer gelijk tussen de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten. Het aantal ligt veel lager in de centrumsteden. Vermoedelijk kiezen meer mensen ervoor om landbouwactiviteit te combineren met een job in loondienst om zo hun inkomen te verhogen.

Er zijn minder land- en tuinbouwers die actief blijven na hun pensioen dan mensen die aan landbouw doen als nevenactiviteit. De trend stijgt in de tijd, maar met een kleinere groeivoet dan de toename van het aantal mensen dat landbouw beoefent als nevenactiviteit. In totaal waren er in 2022 9.916 mensen die na hun pensioen actief bleven in de land- en tuinbouw. Dat is 27% van het totale aantal zelfstandigen in de sector in 2022 (zie Figuur 25). Ruim 1 op de 3 landbouwers blijft dus actief na diens pensioen.

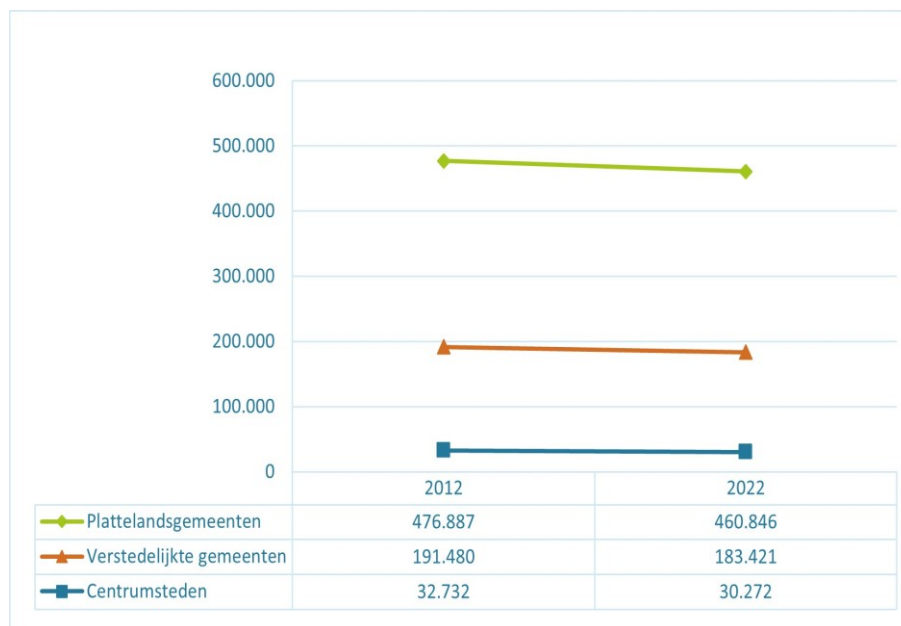
Ondanks de verhoging van de gemiddelde leeftijd in de sector blijkt landbouw dus een aantrekkelijke beroepsactiviteit en tijdsinvulling, ook voor mensen die een andere hoofdactiviteit hebben of met pensioen zijn.

4.5.1.4 Landbouwareaal

Het landbouwareaal is de oppervlakte die bij het Agentschap voor Landbouw en Visserij geregistreerd staat als in gebruik voor landbouw. Het gaat om land- en tuinbouwbedrijven, onderzoeksinstituten, particulieren en organisaties voor natuurbeheer. In 2022 bedroeg het landbouwareaal ongeveer 675.000 hectare. Dat is een daling met 3,79% ten opzichte van 2012. Het geregistreerde landbouwareaal daalt dus minder snel dan het aantal bedrijven. Dat wijst op een schaalvergroting van de land- en tuinbouw in Vlaanderen.

////////////////////////////////////

Figuur 33 geeft het landbouwareaal weer per type van gebied. In absolute getallen is de afname van het landbouwareaal het grootst op het platteland. In 2022 werd daar 16.000 hectare minder landbouwgebruik geregistreerd dan in 2012. In de verstedelijkte gemeenten daalde het landbouwgebruik in dezelfde periode met 8.000 hectare en in de centrumsteden met 2.000 hectare. In de centrumsteden was dat een relatieve daling van 7,52%. De relatieve daling was het grootst in de centrumsteden en het kleinst in de plattelandsgemeenten met 3,36%.

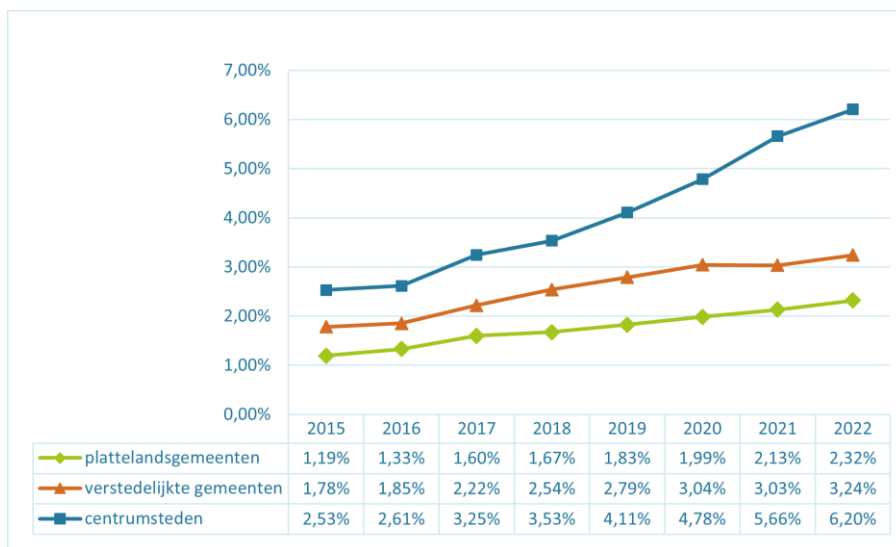
Figuur 33: Evolutie van de oppervlakte van het geregistreerde landbouwgebruik – eigen verwerking op basis van data van het Agentschap voor Landbouw en Zeevisserij.

4.5.1.5 Veestapel

Om te schetsen hoe de veestapel evolueert in de 3 types van gebieden, gebruiken we het aantal grootvee-eenheden (GVE) per bedrijf. Dat is een omrekeningsfactor om de landbouwdieren op een uniforme manier weer te geven en te vergelijken aan de hand van coëfficiënten. Een volwassen melkkoe telt bijvoorbeeld als 1, terwijl een zeug telt als 0,5. We berekenen de gemiddelde GVE per gebiedstype door het totale aantal GVE te delen door het aantal bedrijven met vee.

Het gemiddelde aantal GVE is een maat voor de schaalgrootte van de veehouderijen in elk van de 3 gebieden. Figuur 34 toont aan dat de schaalgrootte van de veebedrijven het grootst is op het platteland. In 2022 was de schaalgrootte op het platteland de helft groter dan in de verstedelijkte gemeenten en 3/4 groter dan in de centrumsteden.

////////////////////////////////////

Figuur 35: Aandeel biologische landbouwbedrijven ten opzichte van het totale aantal landbouwbedrijven – eigen verwerking op basis van data van het Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

Het relatieve aandeel biologische landbouwbedrijven is het grootst in de centrumsteden. Het aandeel biologische bedrijven bedroeg in 2022:

- 2,3% in de plattelandsgemeenten
- 3,2% in de verstedelijkte gemeenten
- 6,2% in de centrumsteden.

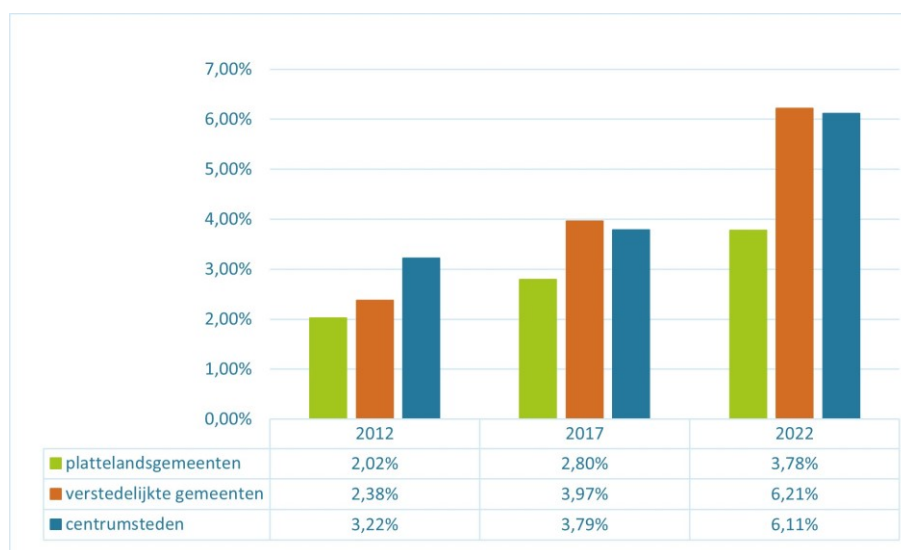
Het aandeel biologische landbouwbedrijven stijgt. Die stijging verliep het snelst in de centrumsteden met een gemiddelde toename van 0,46% per jaar tussen 2015 en 2022. In de verstedelijkte gemeenten en de plattelandsgemeenten was de stijging van het aandeel biobedrijven in die periode minder uitgesproken: 0,18% in de plattelandsgemeenten en 0,14% in de verstedelijkte gemeenten.

4.5.2 Verbreding van landbouwactiviteiten

Land- en tuinbouwers verbreden hun activiteiten op verschillende manieren. Ze kiezen voor verschillende teelten, spitsen zich toe op biologische landbouw of zetten meer in op activiteiten die niet rechtstreeks met hun productieactiviteit te maken hebben. Dat is een manier om slechtere productieresultaten te bufferen. Hierna komen 2 van die verbredingsactiviteiten aan bod:

- korteketenlandbouw zoals hoeveverkoop, verkoop op de markt en verkoop in pakketten
- zorgboerderijen.

Ook het hoevertoerisme is een interessante verbredingsactiviteit (zie Figuur 36). Daarover zijn geen cijfers beschikbaar op het niveau van de types van gebieden.

Figuur 37: Aandeel hoeveproducenten ten opzichte van het totale aantal land- en tuinbouwbedrijven – eigen verwerking op basis van data van het Federaal Agentschap voor Veiligheid van de Voedselketen en Statbel.

Figuur 37 toont het relatieve belang van hoeveproducenten in elk van de 3 types van gebieden. De cijfers houden alleen rekening met landbouwbedrijven die hun producten na bewerking of verwerking rechtstreeks aan de producent verkopen in hun eigen bedrijf. Dat is maar een deel van het totale korteketenaanbod in de Vlaamse land- en tuinbouw. Dat verklaart mogelijk het verschil in cijfers ten opzichte van het Landbouwrapport 2024 van het Agentschap voor Landbouw en Zeevisserij. De hoeveproducenten zijn wel de belangrijkste groep van korteketenaanbieders. De cijfers in figuur 37 geven dus wel een indicatie van het belang van de korte keten in de 3 types van gebieden.

Het relatieve belang van hoeveproducenten neemt toe in elk van de 3 types van gebieden. De toename is het sterkst in de verstedelijke gemeenten en de centrumsteden, en dan vooral in de periode tussen 2017 en 2022. De coronacrisis en de toegenomen aandacht voor lokale voeding spelen daar mogelijk een rol in.

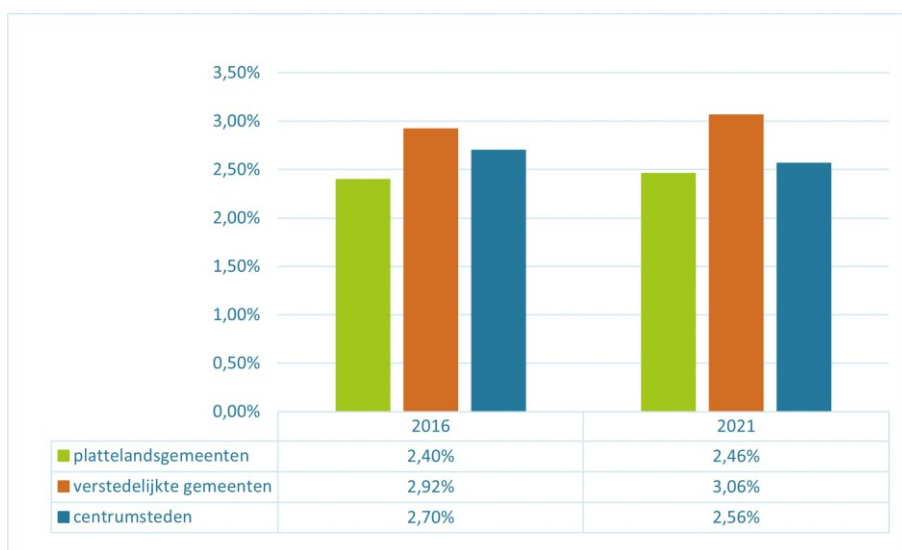
Een vergelijking van de 3 types van gebieden bevestigt dat het relatieve belang van de korteketenverkoop groter is in de centrumsteden en de verstedelijke gemeenten. De meest voor de hand liggende verklaring is de grotere nabijheid van klanten in de omgeving.

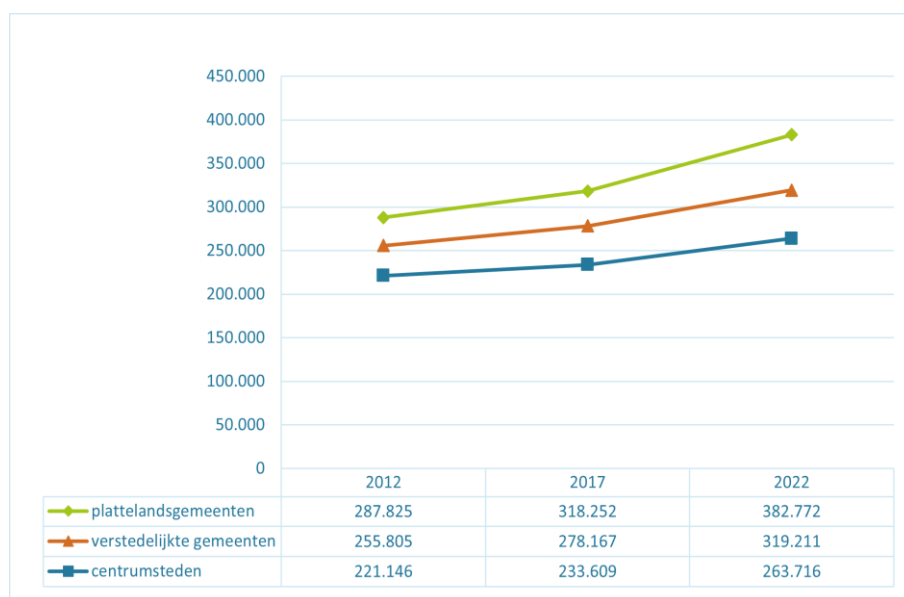
4.5.2.2 Zorgboerderijen

Sinds 2005 kunnen professionele land- en tuinbouwbedrijven een beroep doen op subsidies om kwetsbare groepen op te vangen in hun bedrijf. Het gaat vooral over kleinschalige opvang van zorgdoelgroepen zoals personen met een handicap of bijzondere jeugdzorg, of over overeenkomsten met onderwijsinstellingen²⁹.

Er zijn ook zorgboerderijen die zelf geen land- en tuinbouwactiviteit uitoefenen, maar wel activiteiten die daarmee verbonden zijn. Denk bijvoorbeeld aan maneges, kinderboerderijen en dierenasielen. In deze bespreking houden we rekening met zorgboerderijen met een professionele land- en tuinbouwactiviteit op basis van de cijfers van het Steunpunt Groene Zorg in PriC. Die cijfers zijn beschikbaar vanaf 2016.

²⁹ Agentschap Landbouw en Zeevisserij (2024) Landbouwrapport 2024 (LARA). Vlaamse landbouw in cijfers, Brussel.

Figuur 39: Gemiddelde omzet in euro per beroepsmatig landbouwbedrijf – eigen verwerking op basis van data van het Agentschap Landbouw en Zeevisserij.

Tussen 2012 en 2022 steeg de gemiddelde omzet op een soortgelijke manier in elk van de 3 gebieden. De toename is het meest opvallend in de periode 2017-2022. Ook dat ligt in lijn met de eerdere vaststellingen over de schaalvergroting van de landbouw, vooral op het platteland.

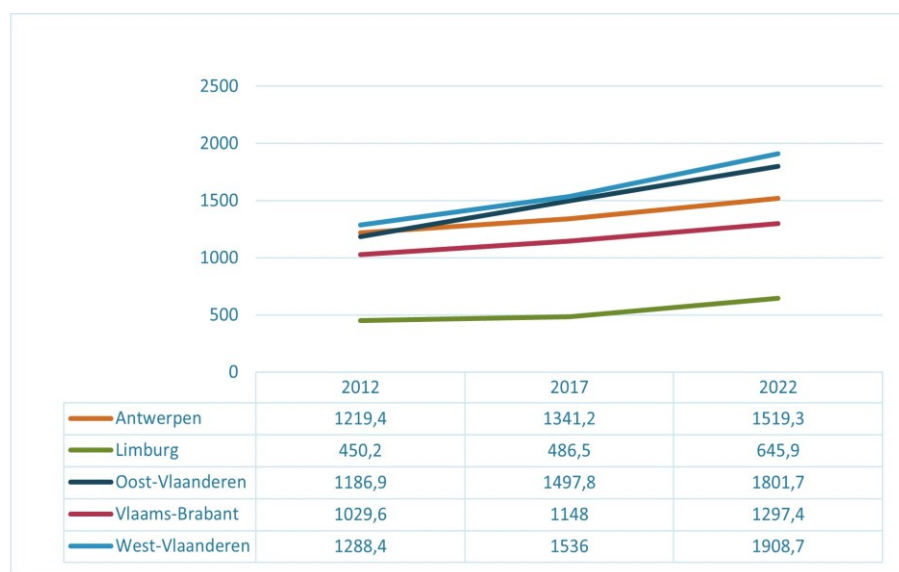
De omzet van alle land- en tuinbouwactiviteiten in Vlaanderen, berekend op basis van de marktprijzen, is de eindproductiewaarde³⁰. In 2021 bedroeg die 6,29 miljard euro. De bruto toegevoegde waarde van de Vlaamse land- en tuinbouw is gelijk aan de eindproductiewaarde min de intermediaire consumptie. Dat laatste begrip verwijst naar het verbruik van goederen en diensten in een productieproces. De intermediaire consumptie is de voorbije jaren gestegen door de hogere productiekosten voor onder andere veevoeder, kunstmest en energie.

In 2021 bedroeg de intermediaire consumptie 5,15 miljard euro. De bruto toegevoegde waarde in dat jaar was dus 1,14 miljard euro. Ter vergelijking: de bruto toegevoegde waarde van de totale Vlaamse economie bedroeg in dat jaar 269 miljard euro. Dat geeft een beeld van het economische belang van de Vlaamse land- en tuinbouw, maar staat los van het ruimtelijke en strategische belang van de Vlaamse voedselproductie. Het sociologische belang blijkt overigens uit de groep van mensen die landbouw beoefenen als nevenactiviteit of na hun pensioen.

³⁰ Agentschap Landbouw en Zeevisserij (2024) Landbouwrapport 2024 (LARA). Vlaamse landbouw in cijfers, Brussel.

4.5.3.2 Bruto toegevoegde waarde van de industrie en diensten in het agrobusinesscomplex

Het agrobusinesscomplex (ABC) omvat alle economische activiteiten die direct en indirect samenhangen met de productie in de land- en tuinbouwsector. De land- en tuinbouw heeft weliswaar een beperkt aandeel in de bruto toegevoegde waarde van de Vlaamse economie, maar is wel een essentiële schakel in het voedselsysteem en het agrobusinesscomplex. Figuur 40 toont de bruto toegevoegde waarde van de industrie en diensten in het agrobusinesscomplex, dus zonder de beroepsmatige land- en tuinbouwbedrijven. Die data bestaan niet op het gemeentelijke niveau en worden dus weergegeven per provincie.

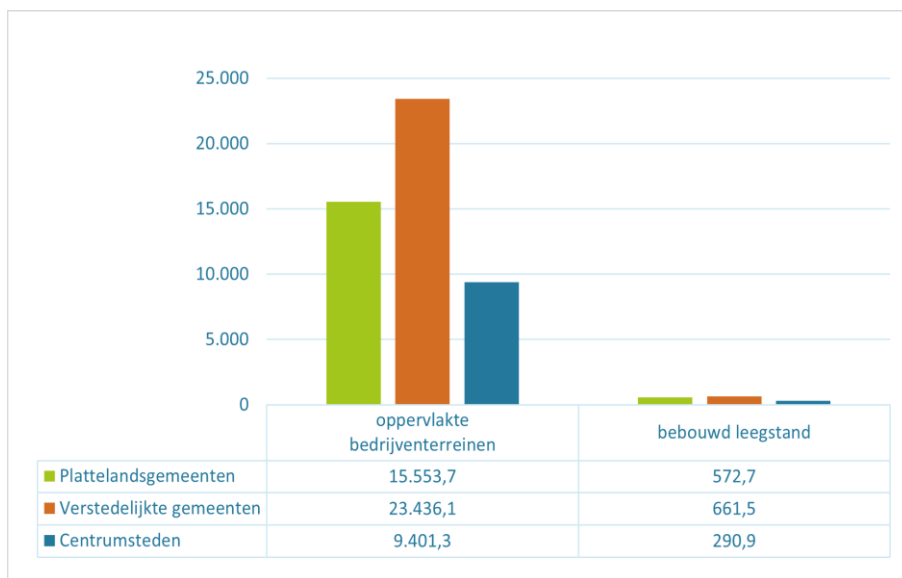
Figuur 40: Bruto toegevoegde waarde van de industrie en diensten in het agrobusinesscomplex uitgedrukt in miljoen euro – eigen verwerking op basis van data van het Agentschap Landbouw en Zeevisserij, Statbel en de Nationale Bank van België.

De bruto toegevoegde waarde van de ABC-bedrijven nam sterker toe tussen 2017 en 2022 dan tussen 2012 en 2017. In 2022 bedroeg de totale bruto toegevoegde waarde van de ABC-bedrijven in Vlaanderen 7,17 miljard euro.

De provincies West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen genereren de hoogste bruto toegevoegde waarde, gevolgd door Antwerpen en Vlaams-Brabant. In Limburg ligt de toegevoegde waarde van de ABC-bedrijven gevoelig lager. Die verdeling toont aan dat de bruto toegevoegde waarde van het agrobusinesscomplex niet noodzakelijk verbonden is met de plek waar de productie van de land- en tuinbouw plaatsvindt. De toeleverende en verwerkende industrie is vaak gekoppeld aan de aanwezigheid van infrastructuur.

4.5.3.3 Bedrijventerreinen

Het agrobusinesscomplex legt de link tussen land- en tuinbouwproductie en de toeleverende en verwerkende industrie. Die vindt plaats op bedrijventerreinen. Het Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen (VLAIO) beheert de data over bedrijven en bedrijventerreinen in samenwerking met andere actoren, zoals de Provinciale Ontwikkelingsmaatschappijen en de lokale besturen. VLAIO publiceert een bezettingstabel van het gebruik van de Vlaamse bedrijventerreinen op gemeenteniveau.

Figuur 41: Totale oppervlakte van bedrijventerreinen in hectare – eigen verwerking op basis van data van VLAIO.

Figuur 41 toont dat de oppervlakte aan bedrijventerreinen het grootste is in de groep van verstedelijkte gemeenten, gevolgd door de plattelandsgemeenten en ten slotte de centrumsteden. Het volgende hoofdstuk van dit rapport gaat dieper in op het ruimtegebruik en geeft meer context aan de data in figuur 41 (zie hoofdstuk 5).

Vanuit het perspectief van economische ontwikkeling valt het op dat het percentage leegstand laag is voor elk van de 3 types van gebieden:

- 3,6% in de plattelandsgemeenten
- 2,8% in de verstedelijkte gemeenten
- 3,1% in de centrumsteden.

De bezettingsgraad is dus hoog. Dat wijst erop dat de vraag naar goed ontwikkelde bedrijventerreinen groot is.

////////////////////////////////////

4.6 LOKALE ECONOMIE

Detailhandel speelt een belangrijke rol in een levendige lokale economie. Tussen 2008 en 2019 nam de totale vloeroppervlakte aan handelsruimte sterk toe en het aantal winkels af. Er kwamen dus meer leegstaande handelspanden, vooral in de kernen³¹. Dat hangt samen met een aantal factoren:

- digitalisering en winkelen op afstand
- baanwinkels en shoppingcentra op locaties aan de rand van de kernen
- minder opvolging in familie zaken.

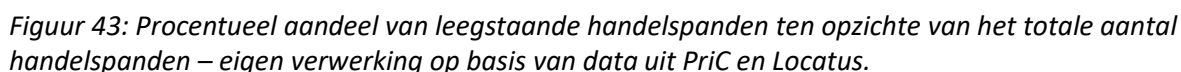
Figuur 42: Aantal handelspanden per 1.000 inwoners – eigen verwerking op basis van data uit het Rijksregister en van Locatus.

De dalende trend in de detailhandel is te zien voor elk van de 3 types van gebieden in Figuur 42. Het gaat om handelspanden in 3 categorieën:

- winkels: waar goederen worden verkocht aan de eindgebruiker zoals een bakkerij, beenhouwerij of supermarkt en aan andere bedrijven ('business to consumer' of b2c)
- horeca: eetgelegenheden, cafés, koffiezaken, frituren...
- panden voor diensten: cultuur, transport, brandstoffen, ontspanning en andere diensten aan consumenten zoals kapperszaken, fotografie en banken.

³¹ Rapporten detailhandel van Provincies in Cijfers.

Figuur 43 geeft het aandeel van leegstaande handelspanden weer ten opzichte van het totale aantal handelspanden. De trend stijgt voor elk van de 3 types van gebieden. De procentuele leegstand is het laagst in de plattelandsgemeenten.

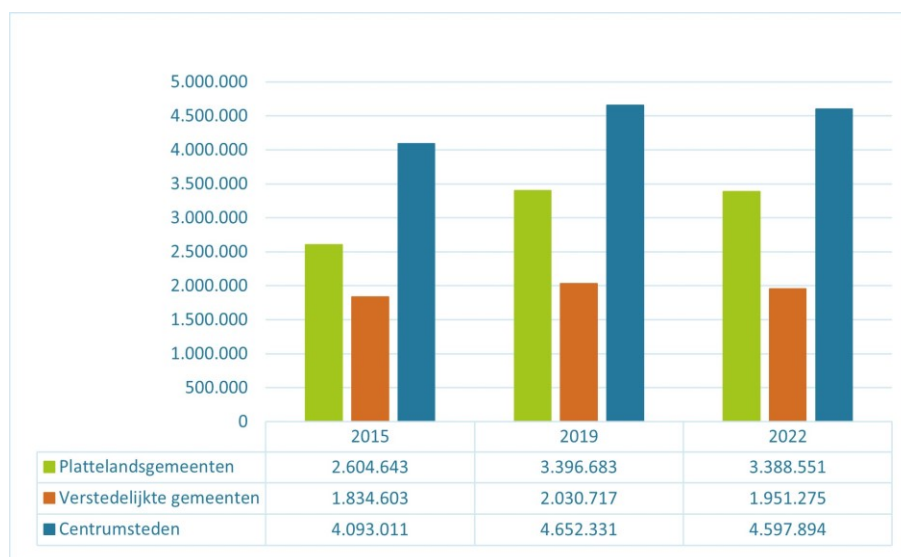
	2010	2022
Plattelandsgemeenten	39.054	35.428
Verstedelijkte gemeenten	51.413	48.473
Centrumsteden	39.529	36.980

Figuur 44: Totaal aantal handelspanden in absolute cijfers – eigen verwerking op basis van data uit PriC en Locatus.

4.7 TOERISME

De lokale economie verandert als ze niet alleen bewoners bedient, maar ook bezoekers. Daarom is het interessant om het verblijfstoerisme in de 3 types van gebieden onder de loep te nemen. De indicator die we gebruiken, is het aantal aankomsten. Een 'aankomst' houdt in dat een persoon aankomt in een bedrijf dat collectieve verblijven aanbiedt en er minstens 1 nacht verblijft. Het aantal aankomsten is dus het totale aantal personen dat aankomt op een toeristische bestemming en er overnacht. Figuur 45 geeft die data weer met uitzondering van de aankomsten in vakantiewoningen aan de kust, inclusief Zeebrugge, als die woning niet verhuurd is via een toeristisch kantoor. Ook bezoekers die niet op hun bestemming overnachten, worden niet meegeteld.

Statbel verzamelt de datareeksen via een enquête die uitbaters van toeristische verblijven verplicht moeten invullen. Ook Toerisme Vlaanderen biedt datareeksen aan, maar vaak met een indeling per toeristische regio of provincie³².

Figuur 45: Aantal aankomsten van toeristen in absolute cijfers per jaar – eigen verwerking op basis van data van Statbel en Toerisme Vlaanderen.

Op Figuur 45 is duidelijk een stijgende trend van het aantal aankomsten te zien. Tussen 2015 en 2022 steeg het aantal aankomsten met:

- 30,1% in de plattelandsgemeenten
- 6,3% in de verstedelijkte gemeenten
- 12,3% in de centrumsteden.

³² Toeristische barometers raadpleegbaar via Toerisme Vlaanderen op <https://toerismevlaanderen.be/nl/cijfers/barometers>.

Het aantal aankomsten is een indicator voor de vraag op de toeristische markt. Als indicator voor het aanbod gebruiken we het aantal en de types van beschikbare verblijfsaccommodaties. Toerisme Vlaanderen biedt data aan over het aantal erkende en aangemelde verblijven, onderverdeeld in verschillende types. Die data worden dagelijks bijgewerkt en zijn beschikbaar op gemeenteniveau. Ze geven een indicatie van het beschikbare aanbod per type van gebied, maar niet van het aantal beschikbare slaappleatsen of de bezetting.

	Plattelandsgemeenten	Verstedelijkte gemeenten	Centrumsteden
Vakantiewoning	12.866	4.803	3.871
Vakantiepark	8	3	0
Terreingerelateerde verblijven	102	53	7
Kamergelateerde verblijven	1.027	609	1.203
Jeugdverblijf	90	4	26
Hotel	317	193	356
Hostel	6	4	26
Camping	85	47	7
Camperterrein	56	25	8
B&B	894	566	648
Totaal	15.451	6.385	6.152

Tabel 9: Aanbod van bedrijven die verblijven verstrekken in absolute aantallen in maart 2024 – eigen verwerking op basis van data van Toerisme Vlaanderen.

Uit Tabel 9 blijkt dat de plattelandsgemeenten in het voorjaar van 2024 in totaal 12.866 vakantiewoningen telden. Dat aantal bedraagt minder dan de helft in de verstedelijkte gemeenten. Zelfs als we de vakantiewoningen niet meetellen in het totale aanbod, blijft het aanbod van bedrijven die verblijven verstrekken het grootst op het platteland.

4.8 SAMENVATTING

Op macro-economisch vlak merken we dat de plattelandseconomie van minder groot belang is. De bruto toegevoegde waarde ligt er laag: minder dan de helft van die van de centrumsteden. Die vaststelling komt overeen met het lagere aantal vestigingen van ondernemingen die mensen tewerkstellen in loondienst, het lagere totale aanbod van tewerkstelling in loondienst en de lage jobratio.

Toch is er ook op het platteland een betekenisvolle mix van economische activiteiten die tewerkstelling creëert. De verhouding van het aantal zelfstandigen in hoofdberoep ten opzichte van het totale aantal inwoners is op het platteland vergelijkbaar met de andere types van gebieden. De groep van zelfstandigen die in de landbouw werken, is het grootst op het platteland.

De centrumsteden trekken inkomende pendelaars aan, terwijl er vooral uitgaande pendel is in de plattelandsgemeenten. De pendelbeweging is dus gespiegeld voor het platteland en de centrumsteden. Dat fenomeen geeft een inkijk in de mobiliteit. Hetzelfde pendelvolumen in absolute termen betekent in de stad een hoge mobiliteitsdruk, waardoor het minder efficiënt wordt om de auto te gebruiken. Omdat de gebiedsomvang groter is op het platteland, is het pendelvolumen er meer gespreid.

De land- en tuinbouwsector is duidelijk het meest aanwezig in de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten. Het aantal bedrijven daalt en de financiële toegevoegde waarde van de sector op de totale Vlaamse economie is beperkt. Toch blijft de land- en tuinbouwsector een belangrijk deel van de ruimte op het platteland innemen. Vooral bij de klassieke landbouw is er een schaalvergroting zichtbaar, en met name op het platteland. In de centrumsteden en de verstedelijkte gemeenten is het aandeel van andere verdienmodellen groter, zoals biolandbouw, korteketenproductie en zorgboerderijen. Op het platteland is er dus nog ruimte om over te gaan naar een ander model van voedselproductie.

De landbouwproductie en de verwerking van die producten vinden niet noodzakelijk plaats op dezelfde plek. De industrie en diensten die verbonden zijn aan de land- en tuinbouw zijn eerder aanwezig in de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden omdat ze daar de nodige infrastructuur vinden.

Detailhandel draagt bij aan een levendige lokale economie. Tussen 2008 en 2019 nam het aantal winkels, horecaken en panden voor diensten af. Daardoor zijn er in elk van de 3 types van gebieden meer leegstaande handelspanden.

Het toerisme kan bijdragen aan de economische vitaliteit. Toeristen maken immers ook gebruik van de lokale handel en blazen de horeca nieuw leven in met hun verblijf. Sinds 2015 is de stijging van het aantal aankomende toeristen het grootst op het platteland. De plattelandsgemeenten hebben ook het grootste aanbod van logiezen, vooral in de vorm van vakantiewoningen.

5 RUIMTEGEBRUIK

5.1 INLEIDING

In de plattelandsgemeenten is er meer open ruimte dan bebouwing. Die open ruimte bestaat vooral uit natuur, landbouw, bos en water. Er zijn een aantal uitdagingen in de open ruimte, zoals druk op de open ruimte door versnippering en verrommeling van de ruimtelijke ordening. De grootste bedreiging voor het gebied dat voor landbouw gebruikt wordt, is herbestemming naar andere activiteiten zoals paardenweiden, tuinen, hobbylandbouw en recreatie.

Tegelijk kan de open ruimte oplossingen bieden voor uitdagingen zoals de klimaatverandering en de energietransitie. Er liggen belangrijke kansen voor extra bossen, hernieuwbare energie, koolstofopslag, waterinfiltratie en waterberging.

In de dorpskernen in de open ruimte spelen zich menselijke activiteiten af en spelen de grote demografische ontwikkelingen zoals vergrijzing, gezinsverdunding en verdichting. De dorpskernen zijn ideale locaties voor lokale vormen van georganiseerd vervoer, bedrijvigheid en basisvoorzieningen.

Dit hoofdstuk legt de nadruk op de open ruimte en gaat in op:

- recente veranderingen in de open ruimte
- de vraag naar ruimte voor onder andere mobiliteit en wonen.

De ruimtevraag is groot, net zoals de maatschappelijke verwachtingen en ambities voor de open ruimte.

5.2 RUIMTEGEBRUIK

Zoals eerder aangehaald, zijn er veel omschrijvingen mogelijk van wat precies het ‘platteland’ is (zie hoofdstuk 2). Meer inzichten daarover staan in het eindrapport van het onderzoek naar de omschrijving van het platteland van de Vlaamse Landmaatschappij³³. In verband met het fenomeen van de suburbanisatie maken we wel gebruik van de criteria voor de afbakening van het platteland in het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling (PDPO III) en het Vlaamse GLB Strategisch Plan 2023-2027. Die leveren een overzicht op van de evolutie van gemeenten die in de loop van de tijd zo verstedelijkt zijn dat ze volgens onze methodologie niet langer een ‘plattelandsgemeente’ zijn.

De open ruimte is een van de belangrijkste kenmerken van het platteland, maar ze staat sterk onder druk. Er verdwijnt steeds meer open ruimte. Dat gaat ten koste van de ruimte voor klimaatadaptatie en -mitigatie, biodiversiteit en voedselproductie.

³³ Pisman, A., Verbeek, T., Hanegreefs, G. Leus, W. & Allaert, G. (2011). *Eindrapport onderzoek omschrijving platteland: besteknummer APL/DGP/2010/1*. Vlaamse Landmaatschappij (VLM).

5.2.1 Plattelandscriteria

De plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten zijn in Vlaanderen sterk met elkaar vervlochten. Ze delen dezelfde sociaal-economische evolutie. Afhankelijk van de criteria die men hanteert, is tussen 9 en 93 procent van de totale oppervlakte van Vlaanderen (13.625 vierkante kilometer) 'platteland'³⁴. Met de methodologie die we in dit rapport gebruiken, bestaat Vlaanderen uit:

- 56% plattelandsgemeenten
- 35% verstedelijkte gemeenten
- 9% centrumsteden

5.2.1.1 Inwonersdichtheid

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

(OESO) hanteert de grens van 150 inwoners per vierkante kilometer om het platteland ('rural area') af te bakenen³⁵. Volgens die definitie behoort maar 7% van Vlaanderen tot het platteland. Sinds de start van het eerste Vlaamse programma voor plattelandontwikkeling in 2000 hanteren we zelf de grens van 350 inwoners per vierkante kilometer.

Tabel 10 toont dat de gemiddelde inwonersdichtheid in de plattelandsgemeenten in 2000 nog 236 inwoners per vierkante kilometer was. In 2023 steeg dat aantal naar 261.

	2000	2010	2020	2023
Plattelandsgemeenten	236	247	256	261
Verstedelijkte gemeenten	568	596	629	645
Centrumsteden	1.210	1.286	1.370	1.396

Tabel 10: Evolutie van de inwonersdichtheid per type van gebied – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

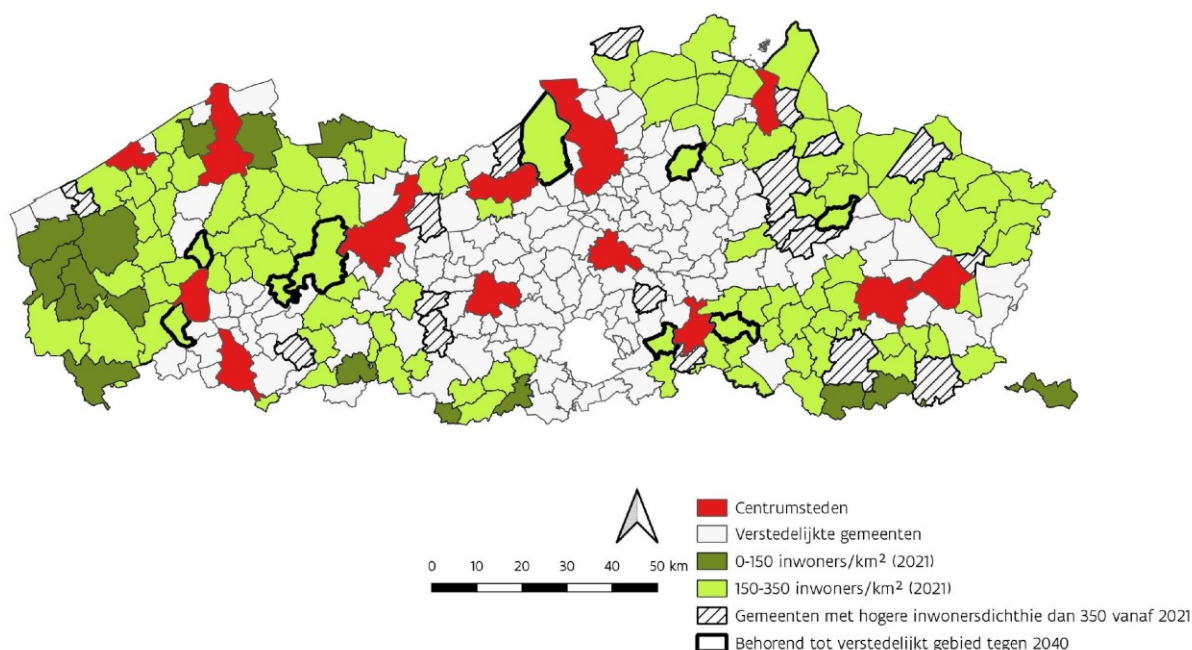
34 Pisman, A., Verbeek, T., Hanegreefs, G., Leus, W., & Allaert, G. (2011). Eindrapport onderzoek omschrijving platteland: besteknummer APL/DGP/2010/1. Vlaamse Landmaatschappij (VLM). pp. 105.

35 De OECD omschrijft landelijk als volgt: “The OECD treats rural as a spatial or territorial concept. It is interested in all the people, land and other resources in the open country and small settlements outside major urban centres. It is not restricted to any particular use of land, degree of economic health, or sector. OECD member countries share an interest in the trends that shape rural economies and measures appropriate to deal with rural problems; but they recognize that the diversity of rural conditions and national goals means that each country will need its own policies for rural development.” in Huillet, C. (1993). The rural development challenge in OECD member countries. Options Méditerranéennes, Sér. A (23) – Strengthening endogenous development patterns in European Agriculture, pp. 7-19.

De inwonersdichtheid neemt licht toe in elk van de 3 types van gebieden. Het Ruimterapport 2021³⁶ geeft wel aan dat de inwonersdichtheid in de kernen daalt. De kernen verdunnen in plaats van te verdichten: ze breiden uit in oppervlakte en de gebruiksintensiteit neemt er af.

Figuur 46 geeft weer hoe de plattelandsgemeenten evolueerden tussen 2005 en 2021, en hoe ze verder evolueren tegen 2040. Het valt op dat er weinig verandert in de plattelandsgemeenten die volgens de definitie van de OESO behoren tot het 'landelijk gebied'. Die gemeenten liggen vooral in de Westhoek en tegen de grens met Wallonië. Een aantal vaststellingen:

- De verstedelijking rond Brugge is beperkt.
- In de Vlaamse Ruit is de suburbanisatie duidelijk te zien. Ze dijt bovendien uit: gemeenten die vroeger tot het platteland behoorden, zijn ontwikkeld tot verstedelijkte gemeenten.
- Die verstedelijking zet zich verder door tegen 2040³⁷.

Figuur 46: Evolutie van de plattelandsgemeenten tussen PDPO III (2005), het Vlaamse GLB Strategisch Plan 2023-2027 (2021) en 2040 – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

³⁶ Piasman, A., Vanacker, S., Bieseman, H., Vanongeval, L., Van Steertegem, M. Poelmans, L. Van Dyck, K. (Eds). (2021). Ruimterapport 2021, Brussel: Departement Omgeving.

³⁷ De voormalige plattelandsgemeenten zijn Nieuwpoort, Essen, Pelt, Sint-Truiden, Tessenderlo, As, Oud-Heverlee, Sint-Lievens-Houtem, Lochristi, Laakdal, Herzele, Geel, Tongeren, Kampenhout, Dessel, Sint-Gillis-Waas, Oud-Turnhout, Anzegem. De plattelandsgemeenten die tegen 2040 op basis van het Vlaamse criterium omtrent inwonersdichtheid niet langer tot platteland zullen behoren zijn: Bertem, Deinze, Dentergem, Zandhoven, Ham, Lichtervelde, Moorslede, Beveren en Lubbeek.

5.2.1.2 Bebouwingsgraad

Tijdens de looptijd van PDPO III tussen 2014 en 2022 werd een 2de criterium toegevoegd om te spreken van een plattelandsgemeente: de bebouwingsgraad. De bebouwingsgraad is het aandeel van de totale ruimte dat gebruikt wordt voor bewoning, en dus niet voor landbouwgrond, bossen, braakland en woeste grond. Meer open ruimte betekent dus minder bebouwde ruimte.

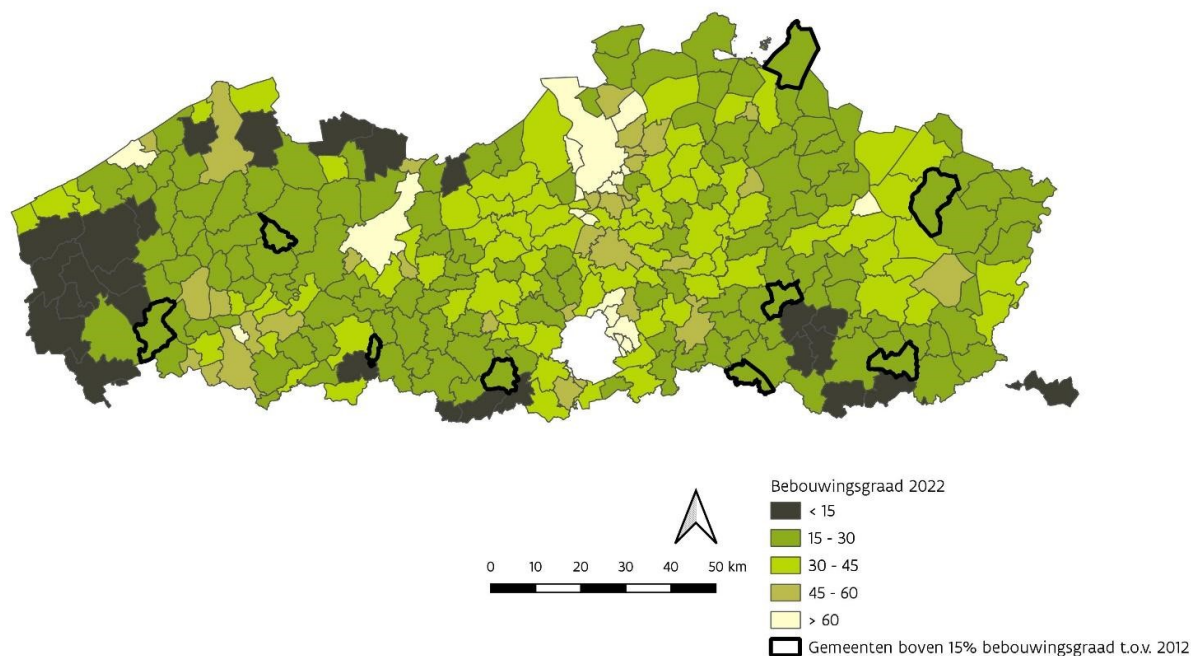
In 2022 was 28,88% van de totale oppervlakte in Vlaanderen bebouwd. In 2012 was dat nog 26,74%. De gemiddelde bebouwingsgraad per type van gebied is:

- 20% in de plattelandsgemeenten
- 40% in de verstedelijkte gemeenten
- 52% in de centrumsteden.

Tussen 2012 en 2022 werd er een bijkomende oppervlakte ingenomen door de bebouwing van:

- 107 hectare in de plattelandsgemeenten
- 89 hectare in de verstedelijkte gemeenten
- 300 hectare in de centrumsteden.

De gemeenten Gooik, Ravels, Bekkevoort, Borgloon, Horebeke, Ruiselede, Zonnebeke, Hoegaarden en Peer hadden in 2012 nog een bebouwingsgraad onder de 15% en in 2022 niet meer.

Figuur 47: Evolutie van de bebouwingsgraad in 2022 ten opzichte van 2012 – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

5.2.1.3 Ruimtebeslag

Het landgebruik verwijst naar het effectieve gebruik van de grond voor menselijke activiteiten, teelten of natuurlijke begroeiing. Dat is niet noodzakelijk hetzelfde als de juridisch-planologische bestemming ervan. Een terrein met een woonbestemming kan bijvoorbeeld in werkelijkheid gebruikt worden als grasland. De landgebruikskaart bevat alleen informatie over het daadwerkelijke gebruik en niet over de planologische bestemming^{38 & 39}.

De gegevens over het landgebruik worden opgeslagen in het landgebruiksbestand en dienen als basis voor de opmaak van de landgebruikskaat en de berekening van het ruimtebeslag. Het bestand bestaat uit 19 categorieën. De belangrijkste zijn landbouwgewassen, natuur en verstedelijkte classificaties.

Het ruimtebeslag⁴⁰ is de optelsom van 11 categorieën van landgebruik:

- huizen en tuinen
- industrie
- commerciële doeleinden
- diensten
- transportinfrastructuur
- recreatie
- landbouwgebouwen en -infrastructuur
- overige bebouwde terreinen
- overige onbebouwde terreinen
- groeves
- luchthavens.

Het Ruimterapport definieert de open ruimte als gebieden die buiten de kernen liggen en niet door ruimtebeslag zijn ingenomen, en rekent er de onbebouwde delen bij van parken, golfterreinen en ander recreatiegebied. Die zijn wel door ruimtebeslag ingenomen, maar zijn niet bebouwd. De categorieën van de open ruimte zijn:

- bos
- akker
- grasland
- struikgewas

³⁸ Poelsmans, L., Van Esch, L., Janssens, L. & Engelen, G. (2016). Eindrapport. Landgebruiksbestand voor Vlaanderen, 2013, uitgevoerd in opdracht van Ruimte Vlaanderen.

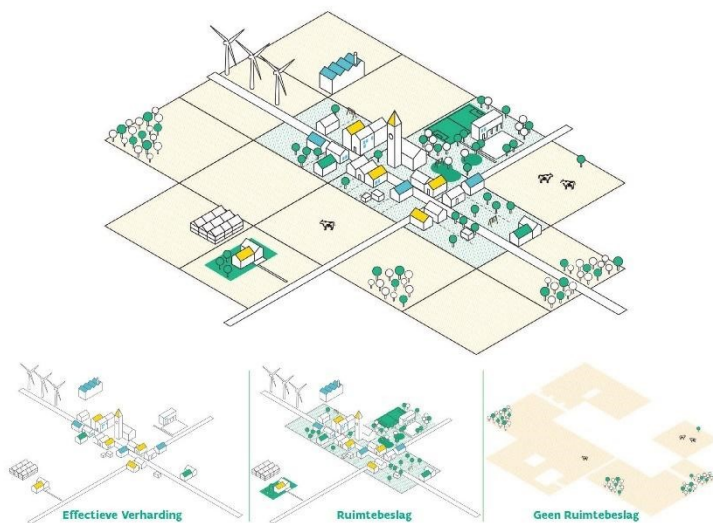
³⁹ Poelmans, L., Janssen, L. & Hamsch, L. (2021). Landgebruik en ruimtebeslag in Vlaanderen, toestand 2019, uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving.

⁴⁰ Ecoducten over infrastructuur, sommige bermstroken en taluds langs (weg)infrastructuur behoren tot het ruimtebeslag volgens de definitie.

- braakliggend gebied
- duinen
- water
- moeras.

De niet-verharde ruimte in de kernen wordt niet meegerekend als open ruimte⁴¹. Figuur 48 verduidelijkt de concepten verharding, ruimtebeslag en niet-ruimtebeslag.

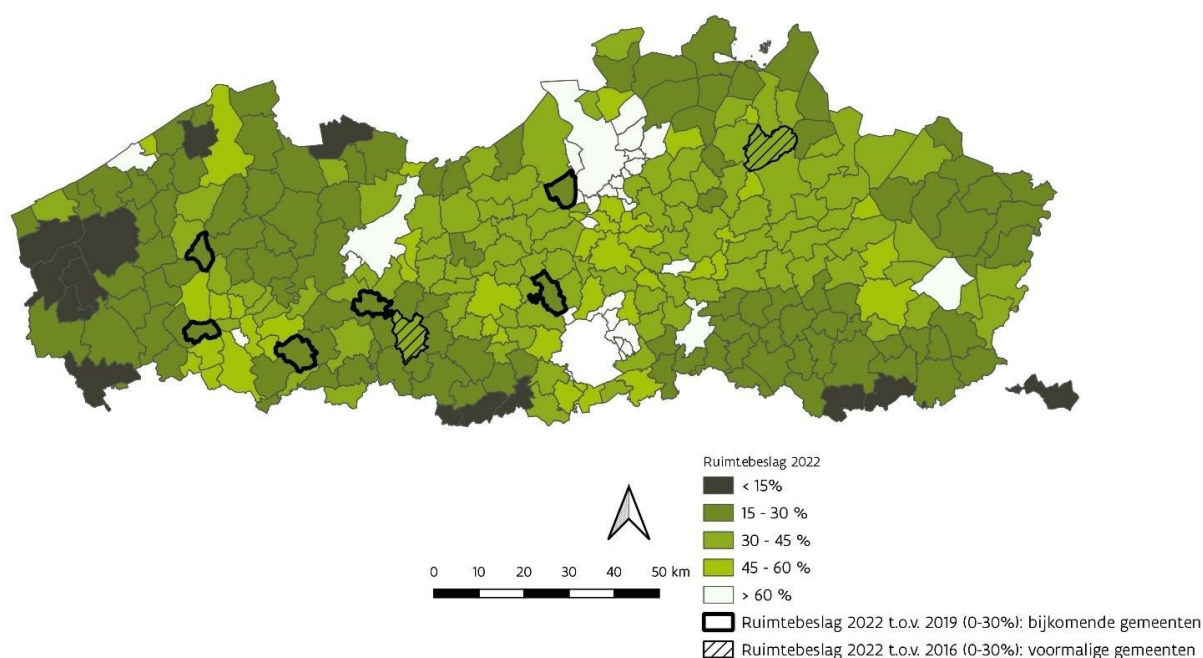
Ruimterapport Vlaanderen 2021

Figuur 48: De concepten verharding, ruimtebeslag en niet-ruimtebeslag – Departement Omgeving, Ruimterapport Vlaanderen 2021.

Bij de voorbereidingen voor het GLB Strategisch Plan (2023-2027) werd beslist om het criterium van inwonersdichtheid van minder dan of gelijk aan 350 inwoners per vierkante kilometer te behouden en het criterium ‘bebouwingsgraad’ te vervangen door het criterium ‘ruimtebeslag onder 30%’. Dat geeft beter weer hoeveel open ruimte er ingenomen wordt en is gedetailleerder dan dat van de bebouwde oppervlakte in PDPO III. De bebouwingsgraad geeft alleen de grondoppervlakte weer van gebouwen en ondergrondse of hangende constructies. Figuur 49 toont hoe het ruimtebeslag in 2022 geëvolueerd is ten opzichte van 2019 en 2016.

⁴¹ Pisman, A., Vanacker, S., Willems, P., Engelen, G. & Poelmans, L. (2018). Ruimterapport Vlaanderen (RURA). Een ruimtelijke analyse van Vlaanderen/2018. Brussel: Departement Omgeving.

Figuur 49: Vergelijking van het ruimtebeslag in de plattelandsgemeenten in 2022 ten opzichte van 2019 en 2016 – eigen verwerking op basis van data van het Departement Omgeving.

Het ruimtebeslag in Vlaanderen bedroeg 32,4% in 2022:

- 177.580 hectare of 40% in de plattelandsgemeenten
- 196.535 hectare of 45% in de verstedelijkte gemeenten
- 67.357 hectare of 15% in de centrumsteden.

Tussen 2019 en 2022 nam het ruimtebeslag licht af in de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten. Op Figuur 49 zijn 6 gemeenten aangeduid die in 2019 nog meer dan 30% ruimtebeslag hadden, maar in 2022 niet meer. Dat zijn Kruibeke, Gavere, Merchtem, Lichtervelde, Anzegem en Ledegem. Zottegem en Kasterlee maakten in dezelfde periode de omgekeerde beweging.

Het Departement Omgeving stelt vast dat de groeisnelheid van het ruimtebeslag in de jaren voor 2022 afnam: van gemiddeld 5 hectare per dag in de periodes 2013-2016 en 2016-2019 tot gemiddeld 3,8 hectare per dag in de periode 2019-2022. In de verstedelijkte gemeenten en de plattelandsgemeenten, vooral in West-Vlaanderen, neemt het ruimtebeslag het meeste af⁴².

⁴² De top 10 van afname van ruimtebeslag tussen 2022 en 2019 zijn in volgorde van 1 naar 10: Schelle (-4,64%), Boechout (-4,29%), Kortemark (-3,96%), Alveringem (-3,91%), Lichtervelde (-3,62%), Torhout (-3,61%), Zwijndrecht (-3,45%), Wervik (-3,13%) en Zonnebeke (-3,00%).

5.2.2 Open ruimte versus ruimtebeslag

De totale oppervlakte van Vlaanderen is 1.362.554 hectare. De verdeling van de open ruimte is:

- 585.680 hectare in de plattelandsgemeenten
- 280.934 hectare in de verstedelijkte gemeenten
- 54.467 hectare in de centrumsteden.

Op basis van het ruimtebeslag in 2022 ten opzichte van 2013 was er een totale afname van de open ruimte van 4.728 hectare:

- 2.526 hectare of 53% in de plattelandsgemeenten
- 1.683 hectare of 36% in de verstedelijkte gemeenten
- 520 hectare of 11% in de centrumsteden.

Er verdwijnt dus steeds meer open ruimte.

Om de versnippering van de open ruimte in kaart te brengen, baseert het Ruimterapport 2021 zich op de typologie van samenhangende openruimtegebieden of SORG's⁴³ en de beschrijving van hun kenmerken, zoals de grootte en gaafheid van het gebied (Figuur 50). Het rapport deelt de SORG's in op basis van *k*-gemiddeldenclusters (*'k-means clustering'*) en onderscheidt (Figuur 51):

- het oppervlakteaandeel dat ingenomen is door ruimtebeslag
- het oppervlakteaandeel dat ingenomen is door bebouwing
- de verhouding van de totale lengte aan linten ten opzichte van de oppervlakte
- de verhouding van de totale lengte aan verharde wegen ten opzichte van de oppervlakte
- de oppervlakte van het openruimtegebied.

De volledige beschrijving van Figuur 51 vindt u terug in het Ruimterapport 2021.

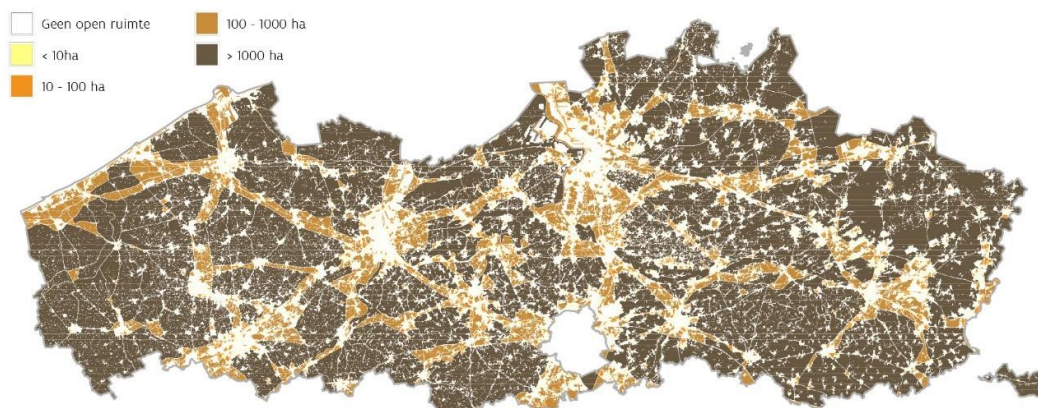
Uit deze methodiek blijkt dat de grotere landelijke openruimtegebieden vooral in het oostelijke deel van Vlaanderen liggen. Dat heeft te maken met de vele bossen in de Kempen: het Nationaal Park Bosland en de landschapsparken Maasvallei, Hoge Kempen en Hart van Haspengouw.

Een vergelijking van de 5 types van SORG's in 2013 en 2019 toont aan dat de open ruimte meer versnipperd raakt in de loop van de tijd. In 2019 kwamen er 22% kleine snippers bij in een grotere categorie. Dat heeft zijn weerslag op de oppervlakte van de SORG's. Tussen 2013 en 2019 nam de oppervlakte van de SORG's af met 17.000 hectare: een teken dat de versnippering zich blijft voortzetten.

⁴³ Samenhangende openruimtegebieden zijn gebieden groter dan 2 ha die omringd worden door belangrijke infrastructuur (hoofdweg, primaire weg, secundaire weg, spoorweg, bevaarbare waterweg). Alle kernen, de bedrijventerreinen groter dan 3 ha, de campings en bebouwde percelen in linten en militaire domeinen die bij die infrastructuur gesitueerd zijn, maken geen deel uit van het samenhangend openruimtegebied. Wel kunnen in die gebieden kleinere wegen, kernen, linten en verspreide bebouwing voorkomen.

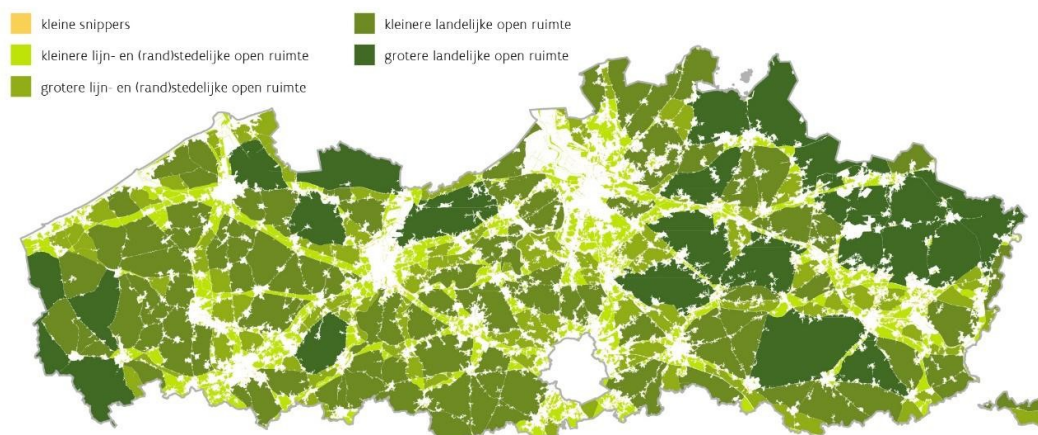

Ruimterapport Vlaanderen 2021

Figuur 50: Clustergrootte van de open ruimte in 2013 – Ruimterapport 2021.

Ruimterapport Vlaanderen 2021

Figuur 51: Typologie van de samenhangende openruimtegebieden in Vlaanderen in 2019 – Ruimterapport 2021.

De belangrijkste ruimtegebruikers in Vlaanderen in 2022 waren:

- akkers (31%)
- grasland in landbouwgebruik (16,7%)
- huizen en tuinen (12,7%).

Het grootste aandeel van het ruimtegebruik is dus bestemd voor landbouw.

Om een zicht te krijgen op de ruimtegebruikers die verantwoordelijk zijn voor de afname van de open ruimte, vergelijken we de categorieën van landgebruik die behoren tot het ruimtebeslag en degene die behoren tot de

Landgebruik	Plattelandsgemeenten	Verstedelijkte gemeenten	Centrumsteden
Moeras	~1.000	~1.000	~1.000
Water	~15.000	~15.000	~15.000
Braakliggend en duinen	~5.000	~5.000	~5.000
Struikgewas	~10.000	~10.000	~10.000
Overig grasland	~25.000	~25.000	~25.000
Grasland in landbouwgebruik	~140.000	~75.000	~15.000
Akker	~305.000	~105.000	~20.000
Bos	~80.000	~60.000	~10.000
Luchthaven	~1.000	~1.000	~1.000
Groeves	~1.000	~1.000	~1.000
Overig onbebouwd	~15.000	~15.000	~5.000
Overig bebouwd	~15.000	~15.000	~5.000
Landbouw	~5.000	~5.000	~5.000
Recreatie	~15.000	~15.000	~5.000
Transport	~35.000	~35.000	~15.000
Diensten	~5.000	~5.000	~5.000
Commercieel	~2.000	~2.000	~2.000
Industrie	~15.000	~15.000	~15.000
Huizen en tuinen	~70.000	~80.000	~20.000

RUIMTEBESLAG 2022 t.o.v. 2013 (in ha)				OPEN RUIMTE 2022 t.o.v. 2013 (in ha)			
	Platte-land	Verste-delijkt	Cen-trum		Platte-land	Verste-delijkt	Cen-trum
Huizen en tuinen	+3.362	+3.328	+710	Bos	-723	-935	-117
Industrie	+1.181	+550	-24	Akker	+7.797	-262	-314
Commerciële doeleinden	+158	-2.660	+124	Grasland in landbouwgebruik	-16.222	-3.481	-1.339
Diensten	+499	+7.056	+472	Overig grasland	-1.896	-2.920	-467

In de plattelandsgemeenten valt het ook op dat de landbouwgebouwen en -infrastructuur sterk groeien, maar in totaal neemt die categorie maar 4% van het ruimtebeslag van de plattelandsgemeenten in.

De 3 belangrijkste categorieën in de open ruimte zijn:

- akkers:
 - 52% in de plattelandsgemeenten
 - 37% in de verstedelijkte gemeenten
 - 30% in de centrumsteden.
- grasland:
 - 29% in de plattelandsgemeenten
 - 33% in de verstedelijkte gemeenten
 - 31% in de centrumsteden.
- bos:
 - 14% in de plattelandsgemeenten
 - 21% in de verstedelijkte gemeenten
 - 19% in de centrumsteden.

Het aandeel van de categorie 'water' groeit sinds 2013 maar blijft beperkt voor de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten. In de centrumsteden neemt water 13% van de open ruimte in beslag.

5.2.3 Verharding

We baseren ons voor onze definitie van verharding op de omschrijving van de Europese Commissie voor *soil seating*⁴⁴. Verharding is dan de oppervlakte waarvan de aard of de toestand van de bodem gewijzigd is door artificiële, deels doorlaatbare of ondoorlaatbare materialen, zoals woningen, wegen en andere constructies. Daardoor gaan er essentiële functies van de bodem voor het ecosysteem verloren. Het Agentschap Informatie Vlaanderen gebruikt de term 'bodemafdekking' met dezelfde betekenis.

De verharding in Vlaanderen neemt gestaag toe. In 2013 was 14,2% van de totale oppervlakte van Vlaanderen verhard. In 2022 was dat 15,1%, een extra verharding van 13.330 hectare. Die extra verharding is verdeeld als:

- 5.723 hectare of 11% van de oppervlakte van de plattelandsgemeenten
- 5.655 hectare of 21% van de oppervlakte van de verstedelijkte gemeenten
- 1.949 hectare of 29% van de oppervlakte van de centrumsteden.

⁴⁴ Jones et al, 2012, p. 19: 'Sealed soils can be defined as the destruction or covering of soils by buildings, constructions and layers of completely or partly impermeable artificial material (asphalt, concrete, etc.). It is the most intense form of land take and is essentially an irreversible process. Sealing also occurs within existing urban areas through construction on residual inner-city greenzones.'

In totaal was in 2022 47.345 hectare van de open ruimte verhard, of ongeveer 3,5% van de totale oppervlakte. Daarvan lag:

- 62% in de plattelandsgemeenten
- 33% in de verstedelijkte gemeenten
- 5% in de centrumsteden.

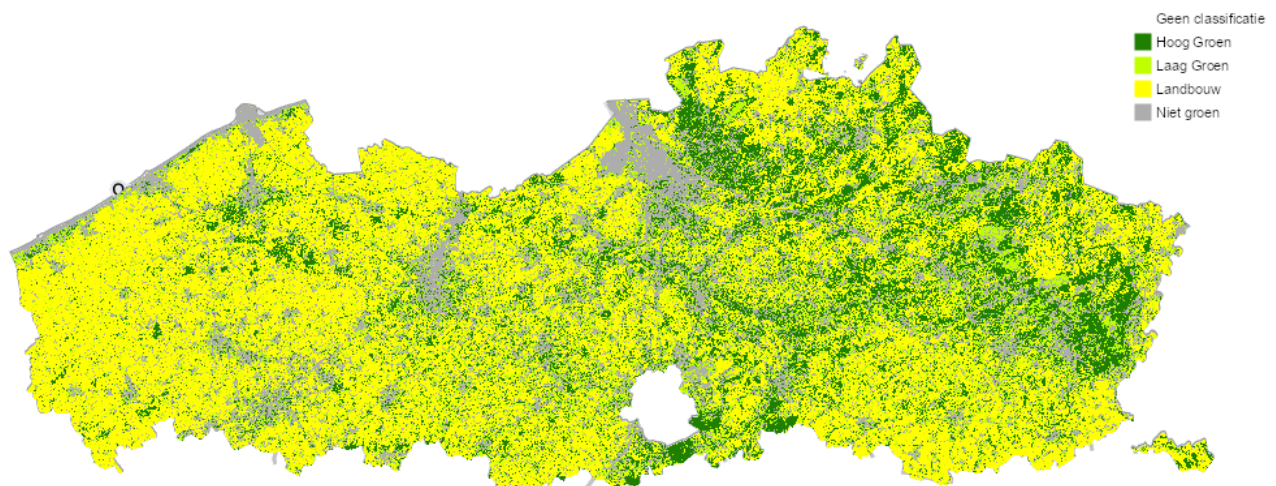
De open ruimte heeft een maatschappelijke rol te spelen voor nieuwe bossen, hernieuwbare energie, koolstofopslag, waterinfiltratie en waterberging. Daarom is het belangrijk dat de extra verharding in de open ruimte afneemt. Om de accuraatheid van de data te verhogen, is verder onderzoek nodig dat de verharding en de ontharding in kaart brengt.

5.2.4 Meerwaarde van groene ruimte

Groene ruimte draagt in elk van de 3 types van gebieden bij aan een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving, trekt meer biodiversiteit aan en verkoelt tijdens hitteperiodes. De Groenkaart van Vlaanderen geeft het groen in Vlaanderen weer in functie van het groenbeleid. Ze maakt het onderscheid tussen:

- niet groen
- landbouw
- laag groen (tot 3 meter)
- hoog groen (vanaf 3 meter).

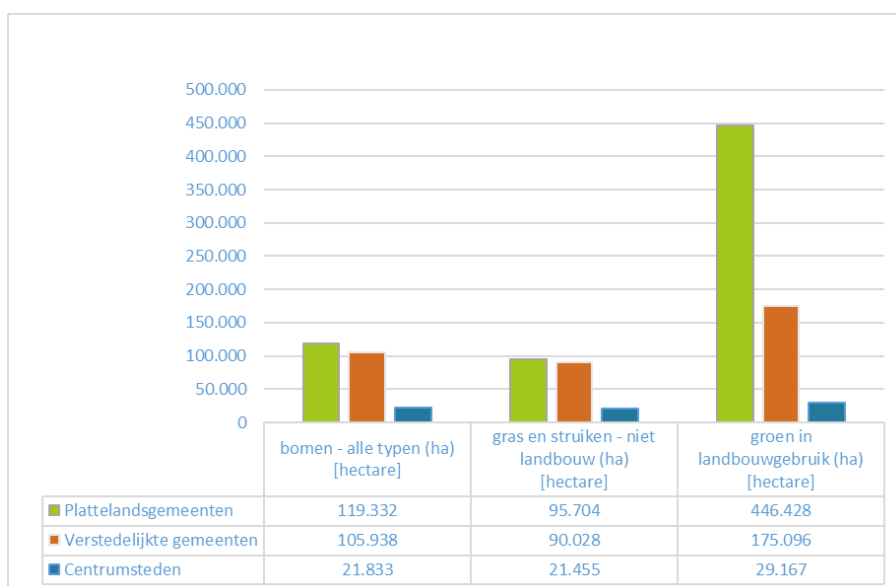
De Landbouwgebruikspcelenkaart 2021 klasseert 'laag groen' en 'niet groen' als 'landbouw'. Bufferstroken zijn dus niet zichtbaar op de kaart. Bomen in landbouwgebied krijgen wel de klasse 'hoog groen'.

Figuur 53: Groenkaart – Agentschap voor Natuur en Bos.

Aan de hand van de bodembedekkingskaart is het mogelijk om te berekenen welke oppervlakte ingenomen wordt door bomen, gras en struiken zonder landbouwbestemming en welke oppervlakte van het groene gebied in landbouwgebruik is. Zo ontstaan er 3 categorieën: bos, gras en struiken niet in landbouwgebruik, en groen in landbouwgebruik. In de plattelandsgemeenten is de totale oppervlakte van die 3 categorieën het grootst. Vooral het groen in landbouwgebruik is opvallend hoog. Dat was ook al te zien in de cijfers van het landgebruik. Het gaat vooral om akkers, gras en struiken.

- in de plattelandsgemeenten:
 - 59% groen in landbouwgebruik
 - 13% gras en struiken buiten landbouwgebruik
 - 16% begroeid met bomen.
- in de verstedelijkte gemeenten:
 - 37% groen in landbouwgebruik
 - 19% gras en struiken buiten landbouwgebruik
 - 22% begroeid met bomen.
- in de centrumsteden:
 - 24% groen in landbouwgebruik
 - 17% gras en struiken buiten landbouwgebruik
 - 18% begroeid met bomen.

Figuur 54: Aandeel van bomen, gras en struiken en groen in landbouwgebruik in hectare – eigen verwerking op basis van de Bodembedekkingskaart 2018.

5.2.5 Dynamieken in de open ruimte

De versnippering van de open ruimte is een gevolg van een aantal veranderingsprocessen⁴⁵:

- **Vertuining:** er gaat meer ruimte naar privétuinen in gebied dat een landbouwbestemming heeft, waardoor er minder open ruimte publiek toegankelijk is. Dat verschijnsel speelt zich vooral af in de uitbreidingszones rond de kernen en dorpen.
- **Verpaarding:** de traditionele veeteelt in landbouwgebied wordt vervangen door recreatieve paardenhouderij. Ongeveer 35.000 hectare Vlaamse landbouwgrond is op die manier ‘verpaard’ in 10 jaar tijd⁴⁶. Het aantal paarden steeg van 77.597 paarden in 2010 naar 190.598 paarden in 2023: dat zijn 2,5 keer meer paarden in 13 jaar tijd. De ruimte die zij innemen, gaat ten koste van landbouwgebied. Naar schatting 85% van de paardenweiden ligt in een gebied met landbouwbestemming⁴⁷. Het grootste aantal paarden bevindt zich in:

⁴⁵ Door Bomans (2018) werden 18 transformatieprocessen in de open ruimte vastgesteld: verpaarding, verstedelijking, vertuining, bos- en natuuroitbreiding, versnippering, toenemend multifunctioneel gebruik van de ruimte (verweving), diversificatie van de landbouw, vermindering van de visuele kwaliteit van het landschap, afname van areaal voor professionele landbouw, aanspraak op land voor biobrandstoffen, fragmentatie, vergroting van landbouwbedrijven, toename van recreatie in de openlucht, andere functies in voormalige landbouwgebouwen, toenemend belang van hobbylandbouw, concentratie van intensieve land- en tuinbouwactiviteiten, extensivering van landbouw en toename van braakliggende gronden en ten slotte transformatie door exploitatie van mineralen. (Bron: Bomans, K., Dewaelheyns, V. & Gulinck, H. (2011). Pasture for horses: an underestimated land use class in an urbanized and multifunctional area. International Journal of Sustainable Development and Planning, 6/2, 195-211.)

⁴⁶ Paardenpunt Vlaanderen (Producer). (2017). De verpaarding van Vlaanderen: probleem of uitdaging.

⁴⁷ Bomans, K., Dewaelheyns, V., Gulinck, H., 2011. Pasture for horses: an underestimated land use class in an urbanized and multifunctional area. International Journal of Sustainable Development and Planning 6(2), 195-211.

- o Antwerpen: 48.917 paarden
- o Oost-Vlaanderen: 48.230 paarden
- o Vlaams-Brabant: 32.322 paarden.

Er bestaat een onderscheid tussen paardenfokkers, die door Europa als landbouwers erkend worden, en paardenhouders die hun werk doen in functie van recreatie. In het laatste geval wordt er landbouwgrond opgeofferd voor recreatie.

5.2.6 Overzicht van de ruimtelijke toestand van de 3 types van gebieden

Tabel 12 geeft een overzicht van de ruimtelijke kenmerken van de 3 types van gebieden. Daaruit blijkt een duidelijk verschil tussen de gebieden.

	Plattelandsgemeenten	Verstedelijkte gemeenten	Centrumsteden	Vlaanderen
Oppervlakte (ha)	763.260,24	477.469,67	121.823,81	1.362.553,71
Oppervlakte (%)	56,0	35,0	8,9	100
Aantal hoofdgebouwen (N)	882.716	1.231.410	555.468	2.669.594
Aandeel hoofdgebouwen (%)	33,1	46,1	20,8	100
Aantal bijgebouwen (N)	909.650	1.060.313	289.953	2.259.916
Bebouwingsgraad (%)	4,97	11,03	1,32	17,31
Aantal inwoners	1.975.330	3.044.370	1.679.176	6.698.876
Aandeel inwoners (%)	29,49	45,45	25,07	100
Verharding (% Vlaanderen)	5,97	6,46	2,69	15,11
Verharding (%)	10,54	20,80	28,51	
Ruimtebeslag (% Vlaanderen)	13,03	14,42	4,94	32,40
Ruimtebeslag (%)	23,23	45,57	53,59	

Tabel 12: Kerngetallen van de 3 types van gebieden in Vlaanderen in 2022 – eigen verwerking op basis van data van het Departement Omgeving.

////////////////////////////////////

5.3 WOONPATRIMONIUM

Het grootste deel van het ruimtebeslag van elk van de 3 types van gebieden wordt ingenomen door 'huizen en tuinen'. In dit deel leest u meer over het woonpatrimonium in de 3 types van gebieden:

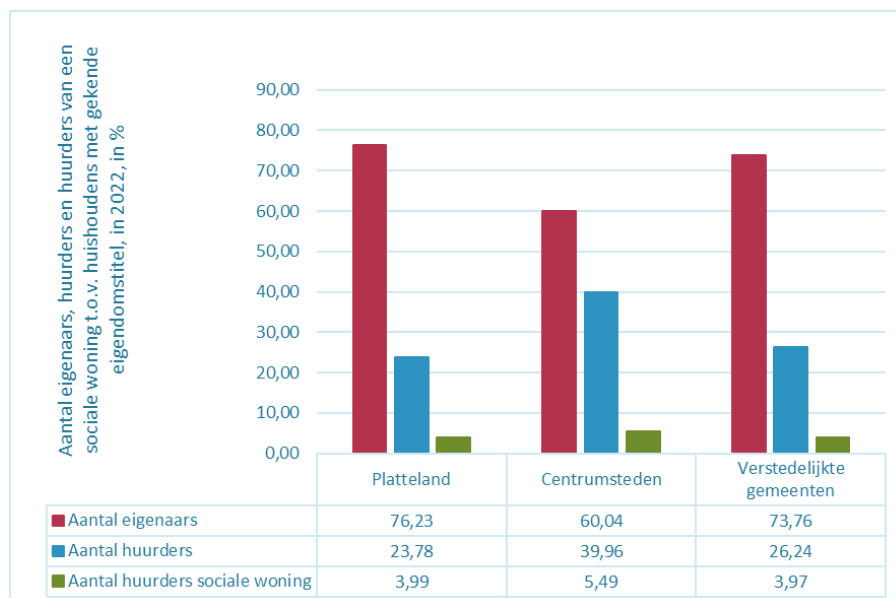
- samenstelling
- kwaliteit
- prijzenmarkt
- sociaal woningaanbod.

5.3.1 Eigendom

In 2022 was gemiddeld 70% van de huishoudens in Vlaanderen eigenaar van de woning waarin ze wonen. Er is een opvallend verschil tussen de types van gebieden. Het gemiddelde aandeel eigenaars bedroeg in 2022:

- 73,76% in de plattelandsgemeenten
- 76,23% in de verstedelijkte gemeenten
- 60,04% in de centrumsteden.

Hoe hoger de verstedelijking, hoe lager het aantal huishoudens dat een eigen woning bezit. De meeste huurders wonen dan ook in de steden. Dat geldt zowel voor private huurders als huurders van een sociale woning: een woning die het eigendom is van een sociale huisvestingsmaatschappij.

Figuur 55: Verdeling van het aandeel huurders en eigenaars ten opzichte van het totale aantal huishoudens in Vlaanderen in 2022 – eigen verwerking op basis van data van Heylen en Vanderstraeten (2019).

Het grote aandeel eigenaars dateert van na de Tweede Wereldoorlog. Kort na de oorlog telde Vlaanderen ongeveer 60% huurders en 40% eigenaars. De heropbouw werd vooral gestimuleerd met woningbezit en niet met de bouw van sociale woningen. Recenter blijft het aandeel eigenaars stijgen ondanks de afschaffing van de woonbonus⁴⁸. De laatste jaren stijgt het aantal eigenaars vooral in de verstedelijkte gemeenten. Het aantal huurders neemt vooral toe op het platteland, zowel op de private markt als in de socialewoningsector (Tabel 13).

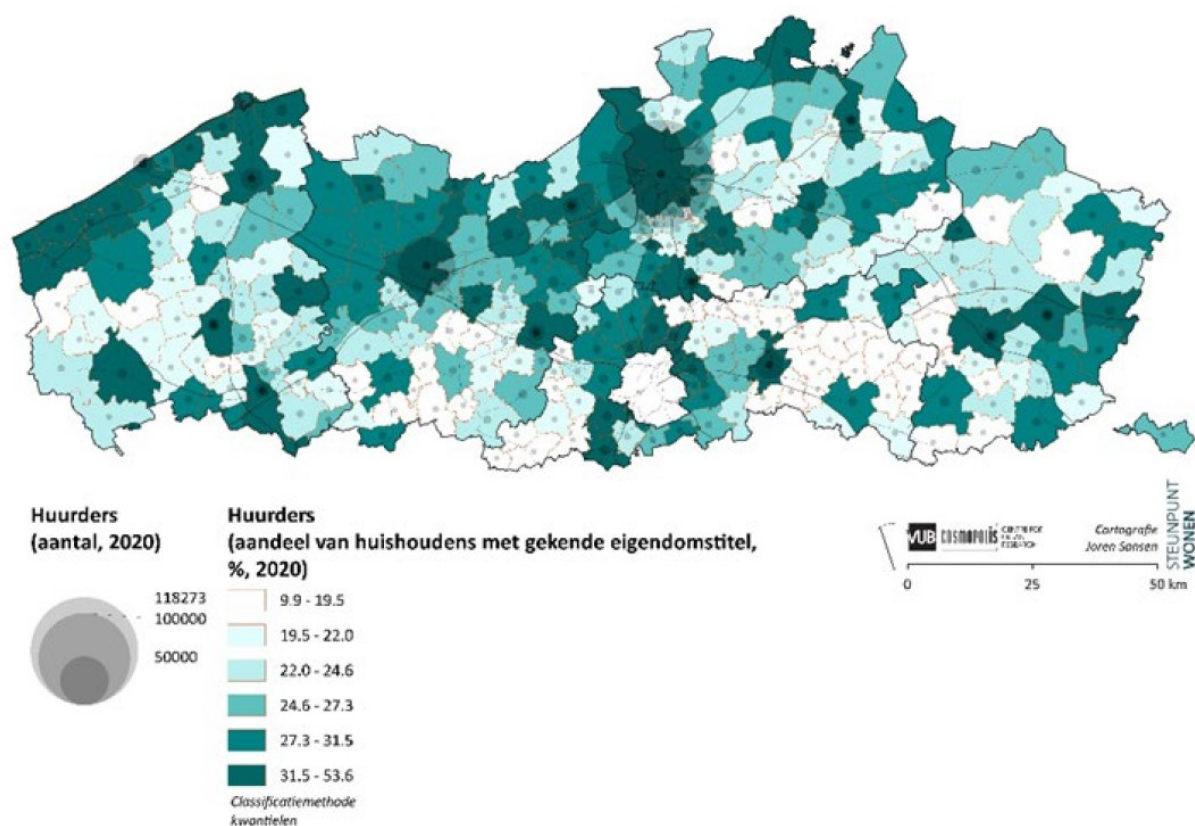
	Eigenaars		Huurders		Huurders van een sociale woning	
	2018	2022	2018	2022	2018	2022
Plattelandsgemeenten	608.456	+3,29%	204.602	+6,44%	73.304	+0,36%
Verstedelijkte gemeenten	897.327	+3,76%	331.732	+4,81%	52.571	+2,43%
Centrumsteden	410.957	+3,15%	328.579	+1,87%	16.482	+2,77%

Tabel 13: Vergelijking van eigenaars en huurders tussen 2018 en 2022 – FOD Financiën, Wonen in Vlaanderen.

Het aandeel huurders was in 2022 het grootst in de grotere steden zoals Gent, Antwerpen en Leuven, de middelgrote steden, de kustregio en het stedelijke gebied rond Brussel. In de plattelandsgemeenten in de noordelijke helft van Oost-Vlaanderen, met name het Meetjesland en het Waasland, was het aandeel huurders vrij groot. In de andere plattelandsgemeenten, waaronder het Hageland, was dat aandeel dan weer eerder laag (Figuur 56).

⁴⁸ Winters, S, m.m.v. Sansen, J., Heylen, K., Van den Broeck, K., Vanderstraeten, L. & Vastmans, F. (2021), Vlaamse Woonmonitor 2021. Leuven, Steunpunt Wonen, 181 p.

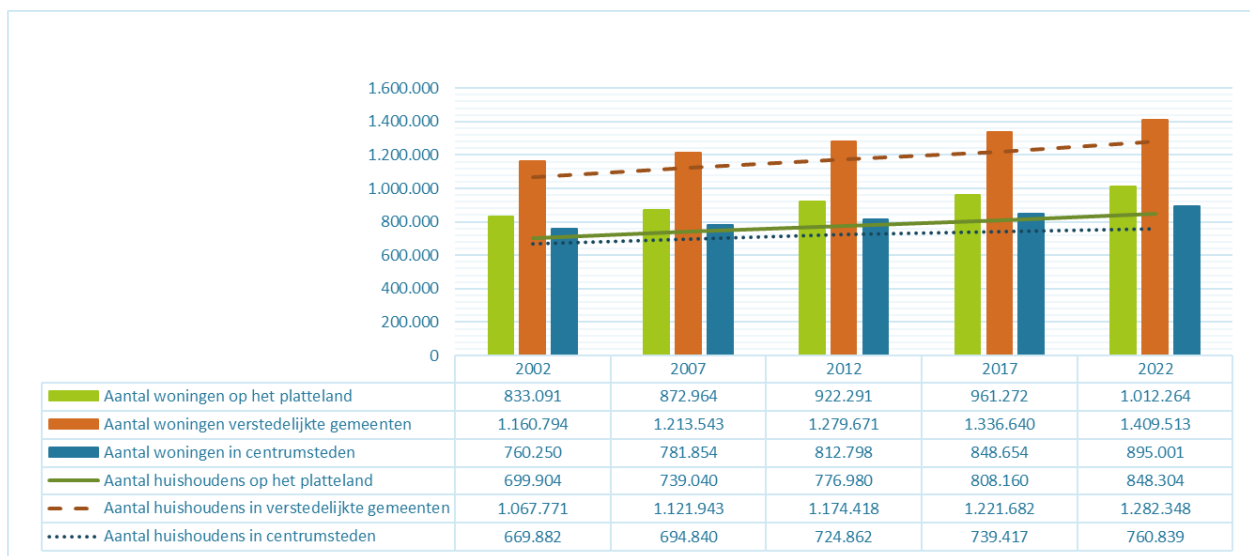
Figuur 56: Procentueel aandeel huurders ten opzichte van de huishoudens met gekende eigendomstitel in 2020 – Steunpunt Wonen.

5.3.2 Beschikbaarheid en kwaliteit van woningen

5.3.2.1 Omvang en typologie

Sinds 2012 telt Vlaanderen meer dan 3 miljoen woonegelegenheden. In 2022 waren er 3.316.778 geregistreerde woonegelegenheden. Daarvan lagen er (Figuur 57):

- 30,52% in de plattelandsgemeenten
- 42,50% in de verstedelijkte gemeenten
- 26,98% in de centrumsteden.

Figuur 57: Evolutie van het aantal woningen ten opzichte van het aantal huishoudens – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

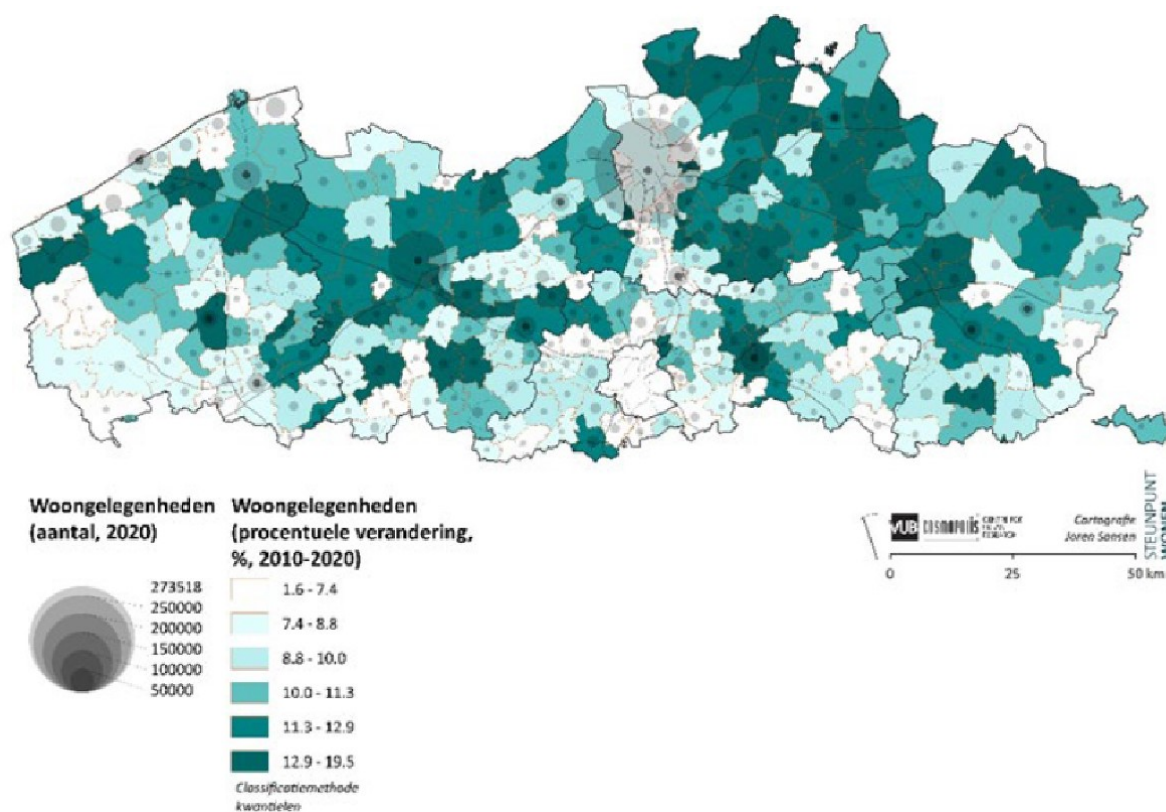
In vergelijking met het aantal huishoudens lijkt er een overschot van woningen te zijn van gemiddeld 15%. In het aantal woningen zitten ook de ongeschikte en onbewoonbare woningen, 2de verblijven, studentenwoningen en vakantiewoningen. De cijfers houden geen rekening met de woonkwaliteit en de vraag of de woning aangepast is aan de grootte van het huishouden. Het is mogelijk dat er in bepaalde segmenten van woningen een overschot is, terwijl er krapte is in andere segmenten. Deze cijfers bieden geen zekerheid dat er genoeg woningen beschikbaar zijn voor het aantal huishoudens.

Tussen 2002 en 2022 steeg vooral het aantal appartementen sterk, met:

- 88,90% in de plattelandsgemeenten
- 105,90% in de verstedelijkte gemeenten
- 50,96% in de centrumsteden.

Ook de halfopen en open bebouwingen bleven toenemen in die periode. Het aantal nieuwe woningen in gesloten bebouwing stabiliseerde eerder (Tabel 14).

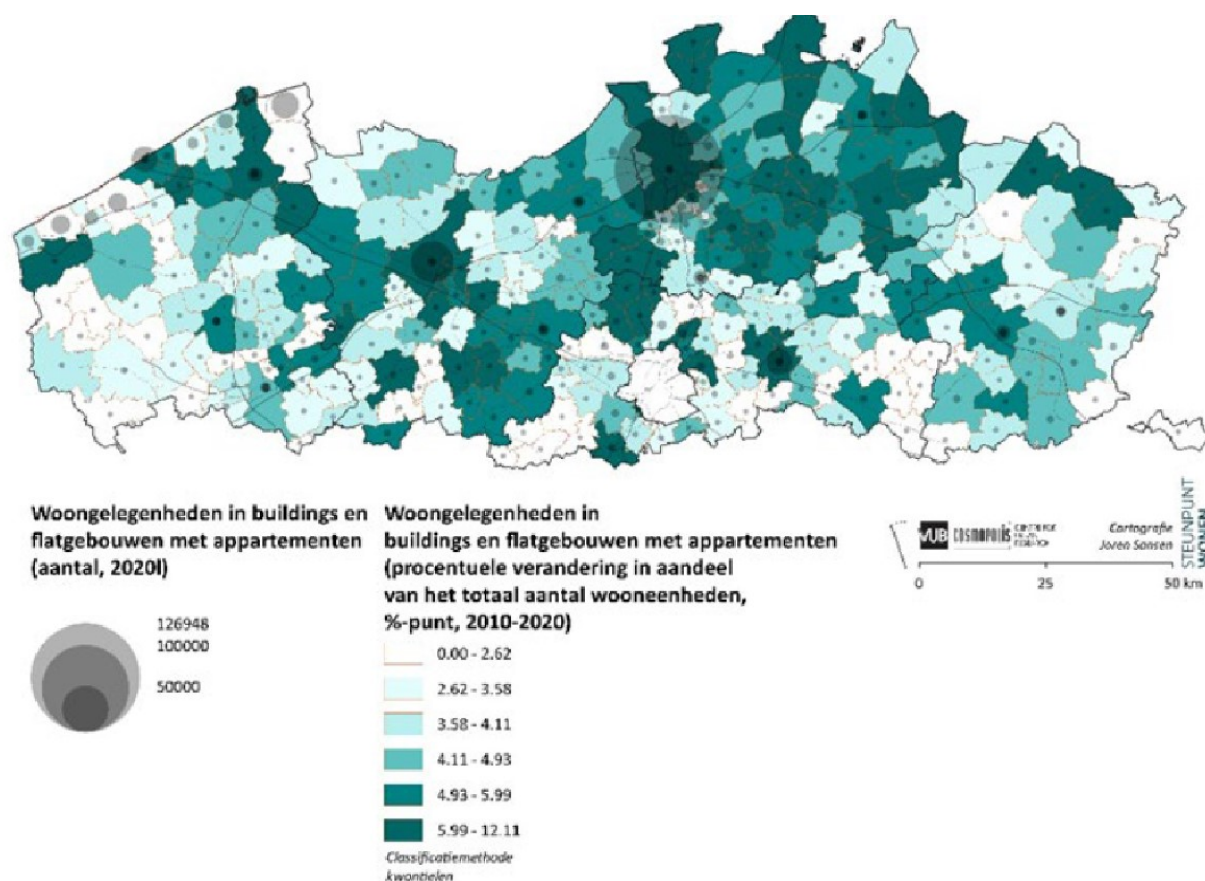
////////////////////////////////////

Figuur 58: Aantal woongelegenheden in 2020 en procentuele verandering ten opzichte van 2010 – Steunpunt Wonen.

Op Figuur 58 is een aangroei van het aantal woningen te zien dat overeenkomt met de toename van het aantal huishoudens. De aangroei is het grootst in de Kempen, in het noorden van Limburg en in de gemeenten bij de snelweg van Brussel naar Oostende⁵⁰. Er kwamen vooral meer appartementen bij (Figuur 59).

⁵⁰ Winters, S, m.m.v. Sansen, J., Heylen, K., Van den Broeck, K., Vanderstraeten, L. & Vastmans, F. (2021), Vlaamse Woonmonitor 2021. Leuven, Steunpunt Wonen, 181 p.

Figuur 59: Aantal woongelegenheden in gebouwen met appartementen en procentuele verandering ten opzichte van 2010 – Steunpunt Wonen.

Figuur 59 toont dat er tussen 2010 en 2020 vooral veel nieuwe appartementen kwamen in de Kempen, de Denderstreek en het Meetjesland. De grootste stijging is merkbaar in de gemeenten die een relatief klein totaal aantal appartementen hadden. Het effect is minder merkbaar in de centrumsteden. Dat strookt met het feit dat er meer alleenstaanden buiten dan binnen de centrumsteden wonen.

De plattelandsgemeenten maken een inhaalbeweging in het aantal appartementen, maar die trend is minder merkbaar in onder andere de Westhoek en delen van het Hageland, het Pajottenland en Haspengouw.

5.3.2.2 Ouderdom en kwaliteit

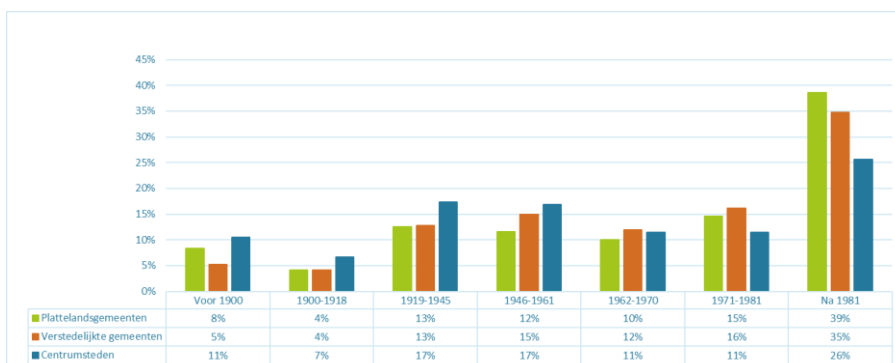
Het bouwjaar van woningen is een veelzeggende indicator voor een aantal ontwikkelingen op de woningmarkt. Figuur 60 geeft een procentuele verdeling weer van het aantal gebouwen dat dateert uit een bepaalde periode ten opzichte van het totale aantal gebouwen in 2022. Het totaal aantal gebouwen per type van gebied bedroeg in 2022:

- 903.142 gebouwen in de plattelandsgemeenten
- 1.253.159 gebouwen in de verstedelijkte gemeenten
- 562.413 gebouwen in de centrumsteden.

////////////////////////////////////

Figuur 60 en Figuur 61 weerspiegelen de leeftijd van de woningvoorraad en de geschiedenis van de verstedelijking. Een aantal opvallende elementen en kanttekeningen:

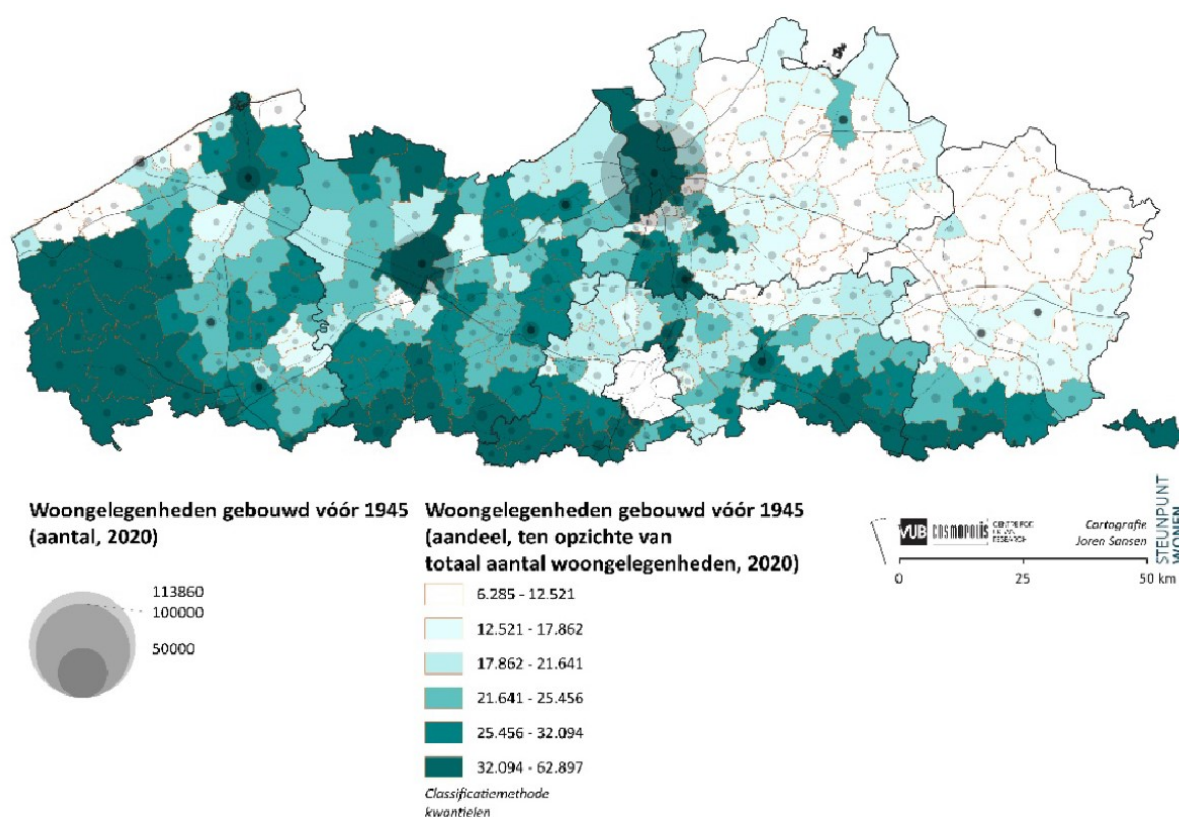
- Het aandeel gebouwen van voor 1900 in de plattelandsgemeenten is dubbel zo groot als het aandeel gebouwen uit de periode 1900-1918.
- De oudste woningen van voor 1900 werden gebouwd tijdens de industrialisering.
- De woningen uit de periode 1919-1945 dateren vooral uit het interbellum en van de wederopbouw na de Eerste Wereldoorlog.
- De opkomst van de auto heeft een rol gespeeld in de bouw van woningen die verder weg liggen van de stedelijke centra, vooral in de verstedelijkte gemeenten.
- De oudere woningen liggen vooral in Oost- en West-Vlaanderen, meer specifiek in de Westhoek en bij de grens met Wallonië.
- In het zuiden van Limburg is er nog een groot aandeel oude woningen. In het noorden van de provincie is de bevolking gemiddeld jonger. Dat heeft geleid tot een grotere dynamiek op de woningmarkt en een vernieuwing van het woonbestand.
- De aangroei van het aantal gebouwen is hoger in het noorden van Vlaanderen als gevolg van de suburbanisatie.

Figuur 60: Procentueel aantal gebouwen per periode waarin ze gebouwd zijn ten opzichte van het totale aantal gebouwen in 2022 – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

	Voor 1900	1900-1918	1919-1945	1946-1961	1962-1970	1971-1981	Na 1981
Plattelandsgemeenten	65.805	35.330	113.708	109.261	93.791	135.056	350.191
Centrumsteden	77.641	45.284	100.525	93.779	62.308	58.326	124.550
Verstedelijkte gemeenten	67.148	53.576	161.058	186.244	149.275	201.528	434.330

Tabel 15: Aantal gebouwen per periode waarin ze gebouwd zijn ten opzichte van het totale aantal gebouwen in 2022 – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

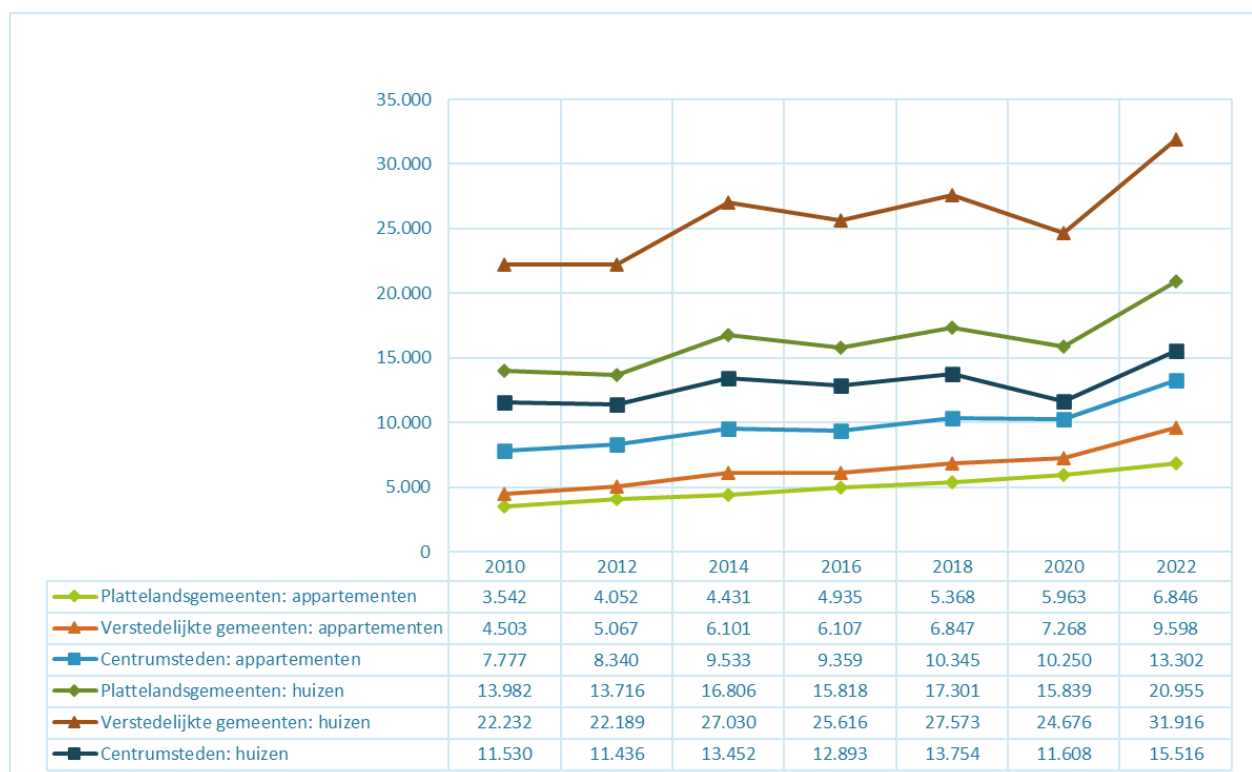
Figuur 61: Woongelegenheden gebouwd voor 1945 en ten opzichte van het totale aantal woongelegenheden in 2020 – Steunpunt Wonen.

Het is belangrijk om er rekening mee te houden dat de kwaliteit van een aantal woningen in de totale woningvoorraad onvoldoende is⁵¹. Daarover bestaan geen administratieve data. We verwijzen daarom naar het 'Groot Woononderzoek 2013' (Vanderstraeten & Ryckewaert, 2015a). De ontoereikende kwaliteit is vooral te vinden binnen de private en sociale huurmarkt (47% en 44%), bij huishoudens met lagere inkomens en in woningen gebouwd voor 1945 (45%).

5.3.3 Activiteit op de woningmarkt

5.3.3.1 Verkoop

In de loop van de tijd worden er meer woningen verkocht. Dat geldt zowel voor huizen als appartementen. De stijging van de verkoop van appartementen is stabiel in elk van de 3 types van gebieden. De verkoop van huizen is meer gebonden aan beleidsbeslissingen. De verkoop versnelde na de invoering van de woonbonus in 2014 en daalde weer na de uitdoving ervan in 2019. Het is moeilijk om dat laatste effect los te koppelen van de coronacrisis. Er was een terugval van het aantal woningverkoppen in 2020 en een hogere verkoop in 2022.

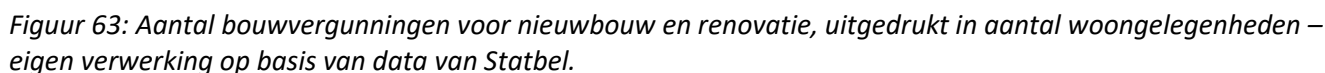

Figuur 62: Evolutie van het aantal verkopen per type vastgoed op basis van de aard van de woning in de verkoopakte – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

⁵¹ De resultaten om de kwaliteitsnormen te meten zijn gebaseerd op een steekproefonderzoek en op een technische screening die volgende aspecten omvat: stabiliteit, vocht, afwerking, ramen en deuren, trappen, comfortelementen, technische installaties en binnenklimaat. Daaruit kunnen we concluderen dat de ontoereikende kwaliteit te vinden is op de private huurmarkt en bij de sociale woningen. Ook is er een relatie met het inkomen en de bouwperiode.

Het aantal uitgereikte bouwvergunningen is een indicator voor de hoeveelheid renovaties en nieuwbouw. Een bouwvergunning is een machtiging om met de uitvoering van een bouwproject te beginnen. Dat betekent niet dat elke bouwvergunning effectief wordt uitgevoerd. Er zijn ook renovaties waarvoor geen vergunning nodig is, en die dus niet in deze cijfers zijn inbegrepen. Vanaf 2011 is er alleen een meldingsplicht. Welke impact dat heeft op de cijfers, weten we niet, maar het is waarschijnlijk wel een factor die meespeelt in de cijfers vanaf 2011.

De cijfers geven vermoedelijk geen goed beeld van de trend in renovaties. Het is mogelijk dat de trend nog sterker stijgt dan Figuur 63 weergeeft. Tussen 2013 en 2016 was er vermoedelijk een toename van het aantal renovaties door de invoering van het verlaagde btw-tarief van 6%.

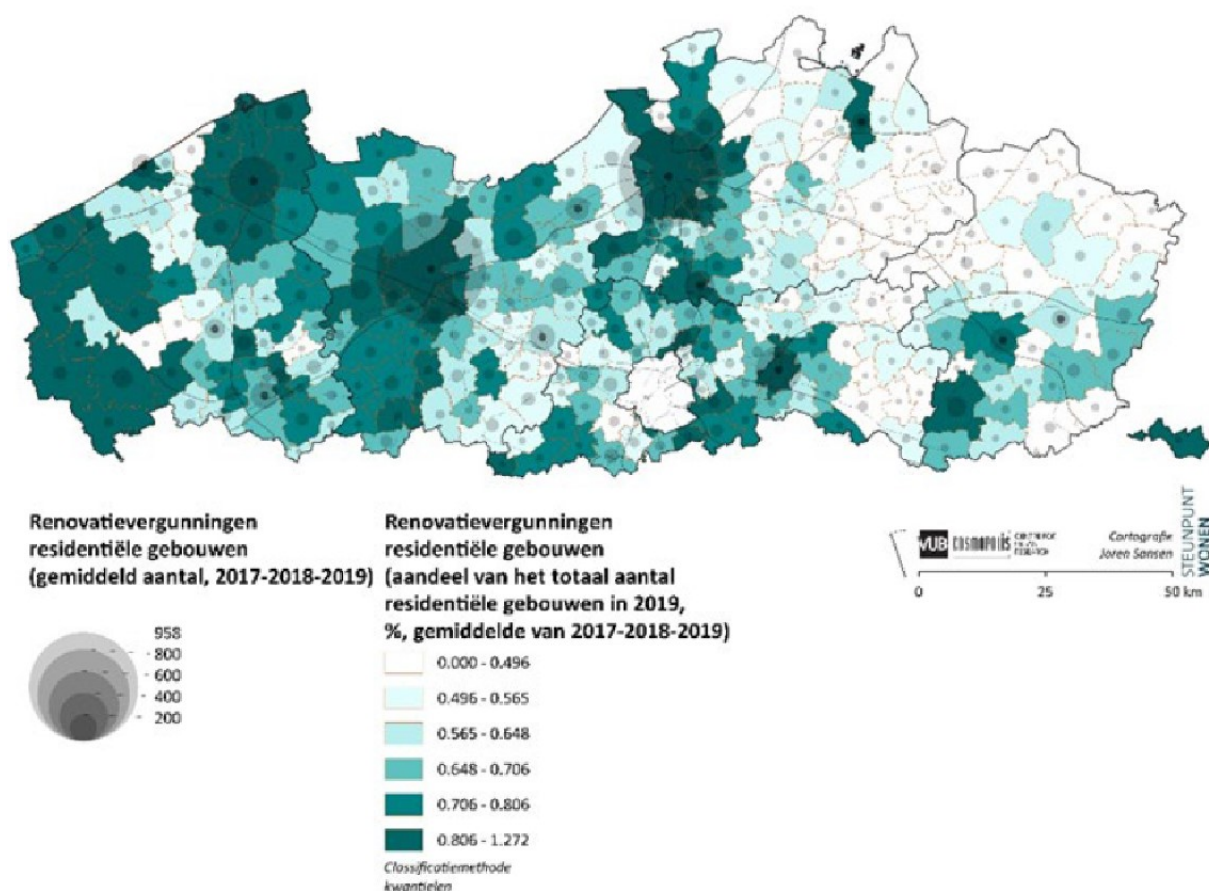
Er was een sterke stijging van het aantal bouwvergunningen tussen 2017 en 2022. In de plattelandsgemeenten werden in die periode bijna dubbel zoveel vergunningen uitgereikt. Die stijging heeft vooral te maken met

19.06.2024

De kaart van Figuur 65 wijst op dezelfde conclusies als de cijfers van Figuur 63. Er komt opvallend veel nieuwbouw bij in gemeenten zoals Wingene, Wielsbeke, Kluisbergen, Kaprijke, Stekene, Sint-Amands en Puurs, Ravels en Oud-Turnhout, Putte, Kortesseem, Haacht, Rotselaar en Herent. Dat zijn vaak plattelandsgemeenten. Een mogelijke verklaring is de beschikbaarheid en betaalbaarheid van bouwgronden. Het is ook mogelijk dat de woningmarkt sterk reageert op bepaalde beleidsbeslissingen, zoals de gunstmaatregel rond sloop en heropbouw.

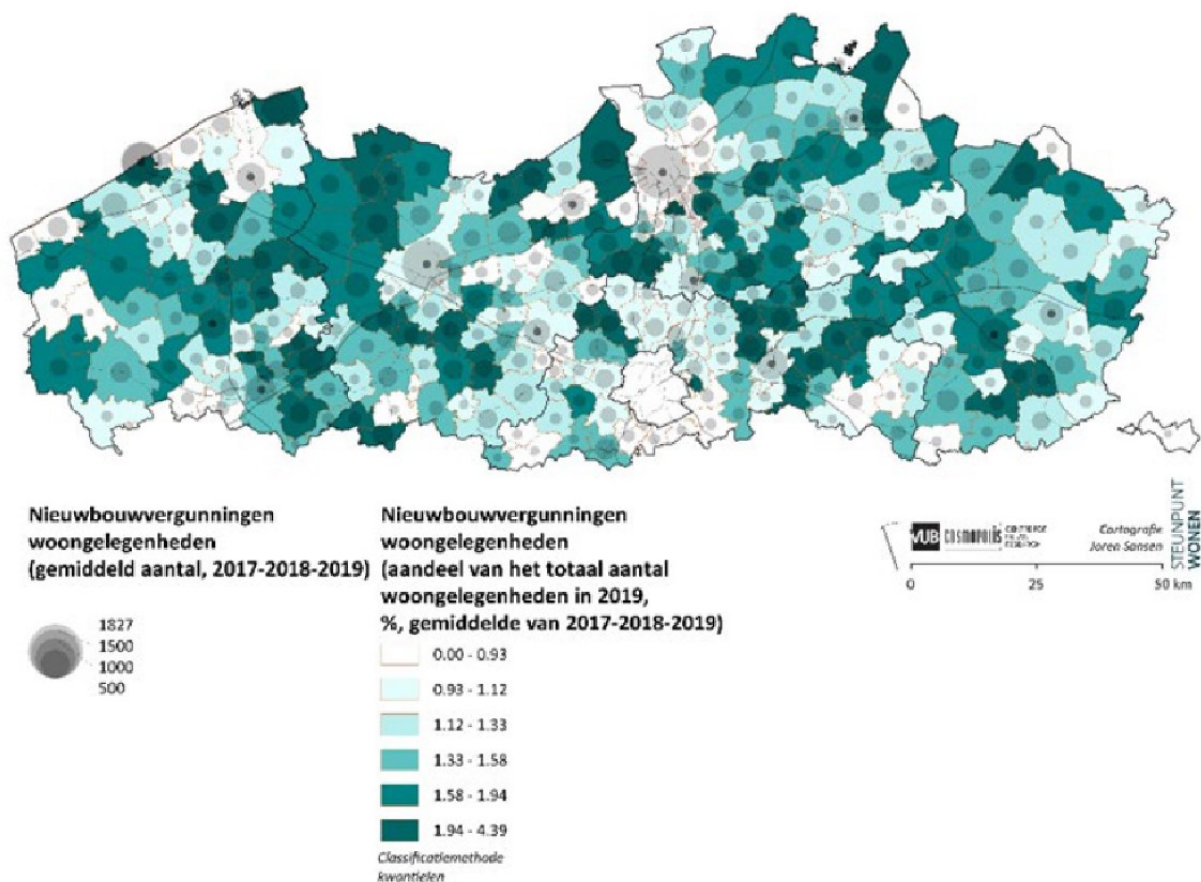
De Vlaamse Woonmonitor 2021 van het Steunpunt Wonen geeft aan dat er in 2014 3 keer meer woningen vergund zijn dan er bouwgronden zijn verkocht. Dat komt door de toename van het aantal appartementsgebouwen, de bouw van meerdere woningen op 1 terrein en gevallen van herbestemming van oude gebouwen en afbraak en heropbouw. Vrije bouwgronden liggen vaak in resten van bestaande wijken en verkavelingen of langs linten.

Vanaf 2001 worden er elk jaar meer appartementen gebouwd dan woonhuizen. De trend in de bouw van appartementen stijgt bovendien sneller. Het gaat vooral om nieuwbouwappartementen voor de huurmarkt, waardoor ook de gemiddelde kwaliteit van de huurwoningen stijgt.

Figuur 64: Vergunningen voor renovaties uitgedrukt in gemiddeld aantal gebouwen voor de periode 2017-2018-2019 en in procent van het aantal residentiële gebouwen in 2019 – Steunpunt Wonen.

Figuur 63 toont een opvallende daling van het aantal renovaties tussen 2002 en 2017, vooral in de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten. De daling in 2017 is waarschijnlijk te verklaren door de wijziging in de tellingsmethodiek (zie eerder). Figuur 64 geeft de evoluties weer op de kaart, waardoor het opvalt dat er vooral een sterke renovatiegolf is in het centrum en het westen van Vlaanderen, specifiek in de Westhoek. In de Kempen wordt er minder gerenoveerd. Die verdeling lijkt te wijzen op een verband met de gemiddelde leeftijd van de woningvoorraad. In Limburg zijn bijvoorbeeld de meeste renovaties te zien in het zuiden, waar ook de woningen gemiddeld ouder zijn.

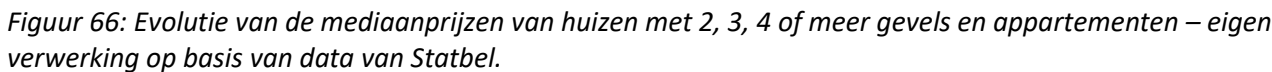
Figuur 65: Vergunningen voor nieuwbouw uitgedrukt in gemiddeld aantal woonegelegenheden voor de periode 2017-2018-2019 en in procent van het aantal residentiële gebouwen in 2019 – Steunpunt Wonen.

5.3.4 Woningprijzen

5.3.4.1 Verkooprijzen

De statistiek van de verkoopprijzen is gebaseerd op de verkoopaktes die worden geregistreerd bij het kadaster, de Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie (AAPED) van de FOD Financiën. Belangrijk om te weten bij de analyse van deze data:

- De registratierechten en notariskosten worden niet meegerekend in de verkoopprijs.
- De statistieken gaan over openbare verkopen en verkopen uit de hand.
- De cijfers houden alleen rekening met de secundaire vastgoedmarkt, namelijk de herverkoop van bestaande woningen. Nieuwbouwwoningen worden dus niet meegeteld.
- Statbel gebruikt de mediaanprijs als referentieprijs. Dat is de prijs waarbij 50% van de verkochte woningen goedkoper was en 50% duurder. De mediaanprijs is minder gevoelig voor de impact van extreme verkoopprijzen dan de gemiddelde prijs, en is dus een betere indicator.

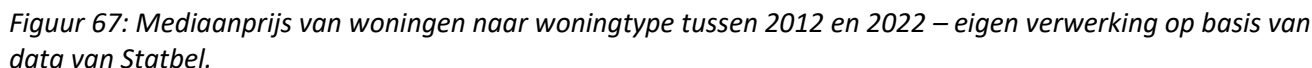

- inkomen
- ontleningscapaciteit
- fiscale voordelen
- kenmerken van de hypotheek, zoals de looptijd
- interestvoet.

De mediaanprijzen voor huizen in de verstedelijkte gemeenten liggen over de hele lijn het hoogst. Appartementen volgen dezelfde lijn. In 2022 was een appartement in een verstedelijkte gemeente maar 4.142 euro duurder dan in een plattelandsgemeente. Waarschijnlijk liggen de mediaanprijzen in de centrumsteden lager omdat de wooneenheden er kleiner zijn dan in de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten.

De stijging van de mediaanprijzen voor appartementen blijft in elk van de 3 types van gebieden beperkter dan bij de huizen. Tussen 2012 en 2014 was de gemiddelde stijging 1,80%, terwijl de mediaanprijs van appartementen tussen 2020 en 2022 steeg met 15,69%.

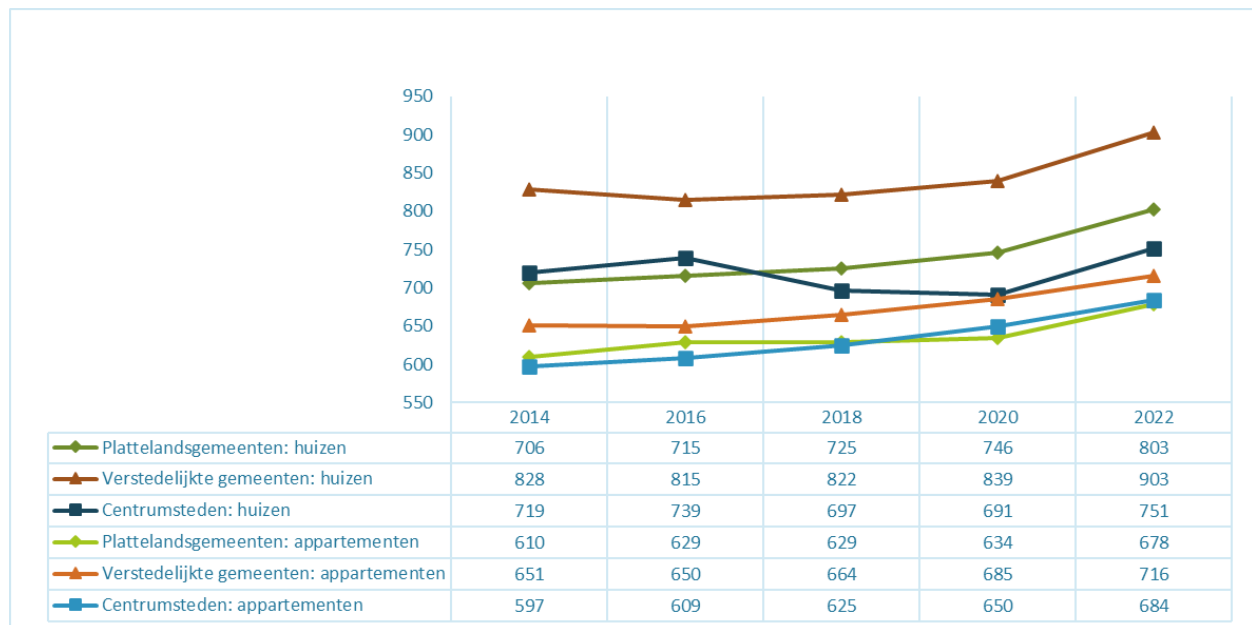
- 16,5% in de plattelandsgemeenten
- 15,69% in de verstedelijkte gemeenten
- 13,73% in de centrumsteden.

In 2014 was er nog een lichte daling van de open bebouwing in de plattelandsgemeenten. In 2016 daalde de mediaanprijs van halfopen en gesloten bebouwing in de centrumsteden. Voor de halfopen en gesloten bebouwing stegen de mediaanprijzen het sterkst in de verstedelijkte gemeenten: met 45,09% tussen 2012 en 2022. In de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten lag de stijging rond de 40%. Voor de open bebouwing steeg de mediaanprijs het sterkst in de centrumsteden met 44,32% tussen 2012 en 2022 en opnieuw met ongeveer 40% in de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten. De duurste woningen zijn de open bebouwingen in de verstedelijkte gemeenten. De prijzen in de plattelandsgemeenten en de centrumsteden zijn vergelijkbaar voor elk type van woning.

5.3.4.2 Huurprijzen op de private markt

De mediaanhuurprijs wordt weergegeven per type van vastgoed: appartementen of huizen. Dat verschil wordt ook door de verhuurder aangegeven wanneer die een goed registreert in MyRent. De data worden daarin geklasseerd per jaar op basis van de datum waarop het huurcontract ondertekend werd. MyRent geeft een goede weerslag van de private huurmarkt. De mediaanprijs is een geschikte indicator voor de actuele situatie op de huurmarkt voor mensen die een woning beginnen te huren. Hij geeft niet weer wat huidige huurders daadwerkelijk betalen⁵².

Figuur 68: Evolutie van de mediaanhuurprijs volgens type vastgoed – eigen verwerking op basis van data van de FOD Financiën.

Figuur 68 toont aan dat de mediaanhuurprijzen gestaag stegen tussen 2014 en 2022. In de centrumsteden was er een lichte daling in de huurprijzen voor huizen, terwijl de prijzen voor appartementen er voornamelijk stijgen. De stijging in prijzen tussen 2014 en 2022 was het grootst voor huizen in de plattelandsgemeenten:

- 14% in de plattelandsgemeenten
- 9% in de verstedelijkte gemeenten
- 4,5% in de centrumsteden.

⁵² Sommige huurcontracten zijn inclusief de bijkomende woonlasten (water, elektriciteit, onderhoud gemeenschappelijke delen). Die opsplitsing kon niet gemaakt worden, waardoor een kleine overschatting van de naakte huurprijs mogelijk is.

De stijging van de huurprijzen van appartementen tekende zich het sterkste af in de centrumsteden:

- 11% in de plattelandsgemeenten
- 10% in de verstedelijkte gemeenten
- 14,5% in de centrumsteden.

5.3.5 Sociale woningen

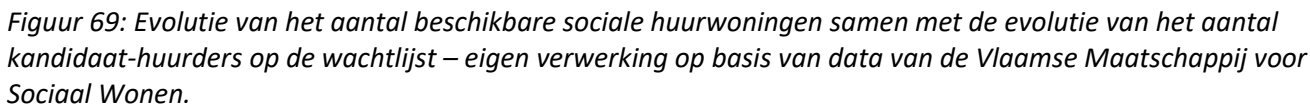
De sociale woningen in Vlaanderen worden verhuurd door:

- sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's) die vooral zelf woningen bouwen en kopen
- sociale verhuurkantoren (SVK's) die woningen huren en onderverhuren.

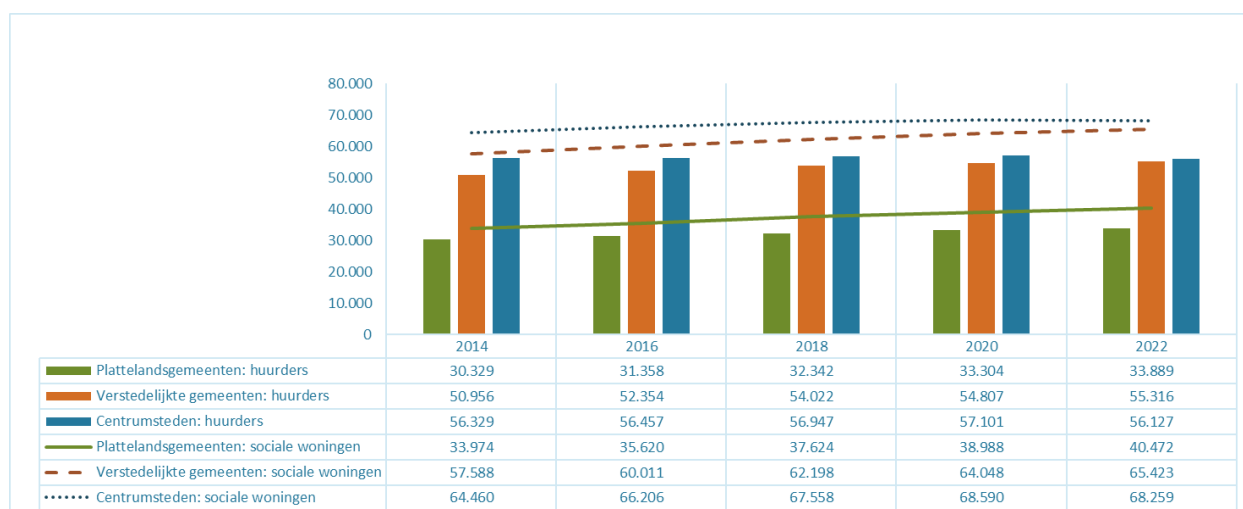
Het Vlaams Woningfonds en de gemeenten zijn ook eigenaars van sociale huurwoningen.

In Figuur 69 valt op dat er weinig sociale woningen zijn in de plattelandsgemeenten in vergelijking met de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden. In 2022 waren er zo'n 25.000 sociale woningen minder in de plattelandsgemeenten dan in de verstedelijkte gemeenten. Er is wel een grote stijging te zien tussen 2014 en 2022. In 8 jaar tijd kwamen er in de plattelandsgemeenten 19% sociale woningen bij. In de verstedelijkte gemeenten was dat 14% en in de centrumsteden maar 6%. Bij de centrumsteden valt op dat er minder sociale woningen waren in 2022 dan in 2020. Dat wijst erop dat er grote wooncomplexen zijn afgebroken en nieuwe sociale woningen gebouwd zijn op hetzelfde terrein. De plattelandsgemeenten engageren zich om het bindend sociaal objectief (BSO) te behalen⁵³ en 3.862 woningen bij te bouwen, een stijging met 32,5%. De verstedelijkte gemeenten bouwen 4.382 woningen bij of 33,2%.

⁵³ Het bindend sociaal objectief (BSO) geeft het aantal woningen weer dat op het grondgebied van een gemeente gerealiseerd moet worden uiterlijk 31 december 2025. In de Vlaamse Wooncodex is het BSO geïntegreerd en die legt vast dat er een uitbreiding moet komen van 50.000 huurwoningen. Tweejaarlijkse wordt het objectief bijgesteld in een 'Voortgangstoets'. Dat BSO werd ontwikkeld om het socialewoningaanbod versneld uit te breiden en geografisch te verspreiden. De nulmeting gebeurde op 31-12-2007 en hield rekening met het aantal huishoudens in die gemeenten op 01-01-2008. Voor de nulmeting werden de sociale huurwoningen van de SHM's en de SVK's in rekening gebracht. Gemeenten die al 9% sociale huurwoningen hebben, kregen geen BSO opgelegd. Het BSO is dus het aantal opgelegde sociale huurwoningen dat een gemeente bijkomend dient te realiseren tussen 2009 en 2025. Bij de netto toename gerealiseerd sociaal huuraanbod wordt gekeken naar het verschil tussen het totaal reeds gerealiseerde sociale huuraanbod op 31-12-2022 en de nulmeting.

- 90% in de plattelandsgemeenten
- 75% in de verstedelijkte gemeenten
- 65% in de centrumsteden.

Figuur 70: Aantal huurders van een sociale woning ten opzichte van het aantal sociale woningen – eigen verwerking op basis van data van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen.

Er is dubbel zoveel vraag naar sociale woningen in de centrumsteden als in de plattelandsgemeenten (Figuur 70). Het verschil tussen het aantal kandidaat-huurders en het aantal sociale woningen is beperkt in elk van de 3 types van gebieden. Er zijn overal meer sociale woningen beschikbaar dan er huurders zijn. Dat heeft vermoedelijk te maken met de slechte woonkwaliteit of zelfs onbewoonbaarheid van de woningen.

Het aantal sociale woningen dat niet in gebruik is, bedraagt:

- 6.583 in de plattelandsgemeenten
- 10.107 in de verstedelijkte gemeenten
- 12.132 in de centrumsteden.

De uitdagingen van het aanbod van sociale woningen zijn dezelfde voor elk van de 3 types van gebieden, maar komen het sterkst naar voren in de centrumsteden.

5.4 MOBILITEIT

Transportinfrastructuur is de 2de grootste landgebruiker in het totale ruimtebeslag in 2022. Dit hoofdstuk gaat alleen in op de personenmobiliteit. Er zijn 2 grote uitdagingen voor de plattelandsgemeenten:

- **Basisbereikbaarheid:** door de hervormingen in het openbaar vervoer van januari 2024 zijn er veel minder haltes op het platteland en is het aanbod beperkter. Dat heeft gevolgen voor het verplaatsingsgedrag en de vervoerskeuze van de inwoners van de plattelandsgemeenten. Deelmobiliteit is een deel van de oplossing, maar op het platteland zijn er niet veel deelsystemen.
- **Verduurzaming:** elektrische wagens en meer verplaatsingen met de fiets leiden tot een duurzamere mobiliteit.

5.4.1 Bereikbaarheid en nabijheid

We gebruiken de Synthesekaart Knooppuntwaarde en het voorzieningenniveau van 2019⁵⁴ om een zicht te krijgen op de algemene bereikbaarheid en nabijheid. De synthesekaart geeft een totale score van knooppuntwaarde⁵⁵: een inschatting van het mobiliteitsaanbod waarmee mensen zich van de ene kern naar de andere kunnen verplaatsen. Ze toont ook het voorzieningenniveau per hectare. Op basis daarvan valt een locatie in 1 van 4 kwadranten:

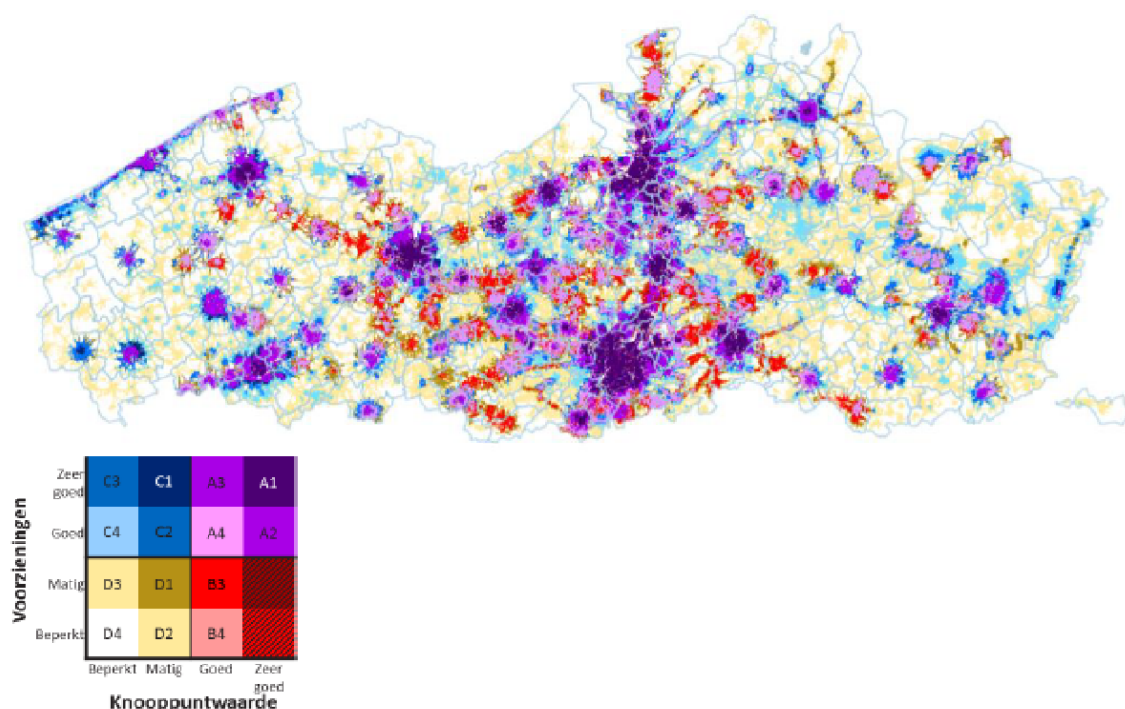
- kwadrant A (paarstinten): locaties die goed voorzien zijn van collectief vervoer en een hoog voorzieningenniveau hebben
- kwadrant B (roodtinten): locaties die onder de verwachtingen scoren met hun voorzieningenniveau
- kwadrant C (blauwtinten): locaties waar het aanbod van collectief vervoer beperkt is
- kwadrant D (geelbruintinten): locaties die voor beide kenmerken beperkt scoren.

Uit de indeling in kwadranten wordt duidelijk waar er nog een groot potentieel is om het voorzieningenniveau en de knooppuntwaarde verder te ontwikkelen. De indeling houdt er geen rekening mee of er genoeg ruimte is om die ontwikkelingen inderdaad te stimuleren.

⁵⁴ Poelmans, L., Verachter, E., Crols, T., Uljee, I. (2021a). Ontwikkelingskansen op basis van knooppuntwaarde en voorzieningenniveau, toestand 2019. Technische fiches, uitgevoerd in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving.

⁵⁵ De knooppuntwaarde wordt onder meer bepaald door de bediening van een knooppunt door het collectief vervoer, de frequentie van het vervoersaanbod, de vervoerscapaciteit, de aansluitings- en (multimodale) overstapmogelijkheden en aansluiting op fiets- en wandelnetwerken. Hoe makkelijker en directer iemand zich vanuit de kern naar andere kernen kan verplaatsen, hoe hoger de knooppuntwaarde. Die knooppuntwaarde is dus een plek van 1 ha berekend op basis van 5 deelindicatoren uit SNAMUTS en 1 extra indicator voor de dichtheid aan trage infrastructuur voor ieder knooppunt in Vlaanderen: *closeness centrality*: nabijheidscentraliteit; *degree centrality*: graadcentraliteit; *contour catchment*: contourgebied; *nodal betweenness centrality*: spilcentraliteit van het knooppunt; *nodal connectivity*: connectiviteit van het knooppunt; *slow traffic infrastructure density*: dichtheid van de verkeersinfrastructuur voor voetgangers en fietsers. (Bron: Verachter, E., Mayeres, I., Poelmans, L., Van der Meulen, M., Vanhulsel, M. en Engelen, G. (2016). Ontwikkelingskansen op basis van knooppuntwaarde en nabijheid voorzieningen, eindrapport. Studie uitgevoerd in opdracht van Ruimte Vlaanderen.)

Figuur 71: Totale score voor de knooppuntwaarde en het voorzieningenniveau in 2019 – VITO.

Op Figuur 71 is duidelijk te zien dat de knooppuntwaarde en het voorzieningenniveau beperkt zijn in de plattelandsgemeenten⁵⁶. De scores zijn vooral laag (kwadrant D) in:

- het noorden van Antwerpen
- grote delen van de Westhoek
- delen van het oosten en zuiden van Limburg
- delen van het Hageland tussen Leuven, Diest en Tienen.

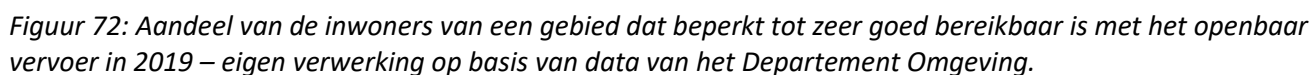
De indeling in kwadranten maakt het mogelijk om percentages te berekenen van het aantal inwoners in dat kwadrant. Voor de plattelandsgemeenten is die verdeling:

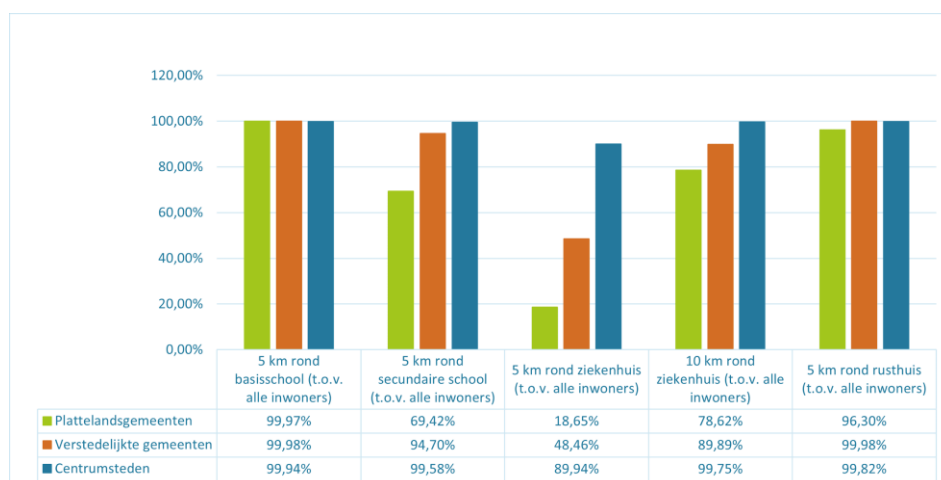
- 54% in een gebied met een beperkte bereikbaarheid
- 19% in een gebied met een matige bereikbaarheid
- 27% in een gebied met een goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer.

⁵⁶ Anders dan in de 'toestand 2015' die het resultaat was van de originele studie, houden we voor de selectie van bushaltes de volgende assumpties aan: enkel bushaltes waar lijnen met minstens een 30+/-5 minuten frequentie 2 dezelfde haltes na mekaar rijden tijdens daluren (dinsdag/donderdag tussen 13 u en 15 u) worden in rekening gebracht. Alle lijnen die de bushaltes aandoen (ook degene die met bv. een uur frequentie) worden meegenomen in de berekening van de indicatoren. Eerst wordt de knooppuntwaarde van de individuele knooppunten berekend via een al dan niet gewogen aggregatie van een aantal deelindicatoren die in de gespecialiseerde literatuur omschreven staan. Nadien gebeurt de uitstraling van de knooppuntwaarde naar elke ha-rastercel in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest via afstandsvervalfuncties, die weergeven hoe de knooppuntwaarde afneemt naarmate de reistijd tot het knooppunt toeneemt.

- 22% beperkt
- 17% matig
- 53% goed bereikbaar.

- 42% zeer goed
- 47% goed
- 10% matig tot beperkt.

Figuur 73: Aandeel van de inwoners van een gebied dat in een bepaalde straal woont van voorzieningen in 2021 – eigen verwerking op basis van data van Statbel.

Alle inwoners in Vlaanderen wonen in een straal van 5 tot 10 kilometer van een basisschool. Voor de secundaire scholen is dat anders. De meeste inwoners van de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden wonen in de buurt van een secundaire school. In de plattelandsgemeenten woont 69,42% in een straal van 5 kilometer van een secundaire school en 98,25% in een straal van 10 kilometer. Het gevolg is dat er vervoer met de auto, bus of fiets nodig is om jongeren naar hun secundaire school te laten gaan.

Ziekenhuizen liggen vooral in de centrumsteden. 89,89% van de inwoners binnen de verstedelijkte gemeenten woont in een straal van 10 kilometer van een ziekenhuis en 48,46% binnen een straal van 5 kilometer. Voor de meeste inwoners van de plattelandsgemeenten ligt het dichtstbijzijnde ziekenhuis verder weg. 18,65% woont binnen een straal van 5 kilometer van een ziekenhuis en 78,62% binnen een straal van 10 kilometer. Bijna alle inwoners wonen wel in de buurt van een rusthuis.

Vlaanderen heeft een polycentrisch stedelijk systeem dat voorzieningen indeelt in 3 types:

- **Basisvoorzieningen** zijn nodig om het dagelijkse leven te organiseren en deel te nemen in de maatschappij zoals een kleuter- en basisschool, kinderopvang, huisarts, apotheek, voedingswinkels, postpunt en (publieke) ontmoetingsruimte binnen en buiten.
- **Regionale voorzieningen** hebben een ruim verzorgingsgebied dat verschillende kernen in de regio bedient zoals middelbare scholen, een woonzorgcentrum, een algemeen ziekenhuis, gerechtelijke diensten, een winkelcentrum, een cultureel centrum en kantoren. Een samenhangende regio biedt een compleet pakket van regionale voorzieningen aan.
- **Metropolitaanse voorzieningen** hebben een ruim bereik en het potentieel om zich internationaal te onderscheiden zoals kennisinstellingen, grote culturele instellingen, toeristische attracties die toegankelijk zijn voor ondernemers, kenniswerkers, studenten, bezoekers en burgers uit Vlaanderen en daarbuiten.

5.4.2 Vervoerskeuze

	Andere (%)	Auto (%)	Openbaar vervoer (%)	Fiets (%)	Te voet (%)
■ Plattelandsgemeenten: 2020	3	71	13	13	1
■ Plattelandsgemeenten: 2023	2	70	12	14	1
■ Verstedelijkte gemeenten: 2020	3	63	16	17	2
■ Verstedelijkte gemeenten: 2023	2	62	15	19	2
■ Centrumsteden: 2020	2	51	17	25	3
■ Centrumsteden: 2023	2	49	17	28	4

Figuur 74: Procentueel aandeel van het meestgebruikte vervoersmiddel naar school of naar het werk in 2020 en 2023 met een betrouwbaarheidsmarge van 95% – eigen verwerking op basis van data uit de Gemeente-Stadsmonitor van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

	Autobestuurder (%)	Autopassagier (%)	Bus/tram/metro (%)	Fiets (%)	Gemotoriseerd (%)	Te voet (%)
■ Plattelandsgemeenten	76	41	10	40	3	50
■ Verstedelijkte gemeenten	71	39	14	42	3	53
■ Centrumsteden	57	32	18	53	2	62

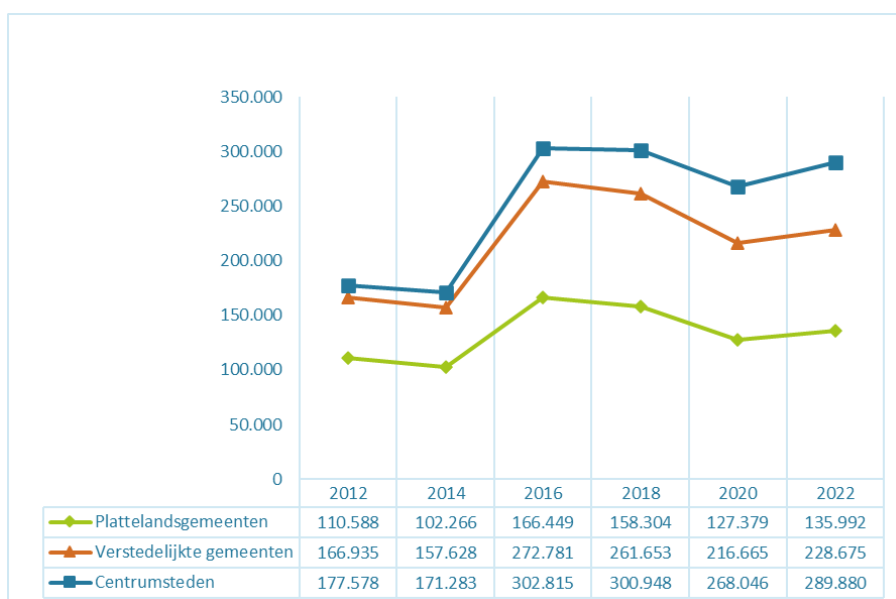
De Gemeente-Stadsmonitor 2023 vroeg ook naar het vervoersmiddel dat mensen gebruiken in hun vrije tijd, dus de tijd die losstaat van werk, school, huishoudelijke taken, zorg voor kinderen en/of ouderen en nachtrust. Ook in hun vrije tijd gaven de meeste mensen aan de auto te gebruiken. In de plattelandsgemeenten ging het in 2023 over tussen 74% en 78% van de inwoners. Het valt op dat het aandeel verplaatsingen te voet en met de fiets hoger ligt in deze categorie, waarschijnlijk omdat mensen dichterbij huis blijven voor hun vrijetijdsactiviteiten.

- 33.104 meer auto's in de plattelandsgemeenten
- 45.639 meer auto's in de verstedelijkte gemeenten
- 8.589 meer auto's in de centrumsteden.

- 1,24 auto's per huishouden in de plattelandsgemeenten
- 1,22 auto's per huishouden in de verstedelijkte gemeenten
- 0,87 auto's per huishouden in de centrumsteden.

De afwezigheid van een fijnmazig systeem van openbaar vervoer leidt ertoe dat het minder gebruikt wordt. Als indicator voor het gebruik van het aanbod van De Lijn nemen we de evolutie in het aantal abonnementen (Figuur 77).

Figuur 77: Evolutie van het aantal abonnementen van de vervoersmaatschappij De Lijn – eigen verwerking op basis van data van de Vlaamse Vervoersmaatschappij De Lijn.

De indicator van De Lijn-abonnementen telt een aantal systemen niet mee, zoals de gecombineerde abonnementen van De Lijn en NMBS en het derdebetalerssysteem DBS 4. Dat laatste systeem biedt een bepaalde leeftijdsgroep een gratis netabonnement aan via de gemeente. Het aantal abonnementen in figuur 77 is dus waarschijnlijk te laag ingeschat.

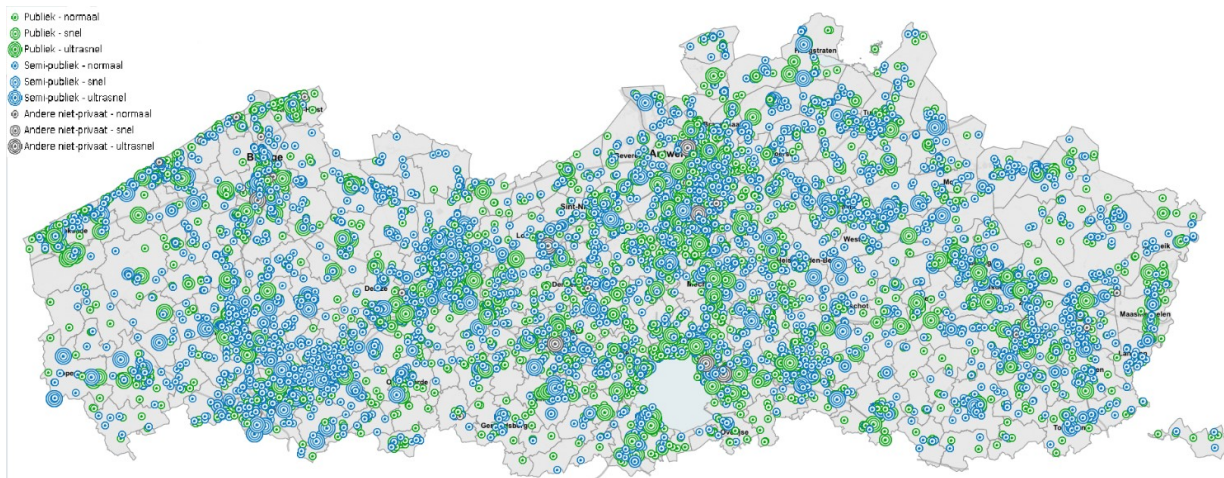
Tussen 2014 en 2016 steeg het aantal abonnementen sterk in elk van de 3 types van gebieden. Dat ligt aan het succes van de 65+-abonnementen. Tot augustus 2015 konden senioren gratis met De Lijn rijden. Vanaf september 2015 kostte een abonnement 50 euro. Het aantal abonnementen steeg met:

- 63% in de plattelandsgemeenten
- 73% in de verstedelijke gemeenten
- 77% in de centrumsteden.

Van 2016 tot en met 2020 daalde het aantal abonnementen in elk van de 3 types van gebieden. Dat heeft er vermoedelijk mee te maken dat de prijs van een abonnement met gemiddeld 21% steeg tussen 2018 en 2020. Volgens data van het Departement Mobiliteit en Openbare Werken waren er in het coronajaar 2020 40% minder reizigers.

Over het algemeen was er een stijging in het aantal abonnementen tussen 2012 en 2022:

- 23% in de plattelandsgemeenten
- 37% in de verstedelijke gemeenten
- 63% in de centrumsteden.

Figuur 79: Overzicht van (semi)publiek toegankelijke laadpunten op 31 januari 2024 – Departement Mobiliteit en Openbare Werken.

De hoogste dichtheid van laadpunten bevindt zich in de centrumsteden en de verstedelijkte gemeenten. De meeste laadpunten staan in woongebieden, op industrieterreinen, in gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut, en in de buurt van treinstations. 70% van de laadpalen ligt op 200 meter afstand van een bushalte. Het aanbod bij de Vlaamse treinstations is beperkter.

Het is duidelijk dat er een ruimer aanbod van elektrische laadpunten is op plekken met een hoge knooppuntwaarde, en dus een beperkter aanbod in de plattelandsgemeenten.

5.4.3.2 Deelmobiliteit

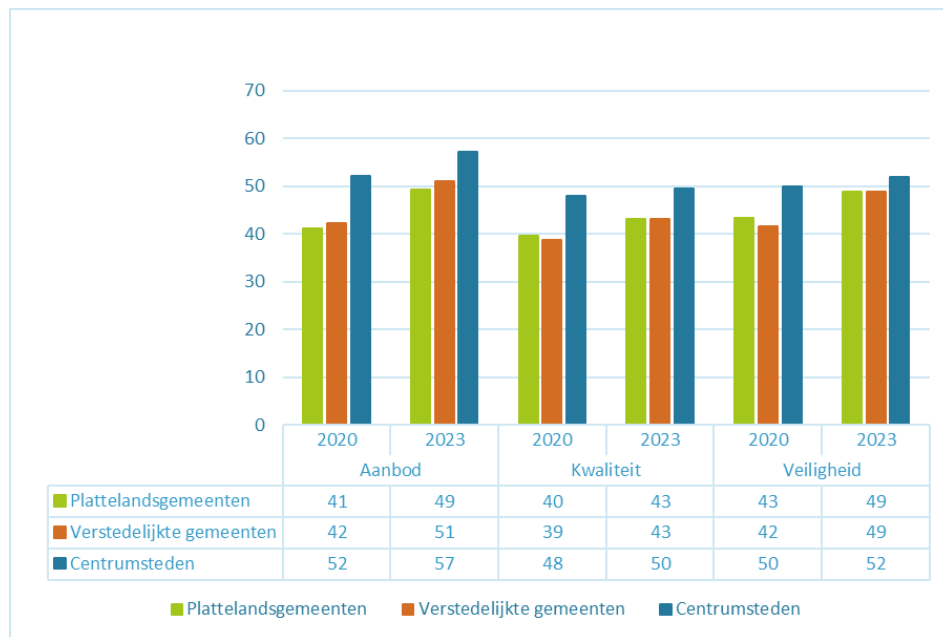
Een andere oplossing om de mobiliteitsstromen in Vlaanderen duurzamer te maken, is door deelauto's te stimuleren. In deelsystemen bezitten mensen niet meer zelf een auto, maar delen ze een auto met anderen. Daardoor moeten er minder nieuwe wagens geproduceerd worden en is er ook een positief ruimtelijk effect: minder nood aan parkeerplaatsen, legere straten en minder ruimtebeslag. Het wordt misschien zelfs mogelijk om transportinfrastructuur te transformeren voor ander gebruik.

Het aanbod van de autodeelsystemen groeit sterk in Vlaanderen. Toch blijft het fenomeen vooral beperkt tot de steden. Vooral in Oost-Vlaanderen zijn er een aantal plattelandsgemeenten met locaties voor autodelen. Het lagere aanbod is waarschijnlijk te verklaren door een lagere vraag en een kleiner aantal inwoners per oppervlakte. De autoafhankelijkheid op het platteland is groot en de parkeerdruk is er minder voelbaar. Meer dan de helft van de locaties voor autodelen ligt in het kwadrant met knooppuntwaarde A1. De bereikbaarheid en het voorzieningenniveau is op die plekken dus hoog. Autodelen.net geeft cijfers over het aantal deelauto's:

- 195 deelauto's in de plattelandsgemeenten, ofwel 6,17%
- 464 in de verstedelijkte gemeenten, ofwel 14,67%
- 2.503 in de centrumsteden, ofwel 79,16%.

5.4.3.3 Goede fietsinfrastructuur

Een 3de manier om de mobiliteit in Vlaanderen te verduurzamen is door fietsgebruik te stimuleren. Om dat te doen, moet er een goed aanbod van fietswegen zijn waar het comfortabel en veilig fietsen is. De Gemeente-Stadsmonitor van 2020 en 2023 vroeg mensen naar het aanbod, de kwaliteit en de veiligheid van de fietsinfrastructuur.

Figuur 80: Bevraging over het aanbod, de kwaliteit en de veiligheid van de fietspaden in 2020 en de fietsinfrastructuur in 2023 – eigen verwerking op basis van data van de Gemeente-Stadsmonitor van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

Tussen 2020 en 2023 nam het aantal bevrageden toe dat tevreden was over het aanbod van fietsinfrastructuur in hun gemeente of buurt. Toch bleef het aanbod eerder laag in 2023. Van de inwoners van de plattelandsgemeenten vond 47% tot 61% dat er genoeg fietsinfrastructuur was. In de centrumsteden lag dat percentage tussen de 49% en 53%. In de verstedelijkte gemeenten waren de inwoners tevredener: tussen de 55% en 59% vond dat er genoeg aanbod was.

De respons over de kwaliteit van de fietsinfrastructuur was nog minder positief. In de plattelandsgemeenten vond tussen de 41% en 45% van de respondenten dat de fietsinfrastructuur van goede kwaliteit was. In de steden was dat aandeel ongeveer hetzelfde. De inwoners van de verstedelijkte gemeenten waren opnieuw tevredener: tussen de 48% en 52% vond de fietsinfrastructuur van goede kwaliteit. De tevredenheid steeg voor elk van de 3 types van gebieden tussen 2020 en 2023.

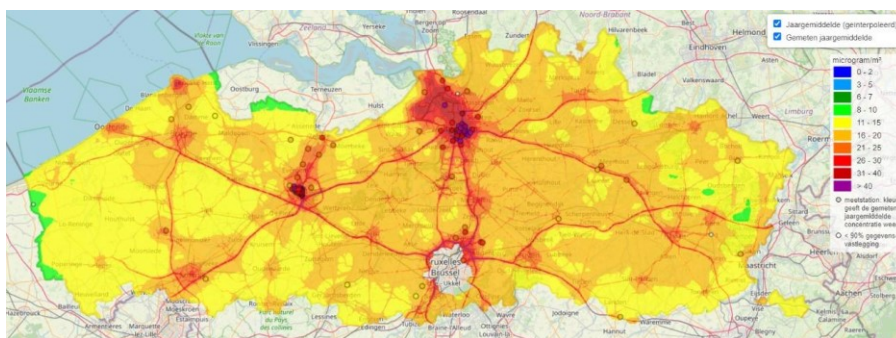
Ook over de veiligheid is er maar een kleine procentuele stijging in tevredenheid in elk van de 3 types van gebieden. In de plattelandsgemeenten en de centrumsteden was tussen de 47% en 51% van de respondenten tevreden over de veiligheid van de fietsinfrastructuur.

Samen bekeken was ongeveer de helft van de inwoners tevreden over het aanbod, de kwaliteit en de veiligheid van de fietsinfrastructuur in hun gemeente of buurt. Op basis van die cijfers is er nog veel ruimte voor verbetering.

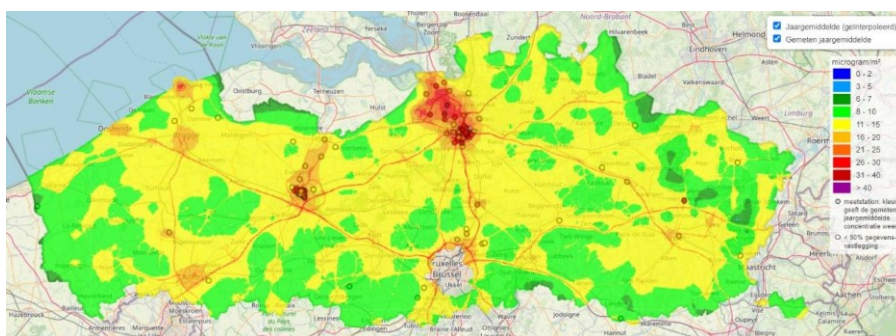
5.4.3.4 Effecten van duurzame mobiliteit

Duurzamere mobiliteit betekent betere luchtkwaliteit. De aanwezigheid van stikstofdioxide (NO₂)⁵⁷ daalde tussen 2017 en 2022. Figuur 81 en Figuur 82 tonen ook dat de luchtkwaliteit in de plattelandsgemeenten beter is dan in de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden. Toch blijft de luchtkwaliteit over het algemeen slecht. Maar 34% van de inwoners van de plattelandsgemeenten en 5% van de inwoners van de verstedelijkte gemeenten woont in een gebied dat voldoet aan de jaaradvieswaarde van de Wereldgezondheidsorganisatie. Die waarde bedraagt minder dan 10 microgram NO₂ per kubieke meter.

De Wereldgezondheidsorganisatie adviseert ook om te streven naar maximaal 3 dagen per jaar blootstelling aan meer dan 25 microgram per kubieke meter. Voor bijna de hele Vlaamse bevolking (96%) halen we dat streefdoel niet.

Figuur 81: Jaargemiddelde NO₂-concentratie in 2017 – Vlaamse Milieumaatschappij.

Figuur 82: Jaargemiddelde NO₂-concentratie in 2022 – Vlaamse Milieumaatschappij.

⁵⁷ Stikstofdioxide ontstaat bij verbrandingsprocessen op hoge temperaturen, waarbij de hoogste concentraties gelinkt zijn aan wegverkeer. De stof kan leiden tot irritatie van de luchtwegen en astma. (Bron: Vlaamse Milieumaatschappij)

Op Figuur 82 is wel te zien dat er verschillen zijn binnen Vlaanderen. Bepaalde delen van het platteland hebben de beste luchtkwaliteit op basis van de NO₂-concentratie: de gemeenten bij de Waalse grens en in de Westhoek, het Pajottenland, het Hageland en het noorden van de Kempen. Hoe dichterbij de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden, hoe slechter de luchtkwaliteit.

5.5 SAMENVATTING

De vervlechting tussen het platteland en verstedelijkt en stedelijk gebied is groot in Vlaanderen. Steeds meer gemeenten worden stedelijker en voldoen niet meer aan de criteria die zijn afgebakend voor het 'platteland'. Dat valt vooral op bij de indicator van de inwonersdichtheid.

De bebouwingsgraad en het ruimtebeslag hebben in dat opzicht minder impact op de plattelandsgemeenten. Het ruimtebeslag neemt in recente jaren zelfs een beetje af met -1,2% in de plattelandsgemeenten en -0,64% in de verstedelijkte gemeenten. Tegelijk blijft de verharding toenemen, vooral in de plattelandsgemeenten. In 9 jaar tijd is er 5.723 hectare extra verhard in de plattelandsgemeenten.

De plattelandsgemeenten bestonden in 2022 voor 585.680 hectare uit open ruimte. Dat is 7.988 hectare minder dan in 2013. De druk op de open ruimte neemt toe. Dat heeft vooral te maken met onze manier van wonen en met de groei van de transportinfrastructuur en de industriegebieden. Het Ruimterapport 2021 toont aan dat er steeds meer grond een woonfunctie krijgt. De kernen en dorpen breiden uit in oppervlakte, maar zijn minder dichtbevolkt dan een aantal jaar geleden. Op basis van de SORG's neemt het ruimtebeslag toe in de vorm van versnippering. Tussen 2013 en 2019 kwam er in heel Vlaanderen 22% meer snippers bij. In de plattelandsgemeenten gaat dat vooral ten koste van bossen en grasland, al dan niet in landbouwgebruik.

De versnippering neemt toe en de open ruimte neemt af. Dat komt door een aantal trends, waaronder vertuining, verpaarding, verblijfsrecreatie, hernieuwbare energie en economische activiteiten. Steeds meer landbouwgrond wordt gebruikt voor door activiteiten die niet rechtstreeks met landbouw te maken hebben. De verpaarding nam bijvoorbeeld toe met 250% tussen 2010 en 2023. 85% van de paardenweiden ligt in gebied met een landbouwbestemming.

In elk van de 3 gebieden zijn woningen en tuinen de grootste ruimtegebruikers. In de plattelandsgemeenten voelen inwoners de 'baksteen in de maag': 76% is er eigenaar van de eigen woning. Op het platteland wonen mensen vooral in open bebouwing, maar het aandeel appartementen steeg er in 10 jaar tijd met 89%. Die stijging bedroeg wel 106% in de verstedelijkte gemeenten.

In 2022 werden er in de plattelandsgemeenten dubbel zoveel vergunningen uitgereikt voor nieuwbouwwoningen als in 2017. Het gaat vooral om appartementsgebouwen en de vervanging van bestaande gebouwen door nieuwe op dezelfde grond (vervangbouw). Het platteland is op dat vlak de sterkste stijger.

Het valt op dat de woningprijzen op het platteland en in de verstedelijkte gemeenten (veel) hoger liggen dan in de centrumsteden. Dat geldt zowel voor de verkoopprijzen als op de huurmarkt en voor elk type vastgoed. Voor een deel van de bevolking zijn de prijzen niet meer betaalbaar. In de plattelandsgemeenten steeg het aantal kandidaat-huurders van sociale woningen met 90% tussen 2014 en 2022. Toch blijft het aantal kandidaten voor een sociale woning beperkt ten opzichte van de verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden.

De tweede grootste ruimtegebruiker is de transportinfrastructuur. Mobiliteit is een uitdaging op het platteland: het is moeilijk om basisbereikbaarheid te garanderen. De plattelandsgemeenten scoren laag op het vlak van knooppuntwaarde en voorzieningenniveau. Meer dan de helft van de inwoners van de

De vervoerskeuze van de inwoners van de plattelandsgemeenten hangt samen met die beperkte bereikbaarheid en de nabijheid van voorzieningen. In 2022 waren er 8 keer meer auto's dan abonnementen voor het openbaar vervoer. Dat leidt tot files en heeft gevolgen voor de ruimtelijke ordening en het milieu. De Vlaamse overheid stimuleert duurzame mobiliteit, maar de plattelandsgemeenten hinken achterop. Op het platteland zijn er weinig laadpunten voor elektrische auto's, zijn er weinig systemen voor deelmobiliteit en is er weinig comfortabele en veilige fietsinfrastructuur. Toch is er al een impact zichtbaar van duurzame ingrepen in Vlaanderen. De hoeveelheid stikstofdioxide in de lucht is sterk verbeterd, vooral in de plattelandsgemeenten bij de landsgrenzen en de Waalse grens.

6 LOKALE BESTUREN

6.1 SITUERING

Om een antwoord te bieden op complexe maatschappelijke uitdagingen, is een sterk bestuur nodig. Met een gedeelde visie en onderlinge samenwerking kunnen de verschillende bestuursniveaus samen hun doelstellingen waarmaken en resultaten boeken. Het moet duidelijk zijn welke rol elk bestuursniveau speelt en wat de verwachtingen en verantwoordelijkheden daarbij zijn. Elk bestuursniveau moet ook beschikken over de middelen en de capaciteit om zijn opdracht te vervullen.

Dit hoofdstuk spitst zich toe op de bestuurskracht van de plattelandsgemeenten. Die is niet wezenlijk anders dan die van de andere types van gebieden, maar de problematiek uit zich wel duidelijk scherper op het platteland. Het spanningsveld tussen capaciteit en opdracht is groter in de plattelandsgemeenten. Dat komt door een aantal typische kenmerken van die gemeenten: een lager kadastraal inkomen en minder economische activiteit om inkomsten uit te putten. De fiscale draagkracht ligt er daarom lager.

Door de open ruimte en de lage bevolkingsdichtheid vragen sommige taken een bovengemiddelde inspanning op het platteland, zoals:

- onderhoud van kilometerslange (landbouw)wegen
- bermbeheer
- investeringen in riolering.

Veel plattelandsgemeenten hebben niet de optie om het draagvlak te vergroten door meer gezinnen of bedrijven aan te trekken. Dat staat bovendien haaks op de ambitie van de Vlaamse overheid om tegen 2040 geen open ruimte meer aan te snijden. Voor heel wat gemeenten is het dus moeilijk om zelf extra middelen aan te trekken om hun uitdagingen aan te pakken.

Een ander belangrijk aspect van bestuurskracht is personeel. Veel plattelandsgemeenten hebben het moeilijk om gespecialiseerde mensen aan te trekken. Bovendien is die gespecialiseerde kennis wel noodzakelijk, maar niet elke dag nodig. Dat probleem is niet eenvoudig op te lossen met extra middelen. Er is dus meer aan de hand dan alleen een financiële kwestie⁵⁸.

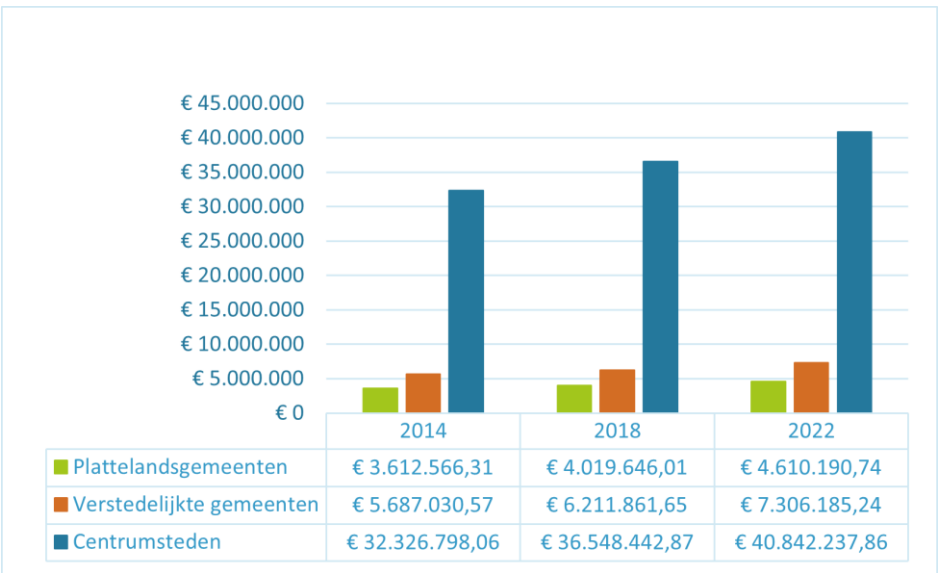
⁵⁸ Interbestuurlijke Plattelandsoverleg, (2012). IPO-advies Bestuurskracht van landelijke gemeenten.
Van Dooren, W.; Voets, J. (2011). Rapport 'Begeleiding opstart plattelandsfonds vanuit bestuurskundige expertise.

6.2 GEMEENTEFINANCIERING

6.2.1 Fiscale draagkracht

De inkomsten uit belastingen zijn een belangrijke bron van financiering voor de lokale besturen. Ze kunnen bepaalde aanvullende belastingen heffen. De meest bekende zijn de aanvullende belasting op de personenbelasting (APB) en de opcentiemen op de onroerende voorheffing (OOV). Die zijn samen goed voor 4/5 van de fiscale opbrengsten van de gemeenten⁵⁹.

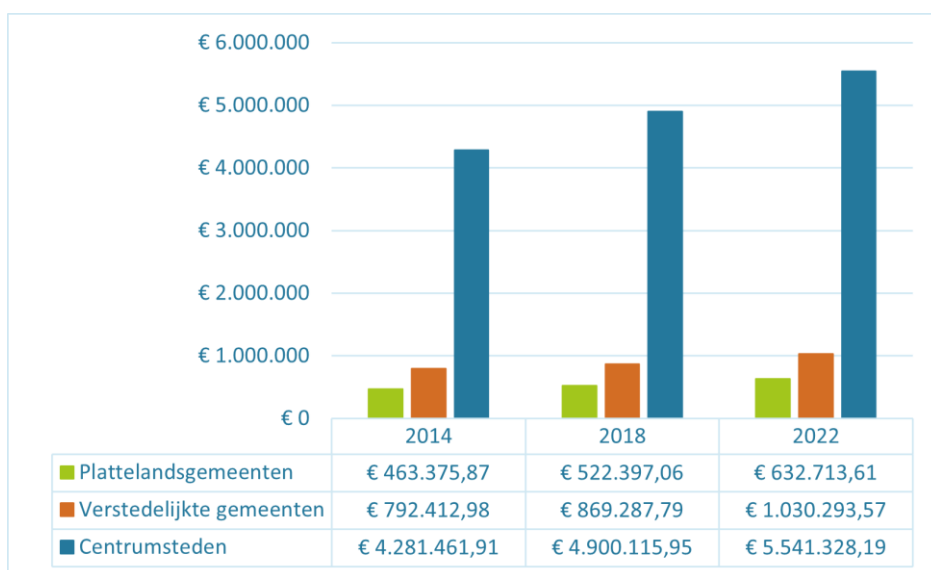
Heel wat plattelandsgemeenten kampen met een lage fiscale draagkracht en kunnen bovendien geen extra inkomsten verwerven door eigen fiscaliteit. Dat heeft verschillende redenen. De opbrengst van 1% APB en 100 OOV ligt in veel gemeenten laag. Extra belastingen zouden dus niet veel meer geld in het laatje brengen (figuren 83 en 84).

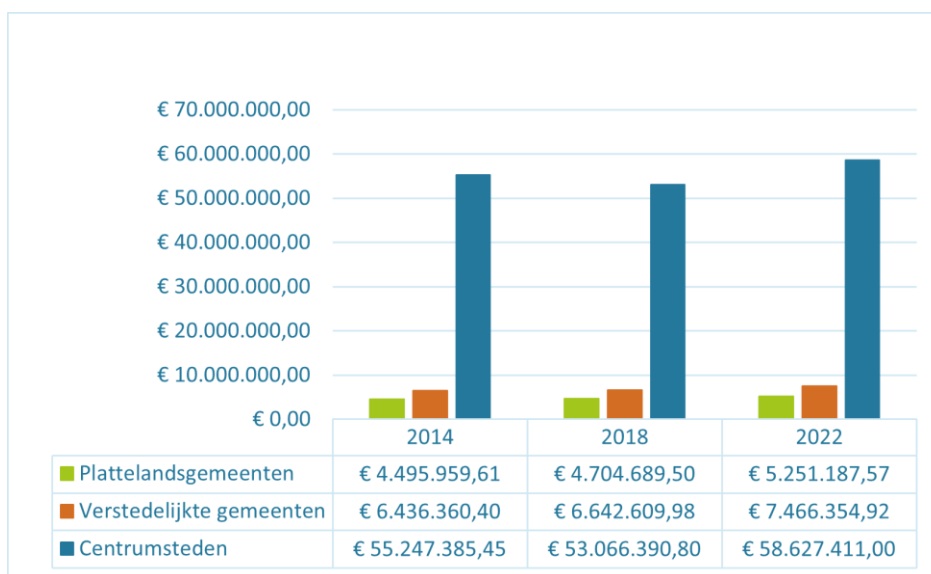
Figuur 83: Gemiddelde ontvangsten uit aanvullende personenbelasting – Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

Figuur 83 toont dat de gemiddelde ontvangsten uit APB voor een plattelandsgemeente ongeveer 1/10 bedragen van die in een centrumstad. Dat is te verklaren doordat de ontvangsten samenhangen met het aantal inwoners.

⁵⁹ Agentschap Binnenlands Bestuur. (z.d.). Opcentiemen en aanvullende lokale belastingen. Geraadpleegd op 8 februari 2024, van <https://www.vlaanderen.be/lokaal-bestuur/opcentiemen-en-aanvullende-lokale-belastingen>

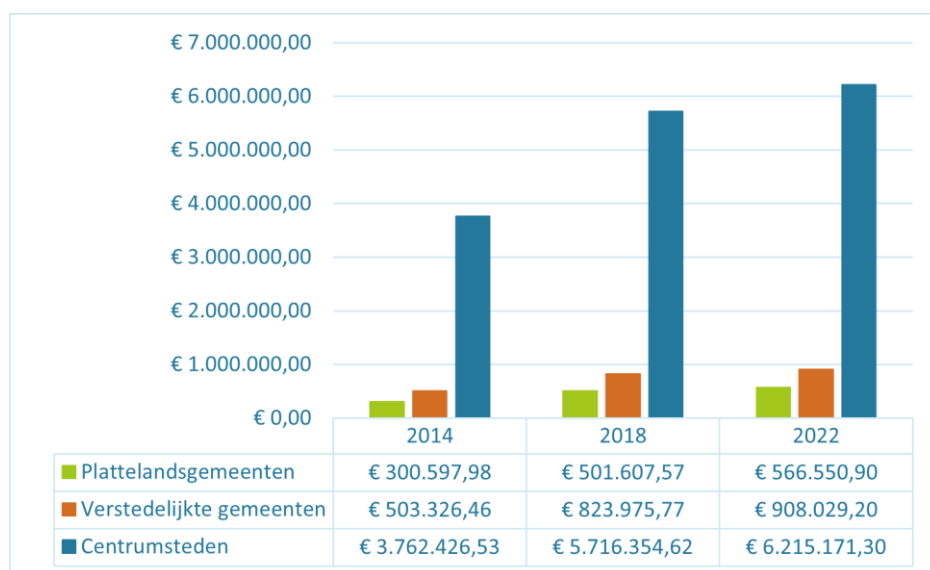

Figuur 84: Gemiddelde opbrengst van 1% van de aanvullende personenbelasting – Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

Figuur 85: Gemiddelde ontvangsten uit opcentiemen op de onroerende voorheffing – Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

////////////////////////////////////

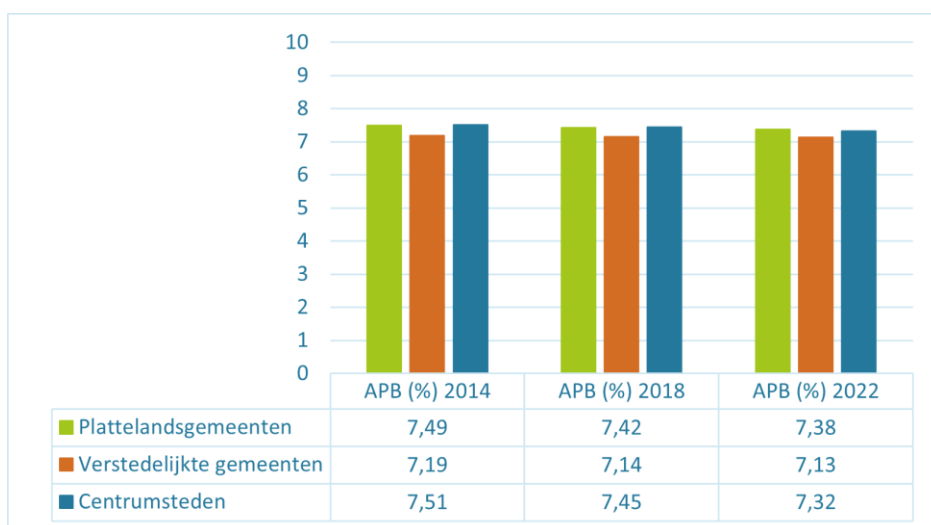

Figuur 86: Gemiddelde opbrengst van 100 opcentiemen op de onroerende voorheffing – Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

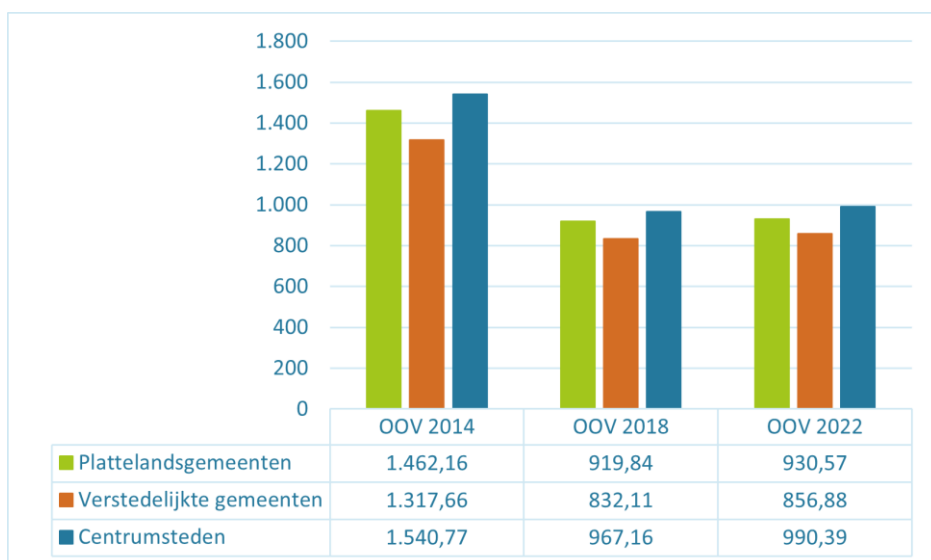
Het beeld is vergelijkbaar voor de opbrengsten uit opcentiemen op de onroerende voorheffing in Figuur 86. De gemiddelde opbrengst uit OOV bedraagt op het platteland ongeveer 1/10 van die in een centrumstad. Dat komt doordat het kadastraal inkomen de belastbare basis is voor de onroerende voorheffing, en dat ligt doorgaans lager op het platteland.

De gehanteerde belastingtarieven voor APB (Figuur 87) en OOV⁶⁰ (Figuur 88) zijn ongeveer hetzelfde voor elk van de 3 types van gebieden. De plattelandsgemeenten hebben weinig capaciteit om extra belastingen te innen, precies omdat ze een lager aantal inwoners en minder bedrijventerreinen tellen.

⁶⁰ 100 opcentiemen komen overeen met 1 euro extra belasting boven op het basistarief.

Figuur 87: Gemiddeld belastingtarief van de aanvullende personenbelasting – Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

Figuur 88: Gemiddeld belastingtarief van de opcentiemen op de onroerende voorheffing – Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

////////////////////////////////////

6.2.2 Gemeentefonds

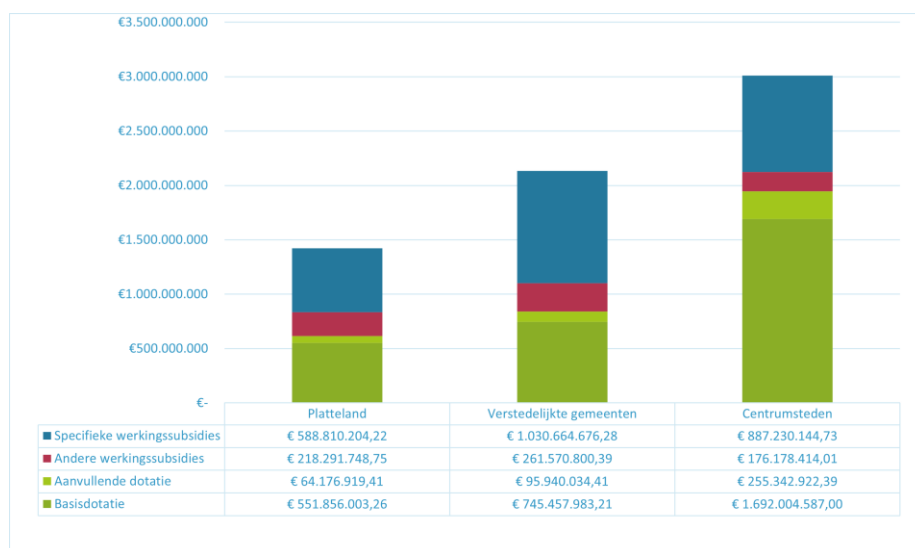
De gemeenten ontvangen ook werkingssubsidies van de hogere overheden. Het Gemeentefonds is de belangrijkste algemene werkingssubsidie voor de gemeenten. De verdeling van dat fonds gebeurt volgens decretale regels met:

- voorafnames voor grote steden, centrumsteden, een aantal kleinere steden en kustgemeenten
- criteria die voor alle 300 lokale besturen gelden.

Het Gemeentefonds bestaat uit een hoofddotatie en aanvullende dotaties.

Er zijn nog heel wat andere bronnen van financiering:

- andere algemene werkingssubsidies, bijvoorbeeld via het Openruimtefonds, de compensatie voor niet-VIA-personeel uit het VIA6-akkoord en de compensatie voor minderontvangsten uit dividenden
- specifieke werkingssubsidies, bijvoorbeeld investeringen in fietsinfrastructuur, lokale klimaatplannen en subsidies voor de begeleiding van en opvangplaatsen voor ontheemden uit Oekraïne.

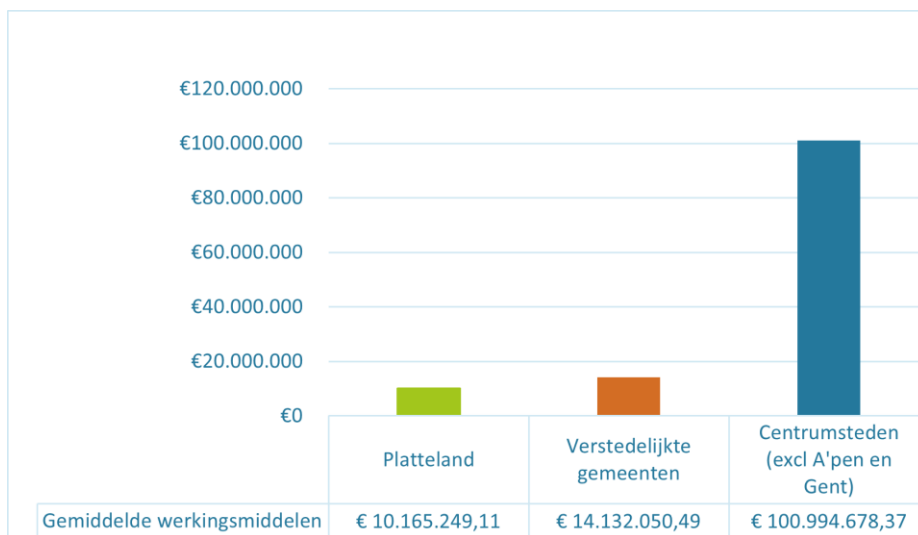

Figuur 89: Totaal bedrag aan werkingssubsidies in 2022 – eigen verwerking op basis van data van de BBC-tool van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

56% van de totale werkingssubsidies voor de centrumsteden werd toegekend via de basisdotatie. Dat komt door de voorafnames en het verdeelcriterium 'centrumfunctie'. In de plattelandsgemeenten lag dat percentage op 39% en in de verstedelijkte gemeenten op 16%.

Een centrumstad krijgt gemiddeld een tienvoud van de werkingssubsidies die een plattelandsgemeente krijgt. In 2022 lagen de werkingssubsidies gemiddeld op:

- 10.165.249 euro voor de plattelandsgemeenten
- 14.132.050 euro voor de verstedelijkte gemeenten
- 100.994.678 euro voor de centrumsteden zonder Gent (723.259.748 euro) en Antwerpen (1.176.554.857 euro).

Figuur 90: Gemiddelde werkingssubsidies in 2022 – eigen verwerking op basis van data uit de BBC-tool van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

De lokale besturen in Vlaanderen kunnen ook een beroep doen op andere financieringsstromen, waaronder het Vlaams fonds ter stimulering van (groot)stedelijke en plattelandsinvesterings, de subsidie voor grootstedelijke problematieken en de subsidie voor gemeenten met een mobiliteitsknooppunt.

Die middelen zijn bestemd voor specifieke doelen of de specifieke ondersteuning van een aantal gemeenten.

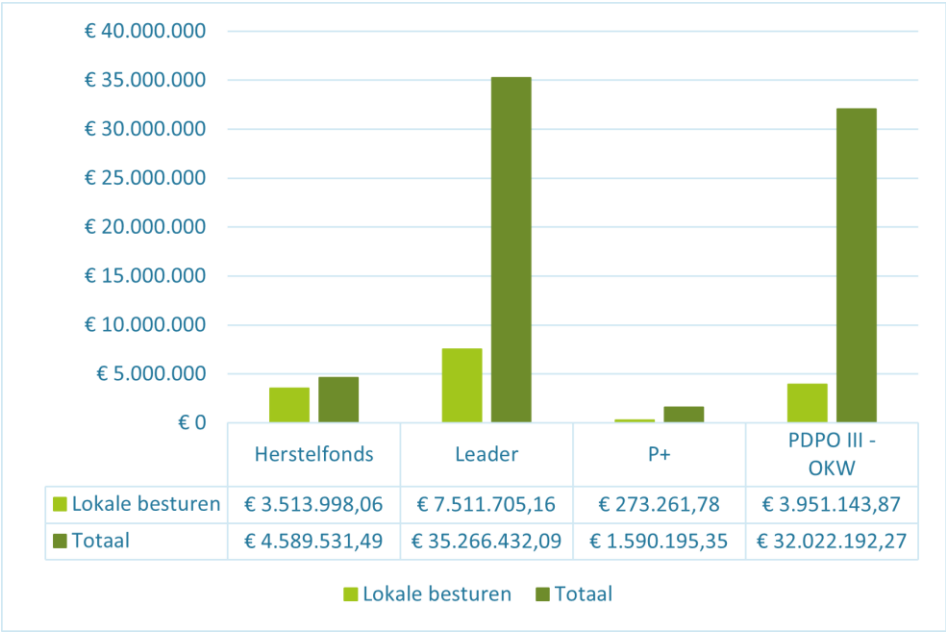
Het Vlaams fonds voor de stimulering van (groot)stedelijke en plattelandsinvesteringen heeft 2 doelen:

- de centrumsteden, 21 provinciale steden en de Vlaamse Gemeenschapscommissie ondersteunen bij investeringen in stadsvernieuwingsprojecten (75,73% van het fonds)
- 50 plattelandsgemeenten extra financiële ruimte geven voor investeringen in hun eigen lokale context (24,27% van het fonds).

De plattelandsgemeenten krijgen via dit fonds maximaal 250.000 euro met een totaal maximum van 8.010.000 euro. Ze moeten de subsidie besteden aan investeringen in materiële vaste activa.

Plattelandsgemeenten kunnen voor projectfinanciering een beroep doen op financiering die specifiek in het leven is geroepen voor plattelandsgebieden zoals LEADER. Tot en met 2022 gingen er ook middelen naar de plattelandsgemeenten via de maatregel ‘omgevingskwaliteit’ van het Programma voor Plattelandsontwikkeling⁶¹, Platteland Plus en het Herstelfonds. Via die maatregelen ging er tussen 2014 en 2022 in totaal 73.468.351 euro aan subsidies naar actoren in plattelandsgebieden. Daarvan ging 15.250.109 euro naar lokale besturen.

LEADER focust op projecten met een innovatief karakter. Na afloop van de subsidiëring moet een lokaal bestuur eigen middelen zoeken om het project voort te zetten of aankloppen bij andere fondsen.

Figuur 91: Goedgekeurde projectsubsidies aan lokale besturen via de verschillende maatregelen tussen 2014 en 2022 – eigen verwerking op basis van data van de Vlaamse Landmaatschappij.

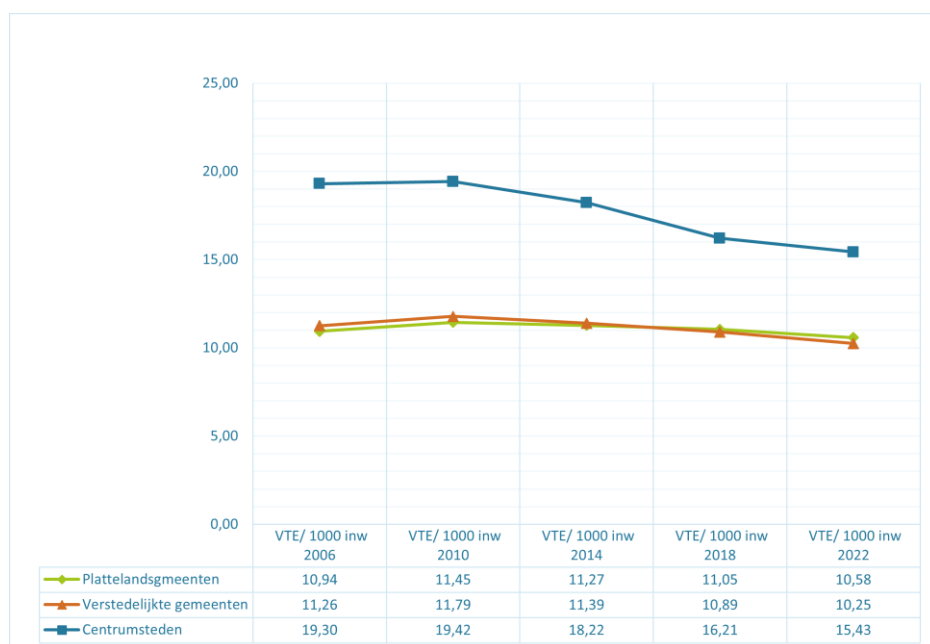
6.3 CAPACITEIT EN HOOGKWALITATIEVE DIENSTVERLENING

6.3.1 Lokale capaciteit

De bestuurskracht van een plattelandsgemeente zit niet alleen in de financiële slagkracht, maar ook in een sterke administratie en leiderschap.

Een sterke administratie heeft de kennis en expertise in huis om een hoogkwalitatief lokaal beleid te voeren en performante dienstverlening aan te bieden. Ze is dan ook minder afhankelijk van externe expertise.

⁶¹ Vlaamse Landmaatschappij. (z.d). PDPOIII. Geraadpleegd op 8 februari 2024, van <https://www.vlm.be/nl/themas/platteland/PDPOIII>

Figuur 92: Verhouding van het aantal personeelsleden in VTE per 1.000 inwoners – Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

Uit Figuur 92 blijkt dat het aantal personeelsleden (voltijdequivalenten, vte's) per 1.000 inwoners in de loop van de jaren redelijk stabiel bleef in de plattelandsgemeenten en de verstedelijkte gemeenten. In de centrumsteden is er een significante daling. Het aantal vte's per 1.000 inwoners ligt in de centrumsteden aanzienlijk hoger dan in de andere types van gebieden: van dubbel zoveel vte's per 1.000 inwoners in 2006 tot de helft meer in 2022.

In 2024 slaagt een belangrijk deel van de lokale besturen er niet of nauwelijks in om een aantal van hun gemeentelijke opdrachten goed in te vullen. De lokale besturen hebben de beste intenties, maar kampen vaak met een gebrek aan capaciteit en competentie. Dat staat in de weg van een professionele interne werking, een lokaal verankerde beleidsvoering en een kwaliteitsvolle dienstverlening.

Plattelandsgemeenten die werk willen maken van een dorpenbeleid of willen deelnemen aan Europese programma's zoals Interreg of LEADER, hebben daar genoeg capaciteit en kennis voor nodig. Een sterker lokaal bestuur is bovendien beter in staat om een grotere rol te spelen in de bovenlokale samenwerking⁶². Dat is nodig om te vermijden dat grote steden steeds meer aan kracht winnen en dus sneller vooruitgang kunnen boeken dan kleinere gemeenten. Die laatste moeten vaak met meerdere gemeenten samenwerken, wat het proces vertraagt, en vinden vooral in landelijke regio's minder netwerkpartners⁶³. Positief is wel dat de netwerkpartners in kleinere gemeenten vaak dicht bij het bestuur staan en dus gemakkelijker te activeren zijn.

⁶² De Rynck, F., Janssens, L. (2023). Totaalvisie lokaal en binnenlands bestuur.

⁶³ Vereniging voor steden en gemeenten (2024). VVSG -Memorandum '24

Verschillende studies⁶⁴ wijzen uit dat vooral kleine gemeenten met ongeveer 10.000 inwoners zo onder druk staan om hun operationele taken uit te voeren, dat er maar weinig ruimte overblijft voor strategisch en beleidsmatig werk. In 2023 telde ongeveer 40% van de plattelandsgemeenten minder dan 10.000 inwoners. Voor die gemeenten is het ook moeilijk om de capaciteit te vinden om een regierol op te nemen.

Om aan beleidsvorming te doen, is er gespecialiseerde kennis nodig. Kleinere gemeenten hebben vaak een meer generalistische capaciteit bij hun ambtenaren. Als de capaciteiten en competenties wel aanwezig zijn, ontbreekt het vaak aan tijd of ruimte om die in te zetten voor beleidsmatige opdrachten. De uitbouw van een langetermijnvisie op ruimtelijke ordening vraagt bijvoorbeeld om een grondige kennis van ruimtelijke plannen en vergunningen én om een bewustzijn van de noden die er in de gemeente zijn op dat vlak. Veel kleine gemeenten moeten een keuze maken: generalistische prioriteiten stellen of gespecialiseerde profielen inzetten. Het resultaat is ook dat de ambtenaren in kleine gemeenten een brede kennis moeten hebben, vaak over beleidsdomeinen heen. Ze moeten als back-up kunnen werken om de continuïteit te garanderen van andere diensten met vaak maar 1 of zelfs geen vaste medewerker. Jobverbreding is dus een noodzaak, maar dat maakt specialisatie moeilijk. En dat terwijl die specialisatie steeds belangrijker wordt om antwoorden te bieden op complexe beleidsmatige vraagstukken.

Een deel van de oplossing kan liggen in betere ondersteuning. Hogere bestuursniveaus kunnen gespecialiseerde expertise ter beschikking stellen. Vlaamse ambtenaren die in de lokale praktijk staan, kunnen bijvoorbeeld het Vlaamse beleid verknopen met lokale initiatieven en de lokale dynamiek⁶⁵. Dat zou wel een bijkomende investering vragen die ingaat tegen de besparingsdoelstellingen van dit moment.

Ook op het politieke niveau zijn lokale besturen kwetsbaar. Er zijn signalen dat politici ontslag nemen uit frustratie over het gebrek aan middelen en resultaten, het politieke klimaat en de werking van de gemeenteraden. Midden 2023 waren er al 1.172 van de 7.398 verkozen raadsleden gestopt met hun lokale mandaat⁶⁶. Natuurlijk spelen ook politieke afspraken of privéredenen daarbij een rol.

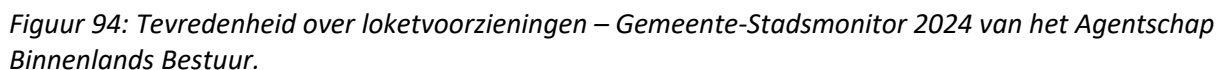
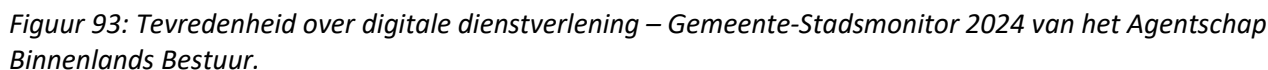
⁶⁴ Van Haelter, B., Voets, J. (2021). Ambtelijke capaciteit bij lokale besturen; Reflectienota.

⁶⁵ ⁸De Rynck, F., Janssens, L.. (2023). Totaalvisie lokaal en binnenlands bestuur.

⁶⁶ De Rynck, F., Janssens, L.. (2023). Totaalvisie lokaal en binnenlands bestuur. Agentschap Binnenlands Bestuur. (2023).

Periodiek rapport mandatendatabank., https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1690550528/periodiek_rapport_mandatendatabank_juni_2023_ftbo4o.pdf

De Gemeente-Stadsmonitor vraagt inwoners hoe tevreden ze zijn over de digitale dienstverlening en de dienstverlening aan het loket bij hun lokale bestuur (Figuur 93).

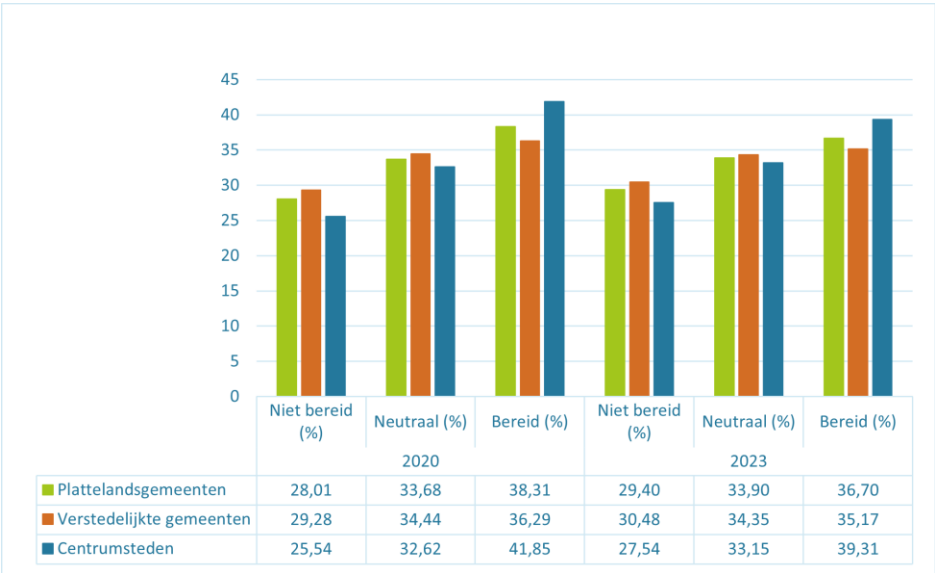

Figuur 94 toont dat de tevredenheidsscores over de dienstverlening aan de loketten vrij hoog zijn in de loop van de jaren. Het verschil tussen de types van gebieden is verwaarloosbaar. Er tekent zich wel duidelijk een dalende trend af, van gemiddeld 78% tevreden in 2017 naar gemiddeld 68% tevreden in 2023.

Ook om actief burgerschap te stimuleren en burgers te betrekken bij de voorbereiding en de uitvoering van het beleid zijn capaciteit en kennis nodig. In de grotere steden is er een uitgebreid, divers georganiseerd middenveld en ontstaan er voortdurend nieuwe vormen van maatschappelijke organisatie⁶⁷. In de plattelandsgemeenten bestaat het middenveld meestal uit traditionele groepen. Er ontstaan minder nieuwe burgerinitiatieven en dus minder maatschappelijke vernieuwing.

Het sociale kapitaal in dorpen verschilt sterk. Het sociale kapitaal activeren is op zich een manier om capaciteit en expertise te creëren. Het is bijvoorbeeld moeilijk om een ‘geconnecteerd dorp’ te realiseren als er weinig sociaal kapitaal is⁶⁸. Het hoort bij de taken van lokale besturen om hun burgers te betrekken en dicht bij hen te staan, maar dat ziet er anders uit in de plattelandsgemeenten dan bijvoorbeeld in de steden.

De Gemeente-Stadsmonitor vraagt burgers naar hun bereidheid om mee te praten over de gemeente. De trend is identiek in elk van de 3 gebieden: 2 op de 3 inwoners zijn bereid om hun inbreng te geven over de gemeente (Figuur 95).

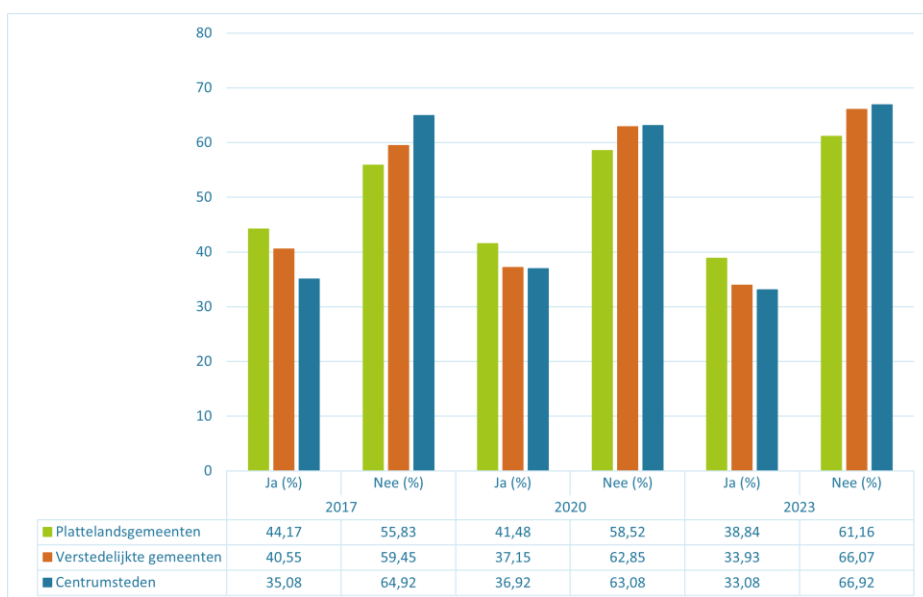

Figuur 95: Bereidheid om mee te praten over de gemeente – Gemeente-Stadsmonitor 2024 van het Agentschap Binnenlands Bestuur.

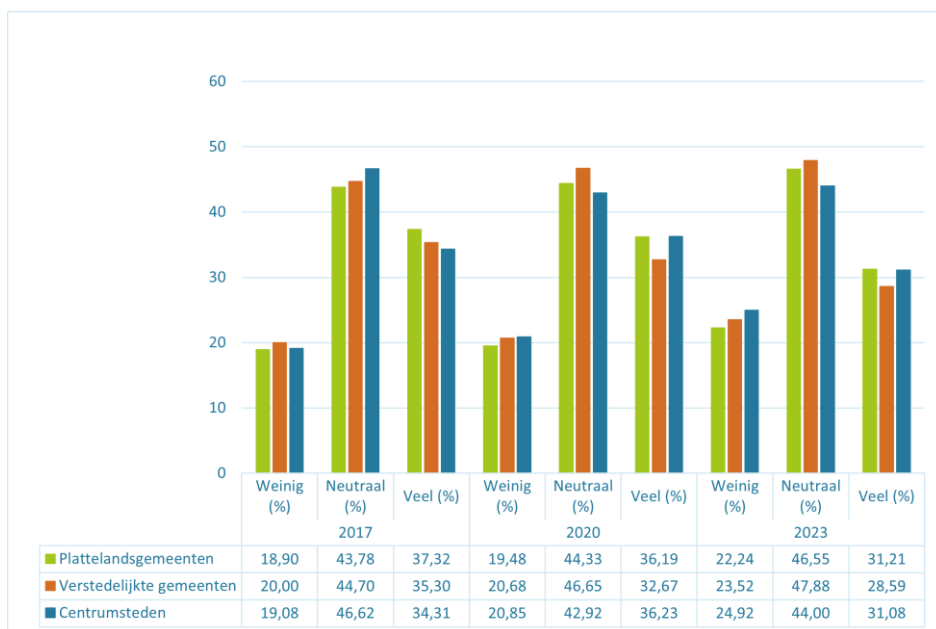
Op Figuur 96 is dan weer te zien dat de meerderheid van de inwoners zich niet genoeg gehoord voelt. De ontevredenheid ligt iets lager in de plattelandsgemeenten dan in de andere types van gebieden, maar de trend stijgt wel over een periode van 6 jaar.

⁶⁷ Oosterlynck, S, Vermeersch, L., Verschuere, B. De Rynck, F. Lamberts, M., Verhaeghe, B. (2020), Middenveld tussen aanval en verdediging. CSI Flanders, LannooCampus.

⁶⁸ Idea Consult iov VLM. (2022). Dorpshuizen op het platteland. Hefboom richting het geconnecteerd dorp.

Figuur 97 geeft weer hoeveel vertrouwen inwoners hebben in hun gemeentebestuur. De groep die veel vertrouwen heeft in het gemeentebestuur neemt af. De dalende trend valt meer op in de plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten dan in de centrumsteden. De groep met weinig vertrouwen groeit. De grootste toename in die groep zit in de centrumsteden.

6.4 SAMENVATTING

In de plattelandsgemeenten zijn de inkomsten uit fiscale ontvangsten substantieel lager dan in de andere types van gebieden. Die lijn zet zich door in de totale werkingssubsidies. De kloof tussen plattelandsgemeenten en centrumsteden is bijzonder groot. De centrumsteden, zonder Gent en Antwerpen, hebben 10 keer meer middelen ter beschikking.

Hoe hoog de werkingssubsidies voor een gemeente zijn, hangt sterk af van de verstedelijking en het aantal inwoners in die gemeente⁶⁹. Het aantal inwoners bepaalt de centrumfunctie van een stad of gemeente en hangt ook samen met de specifieke uitdagingen van die gemeente. Maar het lagere inwonersaantal in de plattelandsgemeenten is niet in verhouding met een lager aantal uitdagingen. De plattelandsgemeenten moeten de open ruimte beheren. Die open ruimte heeft een grote rol te spelen in de maatschappelijke uitdagingen van dit moment.

De plattelandsgemeenten kunnen een beroep doen op middelen via het Gemeentefonds (criterium ‘open ruimte’), het Openruimtefonds en het Fonds voor stimulering van grootstedelijke en plattelandsinvesteringen. De vraag is of de beschikbare middelen wel genoeg zijn om plattelandsgemeenten te stimuleren om zich in te zetten voor het beheer en de inrichting van de open ruimte.

De kwaliteit van het lokale beleid en de dienstverlening hangt samen met een sterke administratie met genoeg kennis en expertise. Een belangrijk deel van de lokale besturen in Vlaanderen slaagt er niet of nauwelijks in om zijn gemeentelijke opdrachten goed in te vullen. De belasting van operationele taken is zo groot in kleine gemeenten, en dus in veel plattelandsgemeenten, dat er maar weinig ruimte overblijft voor strategische en beleidsmatige opdrachten. De centrumsteden hebben een aanzienlijk hoger aantal personeelsleden ter beschikking dan de andere types van gebieden.

In de loop van de jaren blijft de tevredenheid over de dienstverlening aan de loketten vrij hoog. Toch daalt de trend in elk van de 3 gebieden. Inwoners willen graag inspraak krijgen in hun gemeente, maar blijven vaak op hun honger zitten. Die trend neemt toe in elk van de 3 gebieden. Het vertrouwen van inwoners in hun gemeentebestuur daalt.

⁶⁹ Smolders, C., Vanhee, C. (2022). Naar een gemeentefonds 2.0, Deelrapport nulmeting.

7 CONCLUSIES EN AANKNOPINGSPUNTEN VOOR EEN DEBAT OVER DE TOEKOMST VAN HET PLATTELAND IN VLAANDEREN

Dit rapport deelt de Vlaamse gemeenten in als plattelandsgemeenten en verstedelijkte gemeenten op basis van de bevolkingsdichtheid en het ruimtebeslag. Het vult die tweedeling aan met de 13 centrumsteden.

De gemeenten die volgens die indeling het ‘platteland’ uitmaken, vormen ruimtelijke clusters die overeenkomen met de plattellandsgebieden, zoals de Westhoek, het Hageland en de Kempen. Die gebieden overlappen ook met de 15 erkende LEADER-gebieden. Het is belangrijk om op te merken dat in die ruimere gebieden ook een aantal kleinere verstedelijkte gemeenten liggen met een belangrijke functie in het plattellandsgebied waar ze deel van uitmaken. Een mogelijk nadeel van de gebruikte methodiek in dit rapport is dat de relatie tussen de (kleinere) steden en het omringende platteland onderbelicht blijft. Het kan nuttig zijn om ook een regionale afbakening van het Vlaamse platteland uit te werken. Het is wel belangrijk dat de data voor de relevante indicatoren op dat niveau verzameld of geaggregeerd kunnen worden.

De indeling van Vlaanderen in plattelandsgemeenten, verstedelijkte gemeenten en centrumsteden laat toe om een aantal tendensen, uitdagingen en opportuniteiten voor het platteland aan te wijzen.

7.1 BEVOLKING

De bevolking in de plattelandsgemeenten verandert, en die verandering ging in het afgelopen decennium sneller dan ervoor. De migratie neemt toe op het platteland. Het gaat zowel om migratie uit het buitenland als uit de andere Belgische gewesten en uit de verstedelijkte gemeenten en centrumsteden. De natuurlijke bevolkingsaan groei is negatief op het platteland en de tendensen van vergrijzing en ontgroening zijn er sterk voelbaar. Een nieuwe instroom via migratie helpt om te voorkomen dat de plattelandsgemeenten verder vergrijzen en leeglopen.

Daarbij mag de typische samenhangigheid van dorpsgemeenschappen niet verloren gaan. Ook eenzaamheid is een aandachtspunt. De toenemende gezinsverdunding kan dat effect nog versterken. Het is belangrijk om werk te maken van gemeenschapsvorming zodat de dorpen een nieuwe identiteit kunnen ontwikkelen en hun vroegere levendigheid hervinden.

7.2 ECONOMIE

De indicatoren in dit rapport wijzen er niet op dat de welvaart op het platteland gemiddeld lager ligt dan in de verstedelijkte gemeenten of de centrumsteden. Het is wel zo dat de economische activiteit op het platteland lager ligt dan in de andere types van gebieden. De economische activiteit op het platteland is nog steeds nauw verbonden met de landbouw. Vooral professionele, intensieve landbouw blijft een typisch plattelandsfenomeen. De landbouw is ruimtelijk en sociologisch een belangrijke sector met een groot strategisch belang, ook al heeft hij maar een beperkte toegevoegde waarde op het macro-economische vlak. De verstedelijkte gemeenten en de centrumsteden nemen het voortouw in de transitie naar andere verdienmodellen zoals korteketenproductie, zorgboerderijen en biolandbouw.

De detailhandel kan bijdragen aan een vitale lokale economie, maar die sector had het in het afgelopen decennium moeilijk. Het aanbod aan winkels, horeca en diensten gaat erop achteruit in elk van de 3 types van gebieden.

De sectoren van recreatie en toerisme kunnen het ondernemerschap op het platteland stimuleren en jobs in de buurt creëren. In de toeristische sector valt het hoge aantal vakantiewoningen op het platteland op. Er liggen ook economische kansen bij de lokale voedselproductie en de productie van hernieuwbare energie. Duurzame economische ontwikkelingen, gericht op jonge ondernemers en sociaal ondernemerschap, kunnen de plattelandseconomie vitaler maken. Ook de digitale transitie creëert opportuniteiten, bijvoorbeeld om *third places* aan te bieden waar mensen kunnen samenkomen en op afstand werken.

De uitgaande pendel is hoog in de plattelandsgemeenten, en dat terwijl die gebieden een lage knooppuntwaarde hebben. Mensen nemen om het platteland dan ook vaker de auto om naar school of naar het werk te gaan. Lokale economische ontwikkeling zou ervoor zorgen dat er minder autoverplaatsingen mogelijk zijn. Een ander deel van de oplossing is om combimobiliteit te stimuleren, bijvoorbeeld met meer deelmobiliteit op maat van het platteland, beter openbaar vervoer en degelijke fietspaden.

De open ruimte is de grootste troef van het platteland. De plattelandsgemeenten omvatten samen bijna 600.000 hectare open ruimte: 2/3 van het totaal in Vlaanderen. Er gaat voortdurend open ruimte verloren door de aanleg van nieuwe woningen, transportinfrastructuur en industrie. Het resultaat is bovendien een versnippering van de beschikbare ruimte. Dat is nefast voor de biodiversiteit en tast de veerkracht van het platteland aan om met de klimaatverandering om te gaan.

Inwoners van de plattelandsgemeenten vinden het nog belangrijker om eigenaar te zijn van de eigen woning dan die van de centrumsteden: 3/4 van de woningen is eigendom van de mensen die er wonen. Het woonpatrimonium op het platteland is ook ouder dan in de steden. Dat biedt kansen voor renovatie en verduurzaming zonder de open ruimte verder aan te snijden. Toch is er een stijging in de nieuwbouw, niet alleen voor eengezinswoningen maar ook voor appartementen. De nood aan collectieve voorzieningen en publieke groene ruimte neemt daardoor toe.

De plattelandsgemeenten hebben ook nog een inhaalbeweging te maken in het aanbod van sociale woningen om het bindend sociaal objectief te realiseren. Het is mogelijk dat dat verandert door demografische ontwikkelingen.

Het lokale bestuur wordt vaak gezien als de regisseur die de thematische en sectorale beleidslijnen van de hogere bestuursniveaus moet integreren en uitvoeren. De analyse in dit rapport toont aan dat de

8 BIJLAGEN

8.1 OVERZICHT FIGUREN

Figuur 1: kaartweergave van plattelandsgemeenten (groen), verstedelijkte gemeenten (wit) en centrumsteden (rood).....	8
Figuur 2: spreiding van de 3 types van gebieden volgens ruimtebeslag (gegevens uit 2019) en inwonersdichtheid (gegevens uit 2021) – eigen bewerking op basis van data van het Departement Omgeving en Statbel.....	10
Figuur 3: LEADER-gebieden voor de periode 2023-2027.....	14
Figuur 4: Evolutie van de bevolkingsgroei in Vlaanderen in absolute cijfers – eigen verwerking op basis van data van Statbel.....	15
Figuur 5: Verdeling van de bevolking over de 3 types van gebieden als percentage van de totale bevolking in Vlaanderen – eigen verwerking op basis van data van Statbel.....	16
Figuur 6: Natuurlijke aangroei in absolute cijfers – eigen verwerking op basis van data van Statbel.	17
Figuur 7: Natuurlijke aangroei per 1.000 inwoners – eigen verwerking op basis van data van Statbel.....	17
Figuur 8: Intern migratiesaldo in absolute cijfers (inwijking uit een ander gewest naar Vlaanderen min de uitwijking uit het Vlaamse Gewest naar een ander gewest) – eigen verwerking op basis van data van Statbel.	18
Figuur 9: Extern migratiesaldo in absolute cijfers (aantal immigranten vanuit het buitenland min het aantal emigranten uit Vlaanderen naar het buitenland) - eigen verwerking op basis van data van Statbel	19
Figuur 10: Nettomigratie van het platteland naar een verstedelijkte gemeente of centrumstad en omgekeerd, in absolute cijfers – eigen verwerking op basis van data uit het Rijksregister.....	21
Figuur 11: Procentueel aandeel van de 65-plussers in de totale bevolking en prognose van de evolutie – eigen verwerking op basis van data uit het Rijksregister en van Statistiek Vlaanderen.....	23
Figuur 12: Procentueel aandeel van de 80-plussers in de totale bevolking en prognose van de evolutie – eigen verwerking op basis van data van het Rijksregister en Statistiek Vlaanderen.....	24
Figuur 13: Mantelzorgratio als verhouding tussen de leeftijdsgroepen van 40- tot 79-jarigen ten opzichte van de leeftijdsgroep van 80-plussers – eigen verwerking op basis van data uit het Rijksregister.	25
Figuur 14: Aantal lokale dienstencentra per 10.000 inwoners die ouder zijn dan 65 – eigen verwerking op basis van data van het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.....	26

8.2 OVERZICHT TABELLEN

Tabel 1: Totale aandeel van inwijkelingen op het platteland uit interne en internationale migratie en uit verhuisbewegingen vanuit de centrumsteden en verstedelijkte gemeenten in absolute en procentuele cijfers – eigen bewerking op basis van data uit het Rijksregister.	22
Tabel 2: Evolutie van het aantal huishoudens – eigen verwerking op basis van data van Statistiek Vlaanderen.	28
Tabel 3: Evolutie van de samenstelling van huishoudens in de plattelandsgegevens volgens de LIPRO-typologie – eigen verwerking op basis van data van Statbel.	30
Tabel 4: Evolutie van de grootte van huishoudens – eigen verwerking op basis van data van Statbel en Statistiek Vlaanderen.	31
Tabel 5: Procentuele verdeling van de totale tewerkstelling in loondienst over de 3 types van gebieden.	44
Tabel 6: Procentuele verdeling van de zelfstandigen in hoofdberoep over de 3 types van gebieden – eigen verwerking op basis van data van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid.	46
Tabel 7: Aantal werkzoekenden zonder werk in absolute cijfers en procentueel ten opzichte van de totale bevolking tussen de 25 en 64 jaar oud – eigen verwerking op basis van data van de VDAB.	47
Tabel 8: Aantal arbeidsongeschikte personen in absolute cijfers en procentueel ten opzichte van de totale bevolking tussen de 20 en 64 jaar – verwerking op basis van data uit het Rijksregister en van het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming.	48
Tabel 9: Aanbod van bedrijven die verblijven verstrekken in absolute aantallen in maart 2024 – eigen verwerking op basis van data van Toerisme Vlaanderen.	67
Tabel 10: Evolutie van de inwonersdichtheid per type van gebied – eigen verwerking op basis van data van Statbel.	70
Tabel 11: Evolutie van de oppervlakte in de categorieën van landgebruik tussen 2013 en 2022 – Departement Omgeving.	79
Tabel 12: Kerngetallen van de 3 types van gebieden in Vlaanderen in 2022 – eigen verwerking op basis van data van het Departement Omgeving.	85
Tabel 13: Vergelijking van eigenaars en huurders tussen 2018 en 2022 – FOD Financiën, Wonen in Vlaanderen.	87
Tabel 14: Relatieve evolutie van het aantal woonegelegenheden in de 4 grootste categorieën van woningtypes tussen 2002 en 2012 en tussen 2012 en 2022 – eigen verwerking op basis van data van Statbel.	90

Tabel 15: Aantal gebouwen per periode waarin ze gebouwd zijn ten opzichte van het totale aantal gebouwen
in 2022 – eigen verwerking op basis van data van Statbel.....94

8.3 BIBLIOGRAFIE

Abdelhakim, A., Carton, A., Moons, D., Noppe, J., Vander Molen, T., Van Peer, C., Verlet, D. (2021). *Resultaten COVID-19-bevraging: gezondheid, welzijn en sociale contacten*. Rapport 2021/4. SV (Statistiek Vlaanderen). <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/42269>.

Agentschap Binnenlands Bestuur (z.d.). *Opcentiemen en aanvullende lokale belastingen*.
<https://www.vlaanderen.be/lokaal-bestuur/financiering/opcentiemen-en-aanvullende-lokale-belastingen>.

Agentschap Binnenlands Bestuur (2023). *Periodiek rapport mandatendatabank*.
https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1690550528/periodiek_rapport_mandatendatabank_juni_2023_ftbo4o.pdf.

Agentschap Landbouw en Zeevisserij (2024). *Landbouwrapport 2024 (LARA). Vlaamse landbouw in cijfers*. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/63498>.

Bliki L, Pickery J. (2023). Verhuisbewegingen van jongvolwassen thuisverlaters. Rapport 2023/5. SV (Statistiek Vlaanderen) <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/61592>.

Bomans, K. Dewaelheyns, V., Gullinck, H. (2011). *Pasture for horses: an underestimated land use class in an urbanized and multifunctional area*. International Journal of Sustainable Development and Planning 6(2). 195-211.

Coene, J., Ghys, T., Hubeau, B., Marchal, S., Raeymaeckers, P., Remmen, R., Vandenhoe, W., Van Dooren, W., Van Regemortel, H. (red.). *Armoede en Ongelijkheid*. Jaarboek 2023.
<https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/usab/onderzoek-usab/jaarboek-armoede/>.

Deboosere, P., Lesthaeghe, R., Surkyn, J., Willaert, D., Boulanger, P., Lambert, A., Lohlé-Tart, L. (2009). *Huishoudens en gezinnen in België*. Monografie 4/2019. Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. [https://statbel.fgov.be/sites/default/files/Over Statbel FR/Sociaal-Economische%20Enqu%C3%AAtes%202001%20-%20monografie%204-Huishoudens%20en%20gezinnen%20in%20Belgi%C3%AB.pdf](https://statbel.fgov.be/sites/default/files/Over%20Statbel%20FR/Sociaal-Economische%20Enqu%C3%AAtes%202001%20-%20monografie%204-Huishoudens%20en%20gezinnen%20in%20Belgi%C3%AB.pdf).

De Decker, P., Vandekerckhove, B., Wellens, C., Volckaert, E., Schillebeeckx, E., De Luyck, N. (2018). *Vergrijzing op het platteland*. In opdracht van Vlaamse Landmaatschappij. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/45406>.

Dekeukeleire, D., Gyselings, R., De Bruyn, L. (2023). Effecten van nachtelijke verlichting op biodiversiteit. Een literatuurstudie voor beleidsondersteuning. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2023 (32).

Departement Omgeving (2023). *Ruimtebeslag*.
<https://indicatoren.omgeving.vlaanderen.be/indicatoren/ruimtebeslag>.

De Rynck, F., Janssens, L. (2023). *Visie op de toekomst van het lokaal én binnenlands bestuur in Vlaanderen: integrale rapport*. Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing.
https://www.steunpuntbestuurlijkevernieuwing.be/files/ugd/b8884e_4fdcf658838840708b52e4eb3ff1b714.pdf.

De Samber, J. (2023). *Standaardoutput en standaardverdiencapaciteit. Methodologisch achtergrondrapport.* <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/65385>.

Poelmans, L., Verachter, E., Crols, T., Uljee, I. (2021a). *Ontwikkelingskansen op basis van knooppuntwaarde en voorzieningenniveau, toestand 2019. Technische fiches*. VITO. Uitgevoerd in opdracht van het VPO (Vlaams Planbureau voor Omgeving).

Resolutie (EU) 2022/269 van het Europese Parlement betreffende de langetermijnvisie voor de plattelandsgebieden van Europa. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0436_EN.html.

Smolders, C., Vanhee, C. (2022). *Naar een gemeentefonds 2.0: deelrapport nulmeting*. Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing.
https://www.steunpuntbestuurlijkevernieuwing.be/_files/ugd/b8884e_b612ad07ad9d44caa6c315df5684fbe8.pdf.

Spicker, P. (2016). *Poverty as a wicked problem*. CROP Poverty Brief 35. CROP Secretariat. <http://www.crop.org/viewfile.aspx?id=1062>.

Statbel (2023). Kadastrale statistiek van het bestand van de gebouwen. <https://statbel.fgov.be/nl/open-data/kadastrale-statistiek-van-het-bestand-van-de-gebouwen>.

Statistiek Vlaanderen (2023). *Geboorten*. <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/geboorten>.

Statistiek Vlaanderen (2023). *Interne migratie: Meer uitwijking vanuit Brussels Gewest dan vanuit Waals Gewest*. <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/interne-migratie#meer-inwijking-vanuit-brussels-gewest-dan-vanuit-waals-gewest>.

Statistiek Vlaanderen (2023). *Interne migratie*. <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/interne-migratie>.

Statistiek Vlaanderen (2024). *Bevolking in armoede of sociale uitsluiting*.
<https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/inkomen-en-armoede/bevolking-in-armoede-of-sociale-uitsluiting>.

Toerisme Vlaanderen (z.d.). *Toeristische Barometer*. Toeristische barometers | Toerisme Vlaanderen.

Vandekerckhove B., Geldof D., De Decker P., Vanhaeren R., Van Damme W., Van Hulle M., Schillebeeckx E., Balcaen R. (2022). *Atlas Superdiversiteit Vlaanderen - Toekomstverkenningen: Ruimtelijke verkenning van een superdiverse samenleving*. Uitgevoerd in opdracht van Departement omgeving

Van Dooren, W., Voets, J., De Peuter, B. Jansens, L. (2010). *Begeleiding opstart plattelandsfonds vanuit bestuurskundige expertise*. Universiteit Antwerpen, KU Leuven.

Van Haelter, B. , Broucker, B., Vos, D., Voets, J., Steen, T. (2018). *Ambtelijke capaciteit bij lokale besturen. Een vergelijkend case-onderzoek naar bepalende en verklarende variabelen*. Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing. https://www.steunpuntbestuurlijkevernieuwing.be/files/ugd/b8884e_c9709733202347a98e7a9d1c5f11d260.pdf.

Van Haelter, B., Voets, J. (2021). *Ambtelijke capaciteit bij lokale besturen: Reflectienota*. Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing.
https://www.steunpuntbestuurlijkevernieuwing.be/files/ugd/b8884e_be10661da8f342f385bd2150faa132e4.pdf.

